İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi, sy.9, 2007, s.101-142

İSLÂM HUKUKUNDA SUÇLA MÜCADELE YÖNTEMLERİ

Doç. Dr. Sabri ERTURHAN*

Methods of Combating Crimes in the Islamic Law

Combating crimes is one of the fundamental aims of all legal systems. In this article on the methods of combating crimes in the Islamic Law, first it is given place to the faith, worshipping and moral dimensions of combating crimes, and then it is concentrated on the roles of marriage, family, surroundings and education in taking measures against crimes. In the following stage, the measures that are possible to take in combating crimes on the individual, social and administrational levels are given place. The article is ended with the part of conclusion in which some considerations and evaluations relating the subject took place.

Key words: Law, Islamic Penal Code, belief, moral values, âqilah (blood relatives/male), hisbah (guarding against infringements), sanction

GİRİŞ

Suç, insanlığın bir gerçeğidir. Suçsuz bir dünya tahayyül etmek mümkündür, bu hepimizin temennisidir ama bunun pratiği yoktur. Çünkü insanlık var olalıdan beri suç işlenmektedir.[1] Asr-ı Saâdet diye tâbir edilen Peygamber döneminde dahi suç işlenmiştir. Dolayısıyla kısmen veya lokal olarak mümkün olsa bile tamamen suç ve suçludan arındırılmış bir dünya imkansızdır.

Neden suç işlendiği meselesi, müstakil bir araştırmaya konusu olacak kadar kapsamlı bir sorundur. Ama temel nedenler arasında yaratılıştan gelen farklılıklar,[2] ihtilaf gerçeği,[3] insanın güzel hasletler yanında, çirkin huyları da benliğinde barındırmış olması,[4] gerek insanın kendi iç dünyası, gerekse birçok dış faktörler kişiyi suç işlemeye iten temel faktörler arasında sayılabilir. Bu itibarla dinimiz insanı hiç suç işlemez bir varlık olarak görmemiş aksine suç işlemenin insanî bir özellik olduğunu söylemiştir. Burada yatan espri şudur: İnsan melek değildir, insan sorumlu bir varlıktır, iradesi olan bir var-

* C.Ü. İlahiyat Fakültesi İslâm Hukuku Anabilim Dalı Öğr. üyesi/serturhan@cumhuriyet.edu.tr

[1] Mâide (5), 27-31.

[2] Hz. Peygamber, insanların madenler gibi farklılık arz ettiklerine dikkat çekmiştir. Bkz. Buhârî, "Enbiyâ", 19, "Menâkib", 1; Müslim, "Fedâilü's-sahâbe", 199; Ahmed b. Hanbel, II, 257, 260, 391, 438...

[3] Hûd (11), 118-119.

[4] Bu konuya ilişkin bazı ayetler için bkz. Nisâ (4), 28, 115, 128; A'râf (7), 24; Hicr (15), 47; İsrâ (17), 11; Kehf (18), 54; Enbiyâ (21), 31; Necm (53), 39-40; Meâric (70), 19; İnsan (76), 3; Beled (90), 10; Şems (91), 8...

lıktır. Bir yaratılış gayesi bulunmaktadır. O da kulluk[5] ve güzel amel yapmada yarıştır, imtihandır.[6] İnsan hiç suç ve günah işlememiş olsaydı imtihanın, iradenin, aklın, sorumlu tutulmanın bir anlamı kalmazdı. Nitekim bu gerçeği beyan bağlamında Hz. Peygamber, *"Nefsim kudretinde olan Allah'a yemin ederim ki şayet siz günah işlememiş olsaydınız, Allah sizi götürür, sizin yerinize günah işleyip daha sonra tevbe eden bir topluluk getirir, onlar bu günahlarından dolayı Allah'tan af talep ederler de, Allah da onları affederdi"* [7] buyurmuştur.

Dolayısıyla suç işleme bireysel düzeyde kaldığı sürece bir noktaya kadar doğaldır. Doğal olmayan suçun bireysellikten çıkıp yaygınlaşması, süreklilik arz etmesi, rutin hale gelmesi, bireysel ve toplumsal huzur ve barışı tehdit eder hale gelmesidir. Bu durumda tehlike çanları çalıyor demektir. Günümüzde dünyada suç işleme oranları korkunç derecede artmaktadır. Ülkemizde dahi her insaflı kişiyi utandıracak, tüylerini ürpertecek, parmak ısırtacak cinsten daha önceden aşinası olmadığımız tür ve tarzlarda suçlar işlenmektedir.[8] Suçların bu denli artması ve yaygınlık kazanmasının temelinde büyük oranda dinî ve ahlakî değerlerden yoksunluk dolayısıyla insanı insan yapan hasletlerdeki dejenerasyonun yattığını düşünüyoruz. Bu itibarla İslâm Hukukunun suçla mücadelede izlediği yöntemlerin ortaya konulması önem arz etmektedir.

Çalışma suçla mücadele bağlamında olunca asıl konuya basamak oluşturması bakımından kişi ve kamu güvenliğini en fazla tehdit eden suçların yasaklanma gerekçelerine yer vermeyi uygun gördük. İslâm Hukuku vahye istinad eden bir hukuk olduğundan, suçla mücadelede akide boyutu son derece önemlidir. Bu nedenle suçla mücadele yöntemlerinin ilk sırasında inanç alt yapısı, daha sonra bu inancın somut göstergesi ibadet ve güzel ahlaka yer verilmiştir. Akabinde sağlam temeller üzerine bir evliliğin suçu önlemedeki

---

[5] Zâriyât (51), 56.
[6] Mülk (67), 2.
[7] Tevbe (9), 11.
[8] Son günlerde basında yer alan bir haber şöyledir: Türkiye'de geçen yıl her gün ortalama 1336 suç işlenirken, bu yılın 9 ayında bu rakam 2191'e yükseldi. Bu sayı asayiş olaylarının yaklaşık % 60 oranında arttığını gösterirken, müstehcen suçlardaki artış ise üçe katlandı (Hürriyet Gazetesi, 14 Kasım 2006 Salı).
Bir başka haber'e göre 10 gençten 4'ü sigara; 10 erkekten biri de düzenli alkol içiyor. Uyuşturucu oranı ise korkunç... Her 10 gençten 2'si bir çeşit uyuşturucu deniyor ve biri kullanmaya devam ediyor (Sabah Gazetesi, 16 Ekim 2006 Pazartesi).
Bir başka haber de şöyledir: Liseliler arasında yapılan ankette, ürkütücü sonuçlar çıktı. Gençler şiddet görüyor, şiddet uyguluyor. % 66'sı alkol, yüzde 26'sı uyuşturucu alıyor.
Ankette gençlerin % 74'ünün ailede anne veya babasından şiddet gördüğü, % 65'inin de başkalarına şiddet uyguladığı belirlendi. Gençlerin % 60'ı, okulda bir çetenin içinde olduğunu belirtirken % 51'i de anne ve babasının birbirine karşı şiddetine tanık olduklarını söylediler (Halka ve Olaylara Halka ve Olaylara Tercüman Gazetesi, 12 Ekim 2006 Perşembe).
Ayrıca Türkiye'de çok yakın zamanda ortaya çıkan seri katiller olayı da verilebilecek bir başka haber örneğidir. Katillerden bazısının bu işi zevk için yaptığını ifade etmesi durumun vehametini ve ürkütücülüğünü ortaya koymaktadır (Hürriyet Gazetesi, 24 Ekim 2006 Salı).
Tüyler ürperten bir başka haber de şöyledir: İzmir'de, annesi F.B. ve aynı evde kaldığı üç kişinin işkencesine uğradığı ileri sürülen ve kaldırıldığı hastanede tedaviye alınan 17 aylık N.N.B.'nin yapılan adli tıp muayenesinde, defalarca tecavüze uğradığı belirlendi. Alınan sperm örneklerinin kriminal incelemesi yapılırken, bu inceleme sonucu minik çocuğa kimlerin tecavüze kalkıştığı belirlenecek (Hürriyet Gazetesi, 31 Ekim 2006 Salı).
Bunlar dışında neredeyse rutin hale gelen kapkaç olayları ve bu olaylar çerçevesinde işlenen cinayetlerde çok ucuza heder edilen insan hayatları da suç işlemenin ne derece tehlikeli boyutlara ulaştığının bir başka göstergesidir.

etkileri ile çevre ve eğitim faktörleri üzerinde durulmuştur. Bu yöntemlerden sonra bireysel, toplumsal ve idarî alanda alınabilecek somut tedbirler ortaya konulmuş, en son mücadele şekli olarak da müeyyide konusuna yer verilmiştir.

I-SUÇ KAVRAMI

Makalenin omurgasını İslâm Hukuku açısından suçla mücadele yöntem ve tedbirleri oluşturunca bu asıl konuya zemin oluşturması bakımından İslâm Hukuku'nda suç sayılan fiillere, yasaklanma hikmetlerine ve hangi hukukî yararları ihlal ettiklerine yer verilmesi isabetli olacaktır.

Hukukta suç, ceza tehdidini hâvî olan bir kanunun, cezaî ehliyeti hâiz bir şahıs tarafından icraî veya ihmalî olabilen haricî bir hareketle ve hukuka aykırı olarak ihlal edilmesidir.[9]

İslâm hukukçuları arasında Mâverdî (ö.450/1058)'nin yaptığı tanımın ön plana çıktığını görmekteyiz. Mâverdî'ye göre suç "Allah Teâlâ'nın hadd ve ta'zîr ile cezalandırdığı şer'î yasaklardır."[10] İbarede geçen "hadd" lafzını "şer'an miktarı belirlenmiş ceza" olarak algılamak gerekmektedir. Böylece kısas cezaları[11] ve diyetler[12] de bu kapsam içerisine girmektedir.

O halde suç, "karşılığında ceza öngörülen yasak bir fiilin yapılması veya yapılması emredilen bir fiilin terk edilmesi"[13] daha öz bir ifadeyle *bir emrin ihmali veya bir yasağın ihlali* demektir.[14]

Hadd gerektiren suçlar zina, kazf, sarhoşluk, hırsızlık, hirâbe (eşkiyalık), irtidat ve bağy (devlete karşı isyan) suçlarından oluşmaktadır.[15]

Fıkıh literatüründe kısas; adam öldürme gibi hayata son verme veya yaralama, koparma yahut da kesme gibi müessir fiiller karşılığında öngörülen denk cezaya verilen isimdir.[16] Kısas gerektiren suçlar, adam öldürme ve müessir fiiller olarak iki kısma ayrılır.

---

[9] Alacakaptan, Uğur, *Suçun Unsurları,* Ankara, 1970, s. 10; Dönmezer, Sulhi-Erman, Sahir, *Nazarî ve Tatbiki Ceza Hukuku (Genel Kısım),* İstanbul 1997, I, 311; Önder, Ayhan, *Ceza Hukuku (Genel Hükümler),* İstanbul 1992, s. 6; Artuk, Emin, *Suç Genel Teorisi* (Ceza Hukuku El Kitabı içerisinde), İstanbul 1989, s. 193.

[10] الجرائم محظورات شرعية زجر الله تعالى بحد او تعزير Mâverdî, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed, *el-Ahkâmu's-sultâniyye ve'l-vilâyâtü'd-dîniyye* (nşr. Hâlid Abdullatîf), Beyrut 1410/1990, s. 361. Diğer tanımlar için bkz. Ebû Ya'lâ, *el-Ahkâmu's-sultâniyye,* s. 257; Serahsî, *el-Mebsût,* XXVII, 84.

[11] Bkz. İbnü'l-Hümâm, Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvâhid (ö.861/1456), *Fethu'l-kadîr,* Beyrut, ts. (Dâru'l-Fikr), V, 212; İbn Nüceym, Zeynüddîn b. İbrahim (ö.970/1562), *el-Eşbâh ve'n-nezâir,* Beyrut 1993, V, 2; Bilmen, Ömer Nasuhi (ö.1971), *Hukukı İslâmiyye ve Istılâhâtı Fıkhıyye Kamusu,* İstanbul 1967, III, 188.

[12] Ebû Zehra, Muhammed (ö.1974), *el-Cerîme,* Kahire, ts. (Dâru'l-Fikri'l-Arabî), s. 25.

[13] Ûdeh, Abdulkâdir (ö.1954), *et-Teşrî'u'l-cinâi'l-İslâmî,* Beyrut 1415/1994, I, 66; Ebû Zehra, *a.g.e.*, s. 24.

[14] Dağcı, Şamil, "İslam Ceza Hukukunda İrade-Suç İlişkisinin Cezaya Etkisi", *Marife,* III/1, Konya 2003, s. 72.

[15] Ûdeh, *a.g.e.*, I, 79; II, 345; Geniş bilgi için ayrıca bkz. Mansour, Aly Aly, *Hudud Crimes* (ICJS' adlı eserin içinde), Oceana Publications Inc., New York 1982, s. 195-201. Krş. Avvâ, Muhammed Selîm, *Fî Usûli'n-nizâmi'l-cinâi'l-İslâmî,* Kâhire 1983, s. 130 vd.

[16] Serahsî, *el-Mebsût,* XXVI, 60, 63; Tûrî, Muhammed b. Hüseyin b. Ali (ö.1004/1595), *Tekmiletü'l-Bahri'r-râik,* Beyrut 1413/1993, VIII, 324; Ûdeh, *et-Teşrî'u'l-cinâî,* I, 114; Ebû Zehra, *el-Cerime,* s. 98; Bassiouni, M. Cherif, *Sources of Islamic Law (Islamic Criminal Justice System),* Oceana Publications Inc., New York 1982, s. 203 vd; Bilmen, *Istılâhât,* III, 18; Avvâ, *Fî Usûli'n-nizâmi'l-cinâi'l-İslâmî,* s. 235 vd; Dağcı, Şamil, *İslâm Ceza Hukukunda Şahıslara Karşı İşlenen Müessir Fiiller,* Ankara 1966, s. 41.

İçerisinde suçların da bulunduğu taabbüdî hükümlerin illeti (illet-i matlûbe)[17] salt itaat, ta'zîm ve teslimiyettir.[18] Bir başka ifadeyle bütün ibadetlerin, emir ve yasak kapsamına giren hükümlerin illeti âlemlerin Rabbına kulluk izhâr etmek ve emrine imtisal etmektir.[19] Bu tür hükümlerin vaz' ediliş gerekçeleri/illetleri aklın kavrama alanı dışında olduğundan, bu hükümlerin asıl illeti Şâri'in hitabıdır. Suç sayılan fiillerden kaçınmanın temel gerekçesi/illeti Şâri'in bu yasak emrine itaat etmek olunca bir mü'mine düşen görev bu yasaklara titizlikle uymak olacaktır.

A- Yasaklanma Hikmetleri[20]

---

[17] Fıkıh usûlünde genellikle hükmü gerçekleştirdiği kabul edilen açık ve istikrarlı vasıf anlamında kullanılan illet kavramının özellikle Şafiî (ö.204/820) den itibaren fıkıh usûlündeki terim anlamına yakın biçimde kullanılmaya başlandığı görülmektedir. İlletin şartları: a) Zâhir (açık) olması, b) Munzabıt olması; istikrarlı ve objektif olup kişiden kişiye değişkenlik göstermemesi, c) Hükmün konulmasına münâsip bir vasıf olması yani hikmeti gerçekleştirmiş olması, d) Kâsır olmayıp müteaddî olmalı. Yani ait olduğu asla münhasır kalmayıp benzer meselelere de sirâyet edebilmeli (ta'diye-geçişlilik). Bkz. Şelebî, *Ta'lîlü'l-ahkâm,* s. 112 vd; Hallâf, Abdulvâhid, *Masâdiru't-teşrî'i'l-İslâmî fi mâ lâ nassa fih,* Dâru'l-kalem, 1402/1982 s. 49-52; Zekiyyüddîn Şa'bân, *Usûlü'l-fikhi'l-İslâmî,* Kahire 1963-64, s. 128-129, 138-141; Ebû Zehra, *Usûlü'l-fikh,* Kahire, ts. (Dâru'l-Fikri'l-Arabî), s. 221; Şa'bân, *a.g.e.,* s. 138; Şâkiru'l-Hanbelî, *Usûlü'l-Fıkhi'l-İslâmî,* Mekke 1422/2002, s. 322 vd; Zuhaylî, Vehbe, *Usûlü'l-fikhi'l-İslâmî,* Dımaşk 1986, I, 671-674; Koca, Ferhat, *İslâm Hukuk Metodolojisinde Tahsis,* İstanbul 1996, s. 145 vd; Zeydân, Abdulkerîm, *el-Vecîz fi Usûli'l-fikh,* Bağdad 1407/1987, s. 195, 200, 204-208; Sa'dî, *Mebâhisü'l-ille fi'l-kıyâs,* s. 101 vd; Atar, Fahrettin, *Fıkıh Usûlü,* İstanbul 2002, s. 63, 65-66; Dönmez, İbrahim Kâfi, "İllet", *DİA,* XXII, 117-120; Erturhan, "Usulcülere Göre Bir Hükmün Birden Çok İlletle Ta'lîli", *İslâm Hukuku Araştırmaları Dergisi,* Konya, Nisan 2005, sy. 5, s. 95-124.

[18] Şâtıbî, Ebû İshâk İbrahim b. Mûsa b. Muhammed (ö.790/1388), *el-Muvâfakât,* II, 308-309.

[19] Karadâvî, Yusuf, *el-' İbâde fi'l-İslâm,* Kâhire 1405/1985, s. 118.

[20] Fıkıh terminolojisinde hikmet; "hükmün konuluş amacı" (makâsıd-ı Şâri') veya bu hükümle sağlanmak istenen maslahat (masâlih-i ibâd) anlamındadır. Veya hikmet; a) Hükmün konulmasına münasip düşen mana/gerekçe, b) Bir zarar veya zorluğun giderilmesi veya bir menfaatin elde edilmesi şeklinde Şer'î bir hükmün teşrîine terettüp eden semere veya maslahat. Bir başka ifadeyle hikmet, Şâriin, hüküm vaz' ederken bir menfaatın celbi, bir zarar veya zorluğun def'i şeklinde gözettiği maslahattır. İçki ve kumarın, insanlar arasına buğz ve düşmanlığa neden olması ve onları ibadetten alıkoyması nedeniyle yasaklanması (Mâide, 5/90-91); mallarının temizlenmesi gerekçesiyle zenginlerin mallarından zekat alınmasının emredilmesi (Tevbe, 9/103); hayatın korunması amacıyla kâtillere kısasın uygulanması (Bakara, 2/179); kolaylık sağlama amacıyla yolculuk anında orucun tutulmamasına ruhsat verilmesi (Bakara, 2/185); evlatlıkların öz evlat gibi olmadıkları, dolayısıyla onların boşadıkları kadınlarla evlenmenin önünde hukukî bir engelin bulunmadığını vurgulamak amacıyla Hz. Peygamber'in Zeynep'le nikahlanması (Ahzâb, 33/37) gibi ayetlerle; evlilik hayatı boyunca sevgi bağının devam etmesi amacıyla evlenilecek kadınların görülmesinin gerekli bulunması (Tirmizî, "Nikâh", 5), yine gözün ve ırzın haramlardan korunması amacıyla evliliğin teşvik edilmesi (Buhârî, "Savm", 10; "Nikâh", 2-3; Müslim, "Nikâh", 1, 3; Ebû Dâvûd, "Nikâh", 1; Tirmizî, "Nikâh", 1; Nesâî, "Nikâh", 3; "Sıyâm", 43; İbn Mâce, "Nikâh", 1; Dârimî, "Nikâh", 2; Ahmed b. Hanbel, I, 58, 278, 424-425, 432, 447) hep bahse konu hükümlerin hikmetleri cümlesindendir. Usulcülerin çoğunluğuna göre nassların hikmetle ta'lîl edilmesi mümkün değildir. Çünkü hikmet, illet gibi açık ve munzabıt/istikrarlı olmayıp gizli ve değişken (muzdarib)dir. Seyfeddîn Âmidî ve Safiyyüddîn el-Hindî'ye göre zâhir ve munzabıt olması halinde hikmetle de ta'lîl caizdir. Fahreddîn Râzî ise hikmetin, illetin de illeti olduğu yaklaşımından yola çıkarak hikmetin doğrudan hükmün de illeti olacağı düşüncesindedir. Şâtıbî'nin de hikmeti illet yerine kullandığı görülmektedir. İslâm bilginleri şer'î hükümlerin, bir maslahatı celb veya bir mefsedeti ve zararı def' şeklinde mutlaka insanların maslahatlarını gerçekleştirme üzerine binâ edildiği hususunda görüş birliği içerisindedirler. Şu kadar var ki bu hikmet bütün hükümler bakımından zâhir ve munzabıt olmayabilir. Meselâ, alışverişin hikmeti ihtiyaçtır ama her alışveriş yapanın ihtiyaç nedeniyle alışveriş yaptığı söylenemez. Yolculuk esnasında namazların kısaltılması ve orucun tutulmayabileceğinin hikmeti meşakkattir ama her yolculuk yapanın sıkıntıya marûz kalacağı düşünülemez. Bazılarına göre yolculuk çok zevk verici olabilir ve çok rahat geçebilir. Şuf'a hakkının hikmeti, yabancı bir müşteriden paydaşlara gelebilecek muhtemel zararın engellenmesidir ama her yabancı müşterinin zarar vermesi düşünülemez. Belki bu müşteri ortaklardan daha uyumlu ve hayırlı da olabilir. Kısasın uygulanmasının hikmeti hayatın cinayetlere karşı korunmasıdır. Ama her kısas cezası hayatı koruma-yabilir. Yani uygulanan kısas cezalarından sonra yine cinayetler olabilir. Görüldüğü üzere hikmet her durumda genel geçer, açık ve munzabıt olan bir vasıf olmadığından usulcülerin çoğunluğu hükümleri hikmetlere dayandırmamışlar, bunun yerine zâhir, munzabıt ve müteaddî bir vasıf olan "illet"e dayandırmışlardır. Yukarıdaki örneklerden hareketle somutlaştırmak gerekirse, alışverişin illeti akit, namazların kısılması ve orucu tutmama ruhsatının illeti yolculuk, şuf'a hakkının illeti komşuluk veya ortaklık, kısas cezasının illeti kasten ve haksız yere masum bir kişinin katledilmesi olarak belirlenmiştir. Bütün bu illetler hem açık, hem de objektiftir. Buradan hareketle usulcüler, "Şer'î hükümler var oluş ve yok oluş bakımından hikmetlerine değil illetlerine göre cereyan eder" veya "illet varsa hüküm de var, hikmete

İslâm hukuku açısından *eşyada aslolan ibâhedir*[21] kuralı gereğince insanın evrendeki bütün eşyada intifa hakkı bulunmaktadır. Şu kadar var ki bir insanın diğer insan üzerinde intifa hakkı yoktur. Çünkü bir insan, diğer insan için yaratılmamıştır. Onun yaratılış gayesi Allah'a kulluktur. Dolayısıyla bir insanın diğer insanın hayat, din, akıl, mal, ırz-namus ve şerefine yönelik tasarruflarında aslolan hürmettir. Hatta bir insan kendi hayatı ve ırzında dahi dilediği gibi tasarrufta bulunamaz. Bu haklar, insana doğrudan doğruya *"hakkullah"* kapsamında bahşedilen esas haklarındandır. Bu haklara taarruz büyük günahlardandır. Akıl ve din de aynı hükme tâbidir. Bu itibarla canlarda, ırz-namus, akıl ve dinde asl olan ibahe değil hürmettir[22] İslâm'da zikredilen bu değerlerin korunmasına büyük önem atfedilmiştir. Bu önem nedeniyle hem bu değerleri ihlal şiddetle yasaklanmış ve büyük günahlardan sayılmış,[23] hem de meşrû müdafaa sonucu bu uğurda ölenler şehîd kabul edilmiştir.[24]

Suçların din, ahlak, sosyal hayat, ekonomi ve sağlığı tehdit eden birçok zararları mevcuttur. Bu itibarla İslâm'ın bazı fiilleri yasaklamasının arka planında genelde bu zararları bertaraf etme düşüncesi yatmaktadır.[25]

Her bir suçun kendine özgü özel yasaklanma gerekçeleri yanında bizde oluşan kanata göre suçların yasaklanma gerekçelerini (hikmet-gaye) şu üç nedene irca etmek mümkündür:

a) Yukarıda ta'dâd edilen "zarûrî maslahatların" korunması. Böylece hem bireylerin dokunulmaz hakları hem de kamu güvenliği ve kamu düzeni himaye edilmiş olacaktır.

b) Adaleti ikâme düşüncesi. Bunun dayanağı *kendine yapılmasını istemediğini diğer insanlara da yapma*[26] ilkesidir. Suç, bir hakkın ihlali demektir. Bir insana bahşedilen hakkın korunması diğer insanlar bakımından görevdir.

---

aykırı olsa bile; illet yoksa hüküm de yok hikmet olsa bile" şeklinde genel bir kural haline getirmişlerdir. Hikmetle illetin aynileştiği durumlarda hükmün hikmetle ta'lîl edilebileceği konusunda bir tereddüt bulunmamaktadır. O da hikmetin de zâhir ve munzabıt bir vasıf olması halidir. Bkz. Râzî (ö.60671209), *el-Mahsûl* (thk. Tâhâ Câbir Feyyâz el-Alvânî), Beyrut 1412/1992, V, 287-295; Âmidî, *el-İhkâm fî Usûli'l-ahkâm* (thk. İbrahim el-Acûz), Beyrut, ts. (Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye), III, 180-183; Şâtıbî, *el-Muvâfakât,* I, 195, 265; II, 8-33, 306; Hallâf, Abdulvahhâb, *Masâdiru't-teşrî'i'l-İslâmî,* s. 47-50; Ebû Zehra, *el-Usûl,* s. 220-221, 233-236; Şelebî, *Ta'lîlü'l-ahkâm,* s. 135-149; İzmirli, İsmail Hakkı, *İlm-i Hilâf,* İstanbul 1330, s. 62 vd; Zekiyyüddîn Şa'bân, *Usûlü'l-fikhi'l-İslâmî,* s. 129-138; Pekcan, Ali, *İslâm Hukukunda Gaye Problemi,* İstanbul 2003, s. 54-57; Ali Haseballah, *Usûlü't-teşrî'i'l-İslâmî,* Karaçi 1407/1987, s. 128-129; Zeydân, *el-Vecîz,* s. 200-204; Şâkiru'l-Hanbelî, *Usûlü'l-fikhi'l-İslâmî,* s. 323-324; Atar, *Fıkıh Usûlü,* s. 64-65; Koca, "Hikmet", *DİA,* XVII, 514.

[21] Bkz. Bakara (2), 29; Câsiye (45), 13; Lokmân (31), 20; Suyûtî (ö.911/1505), *el-Eşbâh ve'n-nezâir,* Beyrut, ts. (Dâru'l-Fikr), s. 43; İbn Nüceym, *el-Eşbâh ve'n-nezâir,* s. 66; Hamevî (ö.1098/1687), *Gamzu uyûni'l-besâir,* Beyrut 1985, I, 223-224; Bilmen, *İstılâhât,* I, 298; Nedvî, Ali Ahmed, *el-Kavâidü'l-fikhıyye,* Dımaşk 1414/1994, s. 121-122; Bûrnû, Sıdkî b. Ahmed Ebu'l-Hâris el-Gazzî, *Mevsûatü'l-kavâidi'l-fikhıyye,* Riyad 1418/ 1997, II, 115; Hallâf, Abdülvahhâb, *İlmi usûli'l-fıkh,* Kuveyt 1406/1986, s. 91-92.

[22] Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi (ö.1942), *Hak Dini Kur'an Dili,* İstanbul 1971, I, 289-290.

[23] Geniş bilgi için bkz. Şâtıbî, *el-Muvâfakât,* II, 7 vd; Ebu Zehra, *el-Ukûbe,* Kahire, ts. (Dâru'l-Fikri'l-Arabî), s. 29 vd; Ukâz, Fikrî Ahmed, *Felsefetü'l-ukûbe,* Cidde 1402/1982, s. 34-35.

[24] Bkz. Buhârî, "Mezâlim", 33; Müslim, "İman", 226; Tirmizî, "Diyât", 22; San'ânî, Muhammed b. İsmâil (ö.1182/1768), *Sübülü's-selâm,* Beyrut 1960, IV, 40.

[25] Geniş bilgi için bkz. Zâhim, Muhammed b. Abdillah, *Tatbîku'ş-Şerî'ati'l-İslâmiyye fî men'i'l-cerîme,* Kâhire 1412/1991, s. 33-70. Karşılığında hadd ve kısas cezası öngörülen suçların tamamının yasaklanma hikmetleri hakkında geniş bilgi için ayrıca bkz. Cercâvî, Ali Ahmed, *Hikmetü't-teşrîi'l-İslâmî ve felsefetühû,* yy, ts. (Dâru'l-Fikr), II, 264-326.

[26] Yakın ifadelerle bkz. Buhârî, "İman", 7; Müslim, "İman", 71-72; Tirmizî, "Kıyâme", 59; İbn Mâce, "Mukaddime", 9; "Cenâiz", 1; Nesâî, "İman", 19-33; Dârimî, "İsti'zân", 5.

Bir hakkın ihlali veya bir görevin ihmali adalet ilkesine aykırı bir davranış demektir. Bu ilkeyi yani adaleti özümseyen kişi suç işlemekten kaçınacaktır. Çünkü suç, kişinin kendisine yapılmasını istemediği bir fiili başkasına yapmasıdır ki, bu zulümdür.

c) Haramdan kaçınılması ilkesi. Suç işlenmiş olmakla Allah'ın "yapma" dediği bir fiil yapılmakta dolayısıyla emre muhalefet edilmektedir. Şâri', bir yasağı mutlaka bir mefsedete binâen yasakladığından bu yasağın yapılması faile bir yarar getirmeyecektir. Nitekim bir hadiste Allah'ın haram kıldığı bir şeyde şifa yaratmadığı [27] açıkça beyan edilmektedir.

Bu genel hikmet ve gerekçeler dışında her bir suçun yasaklanmasının özel hikmetleri vardır. Bu suçlardan adam öldürme, zina, kazf ve içki suçları gibi öne çıkan suçların yasak kılınma hikmetlerine yer vermek istiyoruz:

1-Adam Öldürme

İnsan yaratılmışların en şereflisidir.[28] Yaratıcı Kudret onu en güzel şekilde yaratmış,[29] yeryüzünde kendisinin halifesi/vekili kılmış,[30] yerde ve göklerde bulunan her şeyi onun hizmetine vermiş (teshîr),[31] yeryüzünün imarını[32] ve emanet görevini[33] ona tevdi etmiştir. Bu denli şerefli bir varlığın yükümlülükleri yanında dokunulmaz tabiî hakları da bulunmaktadır. Bu tabiî hakların birincisi hayat ve bu hayatı devam ettirme (hakk-ı bekâ) hakkıdır. Dolayısıyla "Hayat-ı beşeriye taarruzdan masûndur." Haksız katil ve cinayetler hem ahlak kanunları hem de hukuk nazarında en iğrenç bir cinayettir. Bu saygınlığı ve kutsallığına binâen Hz. Ali'nin ifadesiyle İslâm Hukuku'nda, *suçsuz kişilerin kanlarının dökülmesi asla söz konusu değildir.*[34] Fail-i meçhul vak'aların aydınlatılması amacıyla meşrû kılınan "kasâme" müessesesi bunun somut tezahürüdür. Kur'an'da *haksız yere bir kişiyi öldürmek bütün insanlığı öldürmek gibi* telakkî edilmiştir.[35] Bu hükmün arkasında yatan espri şudur: Öldürülen kişi haksız yere katledilmiştir. Öldüren kişi kasıtlı olarak ve haksız yere aziz ve masum bir cana kıymıştır. Bu haliyle suç faili, bütün masum canları yani hayat hakkını hedef almıştır. Ayrıca hem Allah'ın yaratma sıfatına hem de yasak emrine isyan etmiştir. Dolayısıyla işlediği suç adeta bütün insanlığı öldürme mesâbesinde bir fiildir. Öldürme hak ve yetkisinin sadece Allah'a ait olduğuna vurgu yapan[36] ve Cahiliye döneminde diri diri

---

[27] (إن الله لم يجعل شفاء امتي فيما حرم عليها) Buhârî, "Eşribe", 15.
[28] İsrâ (17), 70.
[29] Tîn (95), 4.
[30] Bakara (2), 30.
[31] Bakara (2), 29; Lokmân (31), 20; Câsiye (45), 12-13.
[32] Hûd (11), 61.
[33] Ahzâb (33), 72; Haşr (59), 21.
[34] Abdurrezzâk, Ebû Bekr b. Hemmâm es-San'ânî (ö.211/826), *el-Musannef* (nşr. Habîbu'r-Rahman el-A'zamî), Beyrut 1970; X, 36; Muttakî el-Hindî, Alâuddîn Ali b. Abdilmelik (ö.975/1567) *Kenzü'l-ummâl*, Beyrut 1413/1993 , XV, 143; Ûdeh, *et-Teşrî'u'l-cinâî,* II, 327; Kal'acî, Muhammed Revvâs, *Mevsû'atü fikhi Alî b.Ebî Tâlib,* Dımaşk 1983, s. 176; Ebû Zehra, *el-Ukûbe,* s. 484.
[35] Mâide (5), 32. Ayrıca bkz. Bakara (2), 178; Nisâ (4), 92-93; Mâide (5), 32, 45; En'âm (6), 151; İsrâ (17), 31, 33; Mümtehine (60), 12.
[36] Bkz. Âl-i İmrân (3), 156; A'râf (7), 158;Tevbe (9), 116; Yunus (10), 56; Hacc (22), 6...

gömülen kız çocuklarının mutlaka hesabının sorulacağını beyan eden[37] ayetler de hayat hakkının ne denli aziz, kutsal ve dokunulmaz olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Ayrıca hem geçmiş ümmetlerden[38] hem de Muhammed ümmetinden[39] masum canlara kıyılmaması yönünde söz alınmıştır. Hz. Peygamber de, haksız yere masum bir kimsenin hayatına son vermeyi kişiyi helake götüren yedi büyük günahtan biri olarak saymış,[40] Veda Hutbesi'nde "Şüphesiz, sizin kanlarınız ve mallarınız; bu gününüzün, bu ayınızın ve bu beldenizin haram olduğu gibi birbirinize haramdır" buyurarak[41] meselenin önemine vurgu yapmıştır. Yine Hz. Peygamber, bir şahsın mü'min kimliğiyle adam öldüremeyeceğini söylemiştir.[42] Hayatın en mühim rüknü olan masûmu'd-dem olmak için İslâm şart olmayıp insan olmak yeterlidir. İslâm nezdinde hayat hakkı çok mukaddes olduğundan mütecavizin cezası idamdır.[43] Hayata karşı işlenen bir cinayet hem bizlere emanet verilen bu değere bir tecavüz, hem de Allah'ın yaratma sıfatına bir başkaldırı anlamına gelmektedir.[44] Canın emanet oluşu ve şahsın onu koruma mecburiyetinden dolayıdır ki, bir kişinin kendi canına kastetmesi demek olan intihar da şiddetle yasaklanmıştır.[45]

Adam öldürme suçları ve müessir fiiller hem fertlerin hayatına yönelik bir tecavüz, hem de kamu düzenine ve yönetime yönelik bir saldırıdır. Bu tür ihlallerde gevşeklik göstermek topluma zorbaların egemen olmasını intaç eder. Topluma terör ve zorbaların egemen olması halinde kan gövdeyi götürür. Bu da doğal olarak toplumun çözülmesi ve çöküşüne zemin hazırlar.[46]

Hayatın korunmasının dinin ve diğer temel değerlerin korunmasına önceliği de bulunmaktadır. Çünkü din, insan ve toplum içindir. İnsanın bulunmadığı yerde din işlevini icra edemez. Küfür kelimesini telaffuz etmekle ölme arasında kalan bir kişiye küfür kelimesini telaffuz etmeye tanıdığı ruhsat,[47] derecesi ne olursa olsun bir başka insanı haksız yere öldürmeyi mubah kılacak bir gerekçenin bulunmamasıdır. derecesi ne olursa olsun bir başka insanı haksız yere öldürmeyi mubah kılacak bir gerekçenin bulunmaması, İslâm'ın hayatı korumayı önceliğinin açık delilidir.[48]

---

[37] Tekvîr (81), 8-9.
[38] Bkz., Bakara (2), 84.
[39] Mümtehine (60), 12.
[40] Bkz. Buhârî, "Vasâya", 23; "Hudûd", 44; Müslim, "İman", 144; Ebû Dâvûd, "Vasâya", 10; Nesâî, "Vasâya", 12 (Hadiste sayılan diğer günahlar Allah'a şirk koşmak, sihir, ribâ, yetim malını yemek, harpten kaçmak ve iffet sahibi kadınlar zina iftirasında bulunmaktır).
[41] Buhârî, "İlim", 37; "Hacc", 132; "Hudûd", 9; Müslim, "Hacc", 147; Tirmizî, "Fiten", 6.
[42] Buhârî, "Hudûd", 20; Nesâî, "Kasâme", 48.
[43] Bakara (2), 178; Mâide (5), 45.
[44] Abdullatîf, Muhammed Saîd, *el-Kısâs fi'ş-Şerî'ati'l-İslâmiyye,* Kâhire ts. (Mektebetü Dâri't-Türâs), s. 19-20; Akseki, Ahmet Hamdi, *Ahlak Dersleri,* İstanbul 1968, s. 229; Armağan, Servet, *İslâm Hukukunda Temel Hak ve Hürriyetler,* Ankara 2001, s. 85-87; Gökmenoğlu, Hüseyin Tekin, *İslâm'da Şahsiyet Hakları,* Ankara 1997, s. 75-79.
[45] Bakara (2), 195; Nisâ 4/29; Hadisler için bkz., Buhârî, "Cenâiz", 84; "Tıp", 56; Müslim, "İmân", 175; Tirmizî, "Tıp", 7; Nesâî, "Cenâiz", 68; Dârimî, "Diyât", 10; Ahmed b. Hanbel, II, 254, 478, 488.
[46] Udeh, *et-Teşrî'u'l-cinâî,* I, 619.
[47] Nahl (16), 106.
[48] Yaman, "Makâsıd İctihadının İlkeleri", *Makâsıd ve İctihad,* s. 183. Ayrıca bkz. Başgil, Ali Fuat, *Demokrasi Yolunda,* Yağmur Yayınları, İstanbul 1961, s. 257.

Bütün bunların bir özeti mahiyetinde denilebilir ki, *"hayat hakkı, diğer bütün haklardan istifade etmenin zorunlu ön şartıdır. Bundan dolayı şahsın hayatına yönelik tecavüzler aynı zamanda onun sahip olduğu bütün hakların ihlali anlamını taşımaktadır. Çünkü hayatını kaybeden insan, diğer bütün haklarından da mahrum kalmaktadır....İnsan, vücut bütünlüğü ve tamlığını oluşturan bu organlarda meydana gelen kayıplar nispetinde vücut bütünlüğünü de kaybetmekte, yaşaması zorlaşmakta, bazen hayat anlamsızlaşıp çekilmez hale gelmekte, nihayet insanın cevherini teşkil eden ruhun bedenden ayrılması ile hayat bitmektedir...Varlığı, insanın varlığına bağlı olduğu için fertlerin hayatlarını korumak devlet açısından da büyük önem arz etmektedir."*[49]

2-Zina

Zina, nesep, ırz-namus, aile ve hatta hayatın korunması için yasaklanmıştır. Çünkü zina bütün bu değerleri tehdit etmektedir. Bekâr kişinin zinaya yönelip evliliği düşünmemiş olması toplumun esası olan aile kurumunun temelden yıkılması, evli kişinin zinaya temâyülü ise, aile çatısının çökmesi, çocukların terbiye, sevgi ve şefkatten yoksun yetişmeleri, sonuçta da bu çocukların her türlü suç ve cinayete aday haline gelmeleri demektir. Diğer taraftan eşinin zina yaptığını ve zinaya meylettiğini gören bir kadınla kocası arasında husumetin oluşması kaçınılmazdır. Zinanın cezasız kalması, doğal olarak herkesin her istediği kadına ortak ve sahip olma arzu ve teşebbüsünü doğuracaktır. Bu girişimin doğuracağı düşmanlık hem yuvanın yıkılmasıyla hem de bazen eşler ve aileler arası cinayetlerle sonuçlanacaktır. Böylece hısım olan taraflar hasım haline gelecektir. Bu itibarla İslâm, zinaya yaklaşmayı dahi yasak kapsamına[50] almıştır.[51]

Zinanın yasaklanma nedenlerinden biri de evrensel ahlakî değerlerin korunmasıdır.[52] İslâm, iffet ve haya gibi üstün ahlakî erdemlerin yaşatılmasına son derece önem atfetmiş, hayanın imandan olduğunu[53] belirtmiş, haya duygusunun körelmesini ise bir çok suçun işlenmesinin sebebi olarak görmüştür.[54]

Günümüzde zinanın itiyadı demek olan fuhşun sebep olduğu AIDS[55] ve diğer zührevî hastalıkların zuhûru, İslâm'ın, fuhşu önlemek için getirdiği hukukî ve ahlakî tedbirlerin ne denli önemli olduğunu ortaya koymasının yanında[56] fuhşun çirkinliği ve tahribatının sadece sebep olduğu zührevî has-

---

[49] Dağcı, *İslâm Ceza Hukukunda Müessir Fiiller*, s. 3, 60.

[50] En'âm (6), 151; İsrâ (17), 32.

[51] Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, Beyrut 1411/1990, X, 158-159; Dehlevî, Şah Veliyullah b. Abdirrahmân (ö.1176/1762), *Huccetullâhi'l-bâliğa* (haz. Muhammed Şerîf Sükker), Beyrut 1413/1992, II, 421-422; Huzeyyim, Sâlih b. Nâsır Sâlih (ö.1997), *Ukûbetü'z-zinâ ve şurûtu tenfizihâ* (haz. Hâlid b. Ali b. Muhammed el-Müşeykıh), Cidde-Riyâd 1422, s. 28-30, 58-63; Udeh, *et-Teşrî'u'l-cinâî*, I, 618; Ebû Zehra, *el-Cerîme*, s. 48; Zâhim, *Tatbîku'ş-Şerî'a*, s. 66-67, 172-173; Zeydân, Abdülkerîm, *Mecmûatü bühûsi'l-fikhıyye*, Müessesetü'r-risâle, Bağdad 1402/1982, s. 410-411; Sâbûnî, Muhammed Ali, *Ravâi'u'l-beyân tefsîru âyâti'l-ahkâm mine'l-Kur'ân*, İstanbul, ts. (Dersaadet), II, 52-53.

[52] Zâhim, *a.g.e.*, s. 66, 175.

[53] Buhârî, "Iman", 3, 16; "Edeb", 77; Ebû Dâvûd, "Sünne", 14; Tirmizî, "Birr", 56, 80, "İman", 7.

[54] Bkz. İbn Mâce, "Fiten", 27.

[55] Aids hastalığının %73 oranında fuhuş kaynaklı olduğu tespit edilmiştir. Bkz. Coşkun, Ahmet, *İlim ve İslâm'ın Işığında AIDS*, İstanbul 1993, s. 35, 13-35.

[56] Zâhim, *a.g.e.*, s. 66-67; Bozkurt, "Fuhuş", *DİA*, XIII, 211-214.

talıklarla sınırlı olmadığını da orta yere koymaktadır. Cinsiyet ahlakı bakımından fuhuş ruhî sapıklıklara ve kadın kişiliğinin en önemli unsuru olan iffetin kaybolmasına sebep olur. İffetin kaybolması kişinin cemiyet içinde şeref ve itibarını kaybetmesine, bu yüzden de başka ahlakî kusurları yapabilecek hale gelmesine yol açar. Vazife ahlakı bakımından fuhuş, başka bir kişiye bir insan gibi değil bir eşya gibi bakma anlamı taşıdığı için insani prensiplere tamamen zıttır. Nihayet fuhuş sevgisiz olarak vücudunu satmaktır; kişilik şuurunu yıktığı için kişiliğe en ağır hakarettir.[57] Fuhşu sadece kadınlara özgü bir fiil olarak algılamak da isabetli bir yaklaşım olmaz. Zinanın yanı sıra bir takım cinsel sapıklık ve fiillerin erkekler tarafından da adet haline getirilmesi vâki[58] olduğu gibi sektörel anlamdaki fuhuş olaylarında erkeğin bu suçun en önemli unsurlardan birini oluşturduğu da dikkatten uzak tutulmamalıdır. M. Hamdi Yazır'ın ifadesiyle "gerek sıhhî, gerek tabiî, gerek ahlakî, gerek hukukî gerek içtimaî hangi cihetten mülâhaza edilirse edilsin zina çok muzır, muharrib bir seyyiedir. Erkek ve kadının hılkî ihtiyâcâtından bulunan münâsebât-ı cinsiyyelerinin meşrû ve müstahsen yolu zinada değil, nikahtadır. Nikahta hayatın bir feyzi, zina ve sifahta ise onun itlâf ve ta'kîmi (akamete uğratılması) vardır. Nikahın sühuleti, sıdk u selameti ve kesreti bir binye-i ictimaiyyenin sıhhatinden olduğu gibi onun zıddı olan zinanın şüyûu da bilakis binye-i ictimaiyeyi kemiren, çürüten, her türlü seyyie-i ahlakiyyeye sürükleyen muharribâtın başıdır. Tıbbî tabirle ifade edecek olursak zina binye-i ictimaiyyenin frengisidir. Bir hadis-i şerifte[59] zinadan sakınmamız gerektiği ifade edildikten sonra zararları şöyle sıralanmıştır: Dünyadaki zararları bahâyı gidermesi, fakirlik îrâs etmesi, ömrü kısaltması; ahiretteki zararları ise, Allah'ın kızgınlığını celbetmesi, hesabın kötü geçmesi, cehennemde ebedi kalma sıralanmıştır. Binaenaleyh, insanlara re'fet ve merhamet ona teşvikde değil, ondan men ü zecr ile kurtarmaktadır."[60]

Zinanın, tarafların rızasıyla yapılmış olması onu meşrû kılmaz ve zararlarını ortadan kaldırmaz. Çünkü ırzların bezledilmesi/sergilenmesi caiz değildir. Bezl sadece mallar bakımından söz konusu[61] olup *ırzlarda esas olan haramlıktır.*[62] Bu fıkıh kuralının izahı bağlamında Abdülazîz el-Buharî şu görüşlere yer vermektedir: Nikahın meşrû olmaması asıldır. Çünkü bu işlemle bir şahıs şeref ve kıymette kendisine denk hür bir şahsa /kadına sahip (istîlâ) olmaktadır. Böyle bir durum esasen hukuken tecvîz edilebilecek bir husus değildir. Şu kadar var ki nikah, neslin hukûkî kanaldan idamesi için zarûreten meşrû kılınmıştır. Meşrû kılınmaması halinde fıtrattan gelen

---

[57] Bozkurt, "a.g.m.", *DİA,* XIII, 211-214.

[58] Bozkurt, "a.g.m.", *DİA,* XIII, 211-214; Uludağ, Süleyman, *İslâm'da Emir ve Yasakların Hikmetleri,* Ankara 1992, s. 171-172.

[59] Yazır'ın hadis olarak geçtiği rivayetin sahabelerden birine ait olduğu nakledilmiştir [Bkz. Bursevî, İsmail Hakkı (ö.1137/1724), *Tenvîru'l-ezhân min tefsîri Rûhi'l-Beyân* (nşr. Muhammed Sâbûnî), Dımaşk 1408/1988, II, 342)].

[60] Yazır (ö.1942), *Hak Dini Kur'an Dili,* V, 3470-3471.

[61] Zeydân, *Mecmûatü bühûsi'l-fıkhıyye,* s. 412.

[62] (الاصل فى الابضاع التحريم) Zerkeşî, Bedrüddîn b. Bahâdır (ö.794/1392), *el-Mensûr fi'l-kavâ'id,* Kuveyt 1402/1982, I, 177, 80; Suyûtî, *el-Eşbâh ve'n-nezâir,* s. 44; İbn Nüceym, *el-Eşbâh ve'n-nezâir,* s. 67-69; Hamevî, *Gamzu uyûni'l-besâir,* I, 225-230; Bûrnû *el-Vecîz,* s. 137.

şehevânî arzular sâkiyle erkek ve kadınlar biri birleriyle zinaya yönelirler, bu durum da bir çok açık fesâdı (bireysel ve toplumsal zararları) beraberinde getirir. Bu itibarla nikah istimtâın (karşılıklı yararlanmanın) helal yoldan gerçekleştirilmesi için hukukî kılınmıştır.[63] Zinanın yasak olmasının bir başka nedeni de ırzların bize aynen can gibi emanet olarak verilmiş olmasıdır. Hayatımız üzerinde kendi irademizle dahi olsa tasarruf nasıl haramsa nikah bağı olmaksızın ırz üzerinde tasarruf da ayı şekilde haramdır.[64]

Özetlemek gerekirse, zina neseplerin zayi olmasına, aileler arasında hıyanet ve denâetin (alçakça davranışlar) zuhuruna, toplumda iffet ve nezahetin kaybolmasına, ahlakî değerlerin temelden sarsılmasına neden olur. Ailenin dağılır, hısımlık, komşuluk, arkadaşlık bağları kopar. Bu çözülme nedeniyle çoğu kez husûmet ve cinayetler vukua gelir. Zina, nice namuslu kimseleri ebediyen mahcubiyet altında bırakır. Nice şahsiyetlerin neseplerini şüpheli gösterir. Zina mahsulü çocukların problem kaynağı ve topluma yük olacağı açıktır. Nihayet zina eşref-i mahlûkât olan insanı bedenî zevklerinin esiri yapıp aşağılayan bir derekeye düşürür.[65] Zinanın yaygın olarak işlenmesi demek olan fuhşun neden olduğu tehlikeli hastalıklar da fıtrat kanunlarının dışına çıkmanın bir isyanı, bu fiillerin faillere ve bazen de masum kimselere geri dönüşümü olarak değerlendirilebilir.[66] Nitekim bir hadiste, *bir toplumda*

---

[63] Abdülaziz el-Buhârî (ö.730/1330), *Keşfu'l-esrâr,* Beyrut 1417/1997, I, 571.

[64] Meseleye ışık tutacağını düşünerek Ali Bulaç'a ait "***Zina ile fuhşun sivilleşmesi***" adlı makalesinin büyük bir kısmını nakletmenin isabetli olacağını düşünüyoruz:

...Zina'nın dinler, ahlak sistemleri ve bunlardan ruhunu alan hukuk tarafından yasaklanmasının sebebi, "olmaması gereken bir ilişkiye girilmesi"dir. Bir şey yerli yerinde değilse ve bir ilişki kendi asli mecrasında cereyan etmiyorsa "zulüm"dür. Zina edenler hem kendilerine hem başkalarına karşı zulüm fiilini irtikap etmektedirler. Bu, bedenin varlık yapısı ve anlam boyutuyla ilgili esaslı bir ilkeye işaret eder. İlkenin dayanak noktasını beden üzerinde tasarruf hakkının beden sahibi kişiye mi, yoksa onu Yaratan'a mı ait olduğu sorusuna verilen cevaptan kaynaklanmaktadır. Yaratılışın anlamına uygun olarak beden, kişinin özgür tasarrufuna bırakılmadığından, "zina" da, "intihar" da kişiye tanınmış hak kategorisine girmez. Bu açıdan serbest cinsel ilişki, "bir özgürlük" olsa da hiçbir şekilde meşru ve savunulabilecek bir hak değildir.

İnsanlık tarihinde zinanın serbest olduğu çok az toplum görülmüştür. Zina kadim bir suçtur. Bu suça karşı çeşitli hukuki düzenlemeler yapılmış, töreler, gelenekler kurallar konmuş; gerek aile gerekse topluluk hayatında bu suça karşı çeşitli tedbirler alınmıştır. Buna rağmen zinanın tamamen önlendiği söylenemez. Her dönemde bu fiil işlenmiş olsa da, bunun yasal çerçevede suç olmaktan çıkarılması ancak modern zamanlarda rastlanan bir sapmayı ifade eder. Yasalar zinayı suç olmaktan çıkarabilir, ama insanın vicdanında ve hakikatte suç olmaktan çıkmaz....

Bunun yanında toplumsal düzeni ve özellikle evlilik ve aile birliğini yıkmaya matuf bir fiil olması hasebiyle de zina bir cürümdür. "Cürüm" kavramı aynı anda hem ağır günahı, hem ayıbı, hem suçu içerir. Başka bir ifadeyle öyle suç teşkil eden fiiller var ki, bunlar sadece iki kişi arasında cereyan eden ilişkiyle sınırlı kalmaz, bu ilişkinin üçüncü şahıslara, aileye, insan neslinin devamına ve genel toplumsal hayata yansıyan derin etkileri söz konusudur. Bu açıdan nikah bağı olmayan her türlü cinsel ilişki kesin günahtır, ahlak dışıdır ve aynı zamanda toplumsal bir suçtur, başkalarına olan etkileri dolayısıyla önlenmeleri gerekmektedir. Evli olanların irtikap ettiği zina evlilik akdine ve bir kurum olarak aileye karşı yıkıcı bir fiili ifade eder. Çünkü her evli kadın veya erkek zina etmek suretiyle aile birliğine saldırıda bulunmuş, eşine karşı ihanet suçunu irtikap etmiş ve dolayısıyla toplumun birliğini ve geleceğini tehlike altına atmış olur. Hiç kimse "ben bireysel özgürlüğümü kullanarak bedenim üzerimde tasarrufta bulunuyorum" veya "dilediğim cinsel tercihte bulunuyorum" diyemez.

Zinanın felsefi ve insanın varlık yapısı açısından ne kadar tahripkar bir fiil olduğu önemli bir konudur. Toplumsal açıdan "sivil fuhşa" zemin hazırlayan temel faktördür; resmi "genel evler" veya "randevu evleri"nden taşar sivilleşip toplumsallaşır. Zina, ister maddi zorunluluklar, ister salt şehvet, ister başka sebeplerle olsun, aile ve toplumsal birliği derin bir sarsıntıya uğratır. Nüfus dengesinin bozulması, sosyal güvenlik sisteminin aksaması ve giderek bir ülke veya halkın bekasının tehdit altına girmesi zinadan ayrı düşünülemez (Zaman Gazetesi, 01.09.2004 Çarşamba).

[65] Bilmen, *Istılâhât,* III, 202; Bardakoğlu, Ali, "Zina", *İslâm'da İnanç İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, IV, 586-588.

[66] Coşkun, *İlim ve İslâm'ın Işığında AIDS,* s. 17-18.

zinanın yaygınlık kazanması halinde (zina kaynaklı hastalık ve husûmetler nedeniyle) ölümlerin artacağı[67] ifade edilmektedir.[68]

3-Kazf

Kazf suçu insanın manevî şahsiyeti, aile ve nesebine yönelik bir tecavüzdür. İftiraya uğrayan şahsın ırz ve namusu zedelenmekte, şeref ve haysiyeti lekelenmekte, bu durum da onu toplum içerisinde küçük düşürmektedir. Irzlara yönelik bir kazf suçu, iftiraya uğrayanın aile yapısının sahihliğinde şüphe uyandırmak demektir. Çünkü bir şahsa zina iftirasında bulunan onu babasından başkasına dolayısıyla ailesinden başkasına nispet etmiş olmaktadır. Toplum aile üzerine binâ edildiğinden aile kurumuna olan inancın sarsılması topluma olan güveni de sarsacaktır.[69] Namusa yönelik bir iftira toplumda bu çirkin haberin yayılmasına neden olacağı gibi ahlaksız fiilin (fâhişe) toplum içerisinde yayılmasına da neden olacaktır.[70] Bu sebeple İslâm kişilerin ırz ve namuslarına yönelik hususları gizlemeyi teşvik etmiş,[71] bu cümleden olarak başta yalancılık olmak üzere dedikodu ve nemîmeyi (söz taşımayı) yasaklamıştır.[72].

İftira, toplum içerisinde yayılınca onun doğru olup olmadığı çok zor anlaşılır. Böylece iffetli ve namuslu insanlar hakkında başkalarının içinde bir şüphe uyanır. Bu şüphenin izleri bir daha kolaya kolay silinemez. Bu nedenle zina iftirası insan şeref ve haysiyetine yönelik bir saldırı sayılmıştır.[73]

M. Tahir b. Âşûr'un konuya ilişkin değerlendirmeleri de şöyledir: Bir mü'minin kendisi için istemediği bir şeyi, müslüman kardeşi için de istememesi, bu cümleden olarak kendi hakkında yayılacak kötü bir haberden hoşlanmadığı gibi, kardeşi aleyhine yayılabilecek kötü bir haberden de hoşnut olmaması Nûr sûresi (24), 19. ayetten çıkarılacak ahlakî dersler kapsamındadır. İster doğru, isterse yanlış olsun şer'an ve aklen çirkin kabul edilen (fevâhiş) fiillerle ilgili haberlerin toplumda yayılması ahlakî bir mefsedete neden olur. Toplumda bu kabil haberlerin yayılması durumunda insanlar yavaş yavaş bu gibi fiillere ilgi duymaya başlar, önceleri sakındıkları bu çirkin fiillerin haberlerine zamanla kulak verirler, daha sonraki bir aşamada ise, bu kabil olayların vukûnu rutin görerek, artık neredeyse ayıp ve günah olmadığı şeklinde hafife alırlar. Habis ruhlu ve suça eğilimli kimseler de çok geçmeden artık bu fiilleri işlemeye yönelirler. Bu fiillerin bir taraftan sürekli

---

[67] Mâlik, "Cihâd", 26.

[68] Zinanın yasaklanma gerekçe ve hikmetleri hakkında geniş bilgi için bkz. Cercâvî. *Hikmetü't-teşrîi'l-İslâmî*, II, 283-300.

[69] Udeh, *et-Teşrî'u'l-cinâî*, I, 619; Ebû Zehra, *el-Cerîme*, s. 48; Bilmen, *Istılâhât*, III, 229-230; Zâhim, *Tatbîku'ş-Şerî'a*, s. 48; Sâbûnî, *Ravâiu'l-beyân*, II, 72-73; Gökmenoğlu, *İslâm'da Şahsiyet Hakları*, s. 132.

[70] Bkz. Nûr (24), 19.

[71] Suçların gizlenmesi konusunda geniş bilgi için bkz. Erturhan, Sabri, "Kişisel Boyutlu Suçların Gizlenmesinin İslâm Ceza Hukuku Açısından Değerlendirilmesi", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sivas 2001, V/2, s. 259-291.

[72] Muhayzîf, Muhammed b. Abdillah, *Der'u'l-ukûbât bi'ş-şübühât*, Riyad 1414, I, 42; Zâhim, *Tatbîku'ş-Şerî'a*, s. 46-50.

[73] Kılavuz, A. Saim-Köten, Âkif-Çetin, Osman-Algül, Hüseyin, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi -Kaynak Kitap-* (Komisyon: A. Saim Kılavuz, Âkif Köten, Osman Çetin, Hüseyin Algül), Marifet Yayınları, İstanbul 1988, s. 547-548.

olarak işlenmesi, bir taraftan da haberlerinin yayılması, toplumu çepeçevre kuşatır. Ayette geçen *"Allah bilir, siz bilemezsiniz"* ibaresiyle Hz. Allah, bu nevi ifşânın toplum açısından ne denli mefsedetler doğuracağını en iyi Allah'ın bileceğini, bizlerin bunu basit zannettiğimiz için, bu çirkin fiillerin bahsine daldığımızı, oysaki gerçeğin böyle olmadığını vurgulamaktadır.[74]

4-Hırsızlık

İslâm'da, mülkiyet hakkı kutsal ve dokunulmazdır.[75] Bu nedenle Kur'an'da bir kimsenin bâtıl/haksız yollarla diğerinin mallarını yememesi emredilmiş,[76] bir hadiste haramla beslenen bir vücudun cennete giremeyeceğine[77] dikkat çekilmiştir.

Hırsızlık, ferdî mülkiyet hakkına yönelik bir ihlal ve saldırıdır. Böyle bir tecavüzün cezasız kalması bir başkasının servetine ve mülkiyeti altında bulunan her şeye haksız olarak ortak olmaya kapı açacak, bunun sonucunda oluşacak bir ihtilaf ve mücadele kuvvetlinin galebesiyle sonuçlanacaktır. Açlık, susuzluk ve mahrumiyet zayıfların kaçınılmaz sonu olacaktır. Bir şekilde hırsızlığa göz yumulması, ferdî mülkiyet hakkından mahrumiyet ve bireylerin hayatın idâmesi için zarûrî olan temel ihtiyaçlarını sağlayamaması demektir.[78]

Hırsızlığı sadece bir miktar malın çalınması olarak da düşünmemek lazımdır. O aynı zamanda insanları can, ırz ve malları konusunda sürekli korku ve dehşete düşürme suretiyle kamu güvenliğine yönelik de bir tehdittir.[79]

Kişinin üretebilmesi için malı konusunda güven içerisinde olması gerekir. Bu güveni kaybeden bir iş adamının, mal sahibinin arzulanan üretimi yapıp topluma arz etmesi mümkün değildir.[80]

Genelde mülkiyet hakkına yönelik ihlallerde özellikle de hırsızlık suçlarında hak taksimine itiraz, emeğe ve helal kazanca bir saygısızlık söz konusudur. M. Hamdi Yazır'ın ifadesiyle "Hiçbir mazeret ve ihtiyaç bulunmaksızın hırsızlığa cür'et etmek hem başkasının hakkına el uzatmak, hem de Allah'ın izzetine bir tecavüz ve gizliden gizliye Allah'a harp açmaktır."[81]

İşte bütün bu nedenlerden dolayı İslâm'da hırsızlık şiddetle yasaklanmış,[82] bir hadiste "hırsızlık yapan şahsın gerçek mü'min olamayacağı"[83] ifade

---

[74] İbn Âşûr (ö.1973), *et-Tahrîr ve't-tenvîr,* yy, ts., XVIII, 185.

[75] Demir, Fahri, *İslâm Hukukunda Mülkiyet Hakkı ve Servet Dağılımı,* Ankara 2003, s. 99 vd; Armağan, *İslâm Hukukunda Temel Hak ve Hürriyetler,* s. 164-168; Gökmenoğlu, *İslâm'da Şahsiyet Hakları,* s. 135-138; Sarıçam, İbrahim, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı,* Ankara 2003, s. 373; Uludağ, *İslâm'da Emir ve Yasakların Hikmetleri,* s. 194-198.

[76] Nisâ (4), 29; Mâide (5), 62.

[77] Dârimî, "Rikâk", 60.

[78] Udeh, *et-Teşrî'u'l-cinâî,* I, 618.

[79] Ebû Zehra, *el-Cerîme,* s. 47; Bilmen, *Istılâhât,* III, 263; Kaddûmî, Fâris Abdurrahman, *Haddü's-serika beyne'l-i'mâl ve't-ta'tîl ve eseruhû ale'l-müctema'i'l-İslâmî,* Kâhire 1397/1977, s. 6-7; Zâhim, *Tatbîku ş-Şer'îa,* s. 171-172; Akseki, Ahmet Hamdi, *Ahlak Dersleri,* s. 253.

[80] Kaddûmî, *a.g.e.,* s. 7.

[81] Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili,* III, 1675-1676.

[82] Mâide (5), 38-39.

[83] İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef,* III, 457-458; Buhârî, "Hudûd", 1, 6, 14, 20; "Mezâlim", 30; Müslim, "İman", 100, 104, Ebû Dâvûd, "Sünne", 15; Tirmizî, "İman", 11; Nesâî, "Kasâme", 49; "Sârik", 1; "Eşribe", 42; İbn Mâce, "Fiten", 3;

edilmiş, mülkiyet hakkının kutsallığına istinaden, bu hakka tecavüzden kaçınılması bîata konu hususlar arasında yer almıştır.[84]

5-İçki

İçki (hamr) ile bu kapsama giren alkollü ve uyuşturucu maddeler korunması hedeflenen temel değerlerin tamamını tehdit etmektedir.

İçki birinci derecede aklı ve zihnî melekeleri etkilemekte, bu da sarhoşun söz ve fiillerinde mantık ilkelerinin dışına çıkmasına yol açmaktadır. Mantıklı düşünme ve davranma yeteneği geçici de olsa devre dışı kalan kişinin şahsiyetinin sarhoşluk öncesine nisbeten önemli oranda yara alması, şahsî bir erozyona uğraması bir yana bu şuur kaybı kişiyi hırsızlık, zina, iftira hatta cinayet gibi fiilleri işlemeye aday haline de getirmektedir. Alkol yolunda servetler harcanabilmekte, ailevî yükümlülükler ihmal edilmekte, ileriki aşamalarda alkolün tesiriyle zina işlenebilmekte, eşler arasında ihanetler meydana gelebilmekte bu da neticede ailenin dağılmasını intaç etmektedir. Yine içki, dostluk ve arkadaşlık bağlarını koparark dostları biri birlerine düşman haline getirmektedir. Nitekim birçok adam öldürme fiillerinin işret âlemlerinde veya içki meclislerinde işlendiği bir vakıadır. İçkinin itiyat haline getirilmesi şahsın, zaman içerisinde iffet, haya, sadakat gibi ahlakî, insanî ve dinî değerlerden tamamen soyutlanmasına da neden olacaktır. Bu soyutlanış da en ağır darbeyi aileye vuracaktır. İçkinin sebebiyet verdiği bütün bu olumsuzlukları tespit bağlamında ayette içkinin düşmanlık ve buğza kaynaklık ettiği ve Allah'a ibadetten alıkoyduğu belirtilmiş,[85] âbid bir kişinin içki nedeniyle işlediği suç ve cinayetleri hikaye eden Hz. Osman da içkinin "bütün kötülüklerin anası olduğuna" [86] vurgu yapmıştır. Araştırmalarda fahişelerin ana ve babalarının genelde alkolik kimseler olduğunun ortaya çıkması[87] alkollü içeceklerin her türlü kötülüklere kaynaklık ettiğinin açık göstergesidir.[88]

Sağlık açısından olaya baktığımızda alkol kaynaklı hastalıklar sayılamayacak derecede çoktur. Alkol, vücut mekanizmasının tamamını etkilemektedir. Öne çıkan bazı hastalıklar arasında, birçok kanser türleri, alkole bağlı sarılık, siroz, kalp hastalıkları, yüksek tansiyon, felçler, ani ölümler, çeşitli cilt hastalıkları, kansızlık, çeşitli ruhi bozukluklar, hayal görmeler, alkol paranoyası/şüphecilik, çeşitli sinir hastalıkları, çift görme, sar'a nöbet-

---

Dârimî, "Eşribe", 11, Ahmed b. Hanbel, II, 243, 317, 376, 386, 479; III, 346; VI, 139; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, X, 314.

[84] Mümtehine (60), 12; Hadisler için bkz., Buhari, "İman", 10.

[85] Bkz. Mâide (5), 90-91.

[86] Nesâî, "Eşribe", 44.

[87] Bkz. Coşkun, *İlim ve İslâm'ın Işığında AIDS*, s. 96-97.

[88] Dehlevî, *Huccetullâhi'l-bâliğa*, II, 437-438; Udeh, *et-Teşrî'u'l-cinâî* I, 619, 650-651; Bilmen, *Istılâhât*, III, 258-260; Akseki, *Ahlak Dersleri*, s. 190-192; Tabbâra, Afîf Abdülfettâh *Rûhu'd-dîni'l-İslâmî*, Beyrut 1980, s. 230; Sâbûnî, *Ravâiu'l-beyân*, I, 262-263.

lerinde artma, bunama, delirme ve daha birçok hastalıklar ve buna ilaveten suç işleme oranında artışlar...[89]

Bütün bu tahribatına istinaden İslâm, birey ve toplumların alkolizmin elinde tutsak olmamaları için alkolün en az miktarını dahi yasaklamıştır.[90]

Günümüzde hemen bütün dünyada oldukça yaygınlaşan uyuşturucu maddeleri de bu kategoride değerlendirmek gerekmektedir. Maddeye bağımlı hale gelen, iradesini kaybeden, vücut mekanizmasını bu maddelerle uyuşturarak realiteden ve hayattan kopan kişilerin ve gençlerin oluşturduğu bir toplumun istikbaline umutla bakması söz konusu olamaz. Kendisi bizâtihî problem haline gelen bir şahsın veya topluluğun problem çözmesi mümkün değildir. Bütün çeşitleriyle uyuşturucu maddelerin kullanımı ile başta beyin ve zihnî melekeler olmak üzere vücut mekanizması imha edilmektedir. Madde bağımlıları bakımından aile, çocuk ve çevre bir anlam ifade etmemektedir. Bu şahıslarda vücut gerek maddeten gerekse manen bir çöküntü içerisindedir. Asabiyet, ruhî gerginlik, sinirlilik, uykusuzluk gibi rahatsızlıklar yanında mide, bağırsak hastalıkları, karaciğer büyümesi ve yağlanması, böbrek hastalıkları, kansızlık, deride sivilce ve yaraların belirmesi, göz adalelerinde felçler uyuşturucu maddelerin sebep oldukları olumsuzluklardandır. Uyuşturucu kullanımı birey ve toplumların yavaş yavaş intiharı demektir[91].

Mezkûr suçların dışında kalan suçların yasaklanma hikmetleri hakkında sadece kaynaklara atıfta bulunmakla yetiniyoruz.[92] Bu suçlardan hirâbe suçu karma nitelikli bir suç olduğundan adam öldürme, hırsızlık ve zina konusunda söylenenler bu suç bakımından da aynen geçerlidir.[93] Bu suçta ayrıca seyahat hakkına[94] yönelik bir tecavüz de söz konusudur.

II-SUÇU ÖNLEME YÖNTEMLERİ

İslâm Hukukunun suçla mücadele yöntemleri çeşitlidir. Bu yöntemlerin başında inanç ve dinî altyapının kurulması gelmektedir. Daha sonra evlilik, temiz bir çevrede yaşama, aile ortamı, okul ve sosyal alanla ilgili yöntemleri sıralayabiliriz. Yöntemlerin en sonunda ve son çare olarak müeyyide uygulaması yer almaktadır.

A-DinîTemel

Suçla mücadelenin dolayısıyla temiz toplum oluşturmanın birinci ve en önemli şartı iç denetim yani dinî ahlakî temeldir. İç denetimin sağlanmasında vicdanın[95] önemli rolü bulunmaktadır. Çünkü vicdan, insanın fiillerinin so-

---

[89] Geniş bilgi için bkz. Özyazıcı, *Alparslan, Alkollü İçkiler, Sigara ve Diğerleri*, Ankara 2001, s. 63-87; Yazar, *Üç Büyük Bela=İçki;Uyuşturucu;Sigara*, İstanbul, 1998, I-IV.

[90] Ebû Dâvûd, "Eşribe", 5; Tirmizî, "Eşribe", 3; İbn Mâce, "Eşribe", 10; Dârekutnî, *Sünen*, IV, 250 vd.

[91] Özyazıcı, *a.g.e.*, s. 133-151; Zâhim, *Tatbîku'ş-Şerî'a*, s. 44-46, 68-70.

[92] Bkz. Udeh, *et-Teşrîu'l-cinâî*, I, 618.

[93] Udeh, *a.g.e.*, I, 619-620; Bilmen, *a.g.e.*, III, 294-295.

[94] Armağan, *İslâm Hukukunda Temel Hak ve Hürriyetler*, s. 89-91.

[95] Vicdan, insanın doğuştan getirdiği temiz fıtrattır. Bilginler bunu içi boş temiz bir kapa benzetmişlerdir. Dolayısıyla bu kap ne ile doldurulursa dışa onu sızdırır. Nitekim Hz. Peygamber de her çocuğun fıtratı (İslâm) üzerine doğduğunu ama daha sonra verilen eğitime paralel olarak çocuğun dini alt yapısının tamamlandığına vurgu yapmaktadır. Vicdan,

nuçlarını murakabe eden, hayatının akışını tanzim eden bir mürşit mesabesinde olan güçlü bir psikolojik denetim mekanizmasıdır.[96] Bununla birlikte vicdan, fert ve toplumların kabullerine, eğitim ve çevresel koşullara paralel olarak zayıflayabilir ve bu vicdanın fıtratı[97] bozulabilir veya kuvvetlenebilir. Bu nedenle İslâm, işe, düzgün olduğunda her türlü güzellik ve hayrın, bozulduğunda ise her türlü kötülük ve şerrin kaynağı olacak olan beşer kalbine hakim olma, onu ıslah etme ile başlar. Nitekim Hz. Peygamber, *kalbin, düzgün olması halinde bütün vücudun sağlıklı; bozulmasıyla ise bütün vücudun bozulacağına" dikkat çekerek*[98] konunun önemini belirtmiştir. Bu nedenle İslâm, insanı ıslah ve her türlü kötülüklerden arındırmak amacıyla ilk ve en büyük çabasını kalbe yöneltir. Ayette geçtiği üzere[99] havf ve recâ çizgisini muhafazası için Allah'la irtibatını sağlamaya çalışır. Allah'ın isim ve sıfatlarının tezâhürünü bu kalp üzerinde egemen olması için gayret sarf eder. Bu şekilde terbiye olan kalp asla suç işlemeye temâyül etmez. Çünkü o gerçek anlamda Rabbinden korkar ve nefsinin arzularına engel olur.[100]

Bu itibarla vicdanın en büyük terbiyecisi, Kâdir-i Mutlak bir ilah inancıdır. Bu itibarla "Allah inancından yoksun bir kalp, kadısız mahkemeye benzer" derken isabet etmiş, doğru söylemiştir.[101]

---

insandaki ahlakî bilincin adıdır. Yaratılış gereği insan, iyi ve kötü arasındaki farkı anlayıp ayırt edebilecek bir psikolojik donanıma sahiptir (bkz. Şems 91/8). Eğilim ve davranışlarımız ahlâk kurallarına uygun olursa vicdan tarafından güzel bulunup takdir edilir, aksi halde ise cezaya çarptırılır. Vicdanın cezası pişmanlık, ızdırap, azarlama, aşağılama, suçluluk duygusu ve kendinden nefret etme şeklinde kendisini gösterir. Vicdanın ödüllendirmesi ise sevinç, genişlik, tatmin, haz ve huzur duyma şeklindedir. Hz. Peygamber hadislerinde vicdana; ahlakî yeteneğin varlığına şöyle vurgu yapmıştır: "*İyilik ve hayır ahlakın güzelliğidir. Kötülük ve günah ise vicdanını tırmalayan ve halkın bilmesini istemediğin fiillerdir.*" (Müslim, "Birr", 14-15; Tirmizî, "Zühd", 52; Dârimî, "Rikâk", 73; Ahmed b. Hanbel, IV, 182, 228-229). "*İyilik ve hayır, kalbin tatmin olduğu şeydir; kötülük ve günah da vicdanı sızlatan ve ona acı veren şeydir. Aksine yargıda bulunsalar da aldırma.*" (Dârimî, "Büyû'", 2; Ahmed b. Hanbel, IV, 194). Durum böyle olmakla birlikte eğitim ve çevresel faktörler vicdanın bozulmasına, duyarlılığını kaybetmesine neden olabilir. Bu itibarla ilahî bir otoritenin emir ve ölçülerine göre yapılanmayan bir vicdan, tek başına iyiye yöneltmekte yetersizdir. Vicdan, kendi gelişim ve olgunluğunu, dinî değerlerle uyum içerisinde bir yönelişe sahip olmakla sağlayabilir Bkz. Hökelekli, "Vicdan", *İslâm'da İnanç İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi,* IV, 459-460; Akseki, *Ahlak Dersleri,* s. 79-85; a. mlf, *İslâm Dini,* s. 6-7; Bağçeci, Muhiddin, "Vicdan", *Şâmil İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 2000, VIII, 234-236.

[96] "الضمير: هو الوازع النفسى القوى الذى يكون للانسان بمثابة مرشد لسلوكه فى الحياة يبصره بعواقب فعاله" Tabbâra, *Rûhu'd-dîni'l-İslâmî,* s. 173.

[97] Fıtratın belirleyici etkisi olmakla birlikte zorlayıcı etkisi yoktur; o daha çok dış etkilere göre değişik şekiller alır. Fıtratta Allah'ın varlığını ve birliğini tanımaya, fazilet, hayır ve güzelliğe, nefsini korumaya, ilim ve araştırmaya doğru bir eğilim olsa da, buna aksi yönde gelişme de gösterebilir. Çocuk doğuşta temiz ve selim yaratılışlıdır (Buhârî, "Cenâiz", 92; Müslim, "Kader", 25; Ebû Dâvûd, "Sünne", 17; Tirmizî, "Kader", 5; Mâlik, "Cenâiz", 52; Ahmed b. Hanbel, II, 233, 275, 293, 410, 481; III, 353); fakat iyiye olduğu kadar kötüye de yönelebilecek özellikler taşır. Bu bakımdan özellikle insandaki öfke, şehvet, menfaat gibi çeşitli eğilimlerin de varlığını dikkate alan İslâm ahlakçıları, dinî ve ahlakî kurtuluş için tek başına fıtratın yeterli olmadığını, doğru bir dine, peygambere ve ayrıca insanın aklını ve iradesini geliştirmek için içten çaba ve gayret göstermesine ihtiyaç bulunduğunu belirtmişlerdir. İnsan iradesini hangi yönde kullanırsa, Allah onu o yöne yöneltir (Bkz. Nisâ 4/15; Enfâl 8/53; Ra'd 13/11); insan ancak yapıp ettiklerinin karşılığını görür (Bkz. Tûr 52/16). Bundan dolayı, fıtratı geliştirecek ve koruyacak olan dindir. Din, fıtratı değiştirmek için değil, fıtrattaki saf ve temiz yapıyı geliştirmek içindir. Din de sadece fıtrattan kaynaklanmaz, o insanüstü ilahî bir vahiy olarak insanlık hayatına katılır. Böylece din ve fıtrat birbirini tamamlamış olur. Hökelekli, "Fıtrat", *DİA,* XIII, 47-48; a. mlf, "Fıtrat", *İslâm'da İnanç İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi,* (İlmî Müşavir ve Redaktör: İbrahim Kâfi Dönmez), MÜİFV: Yayınları, I-IV, İstanbul 1997, II, 44-45; "Fıtrat" *el-Mevsûatü'l-fikhıyye,* XXXII, 182-187.

[98] "الا وان فى الجسد مضغة اذا صلحت صلح الجسد كله واذا فسدت فسد الجسد كله، الا وهى القلب" Buhârî, "İman", 39; Müslim, "Müsâkât", 107; İbn Mâce, "Fiten", 14; Dârimî, "Büyû'", 1; Ahmed b. Hanbel, IV, 270, 274

[99] Bkz. İsrâ (17), 57.

[100] Kutub, Muhammed, *Havle Tatbîki'ş-Şerî'a,* Kâhire 1412, s. 93-98.

[101] ان ضميرا بلا عقيدة بالله كمحكمة بغير قاض Tabbâra, *Rûhu'd-dîni'l-İslâmî,* s. 173.

Bir başka vecizede de "Kap ancak içerisinde olanı dışarı sızdırır" denmektedir[102]. Dolayısıyla bu vicdanın Allah inancı, sevgisi ve korkusu ve ahirette hesap verme şuuru ile doldurulması gerekmektedir.

1-İnanç Temeli

İslâm hukukunun en temel özelliği vahiy orijinli[103] olmasıdır.[104] Dolayısıyla İslâm hukuku ve özelde İslâm ceza hukuku dînî bir sıfatı hâizdir.[105] Ayrıca bu hukukta bireyin her bir fiilinin hem dünyevî, hem de uhrevî bir karşılığı bulunmaktadır.[106] Bu itibarla kişinin hukuka uygun her davranışı (salih amel) karşılığında hem dünyevî hem de uhrevî mükâfat,[107] hukuk dışı davranışları karşılığında da hem dünyevî, hem de uhrevî ceza[108] öngörülmüştür.[109] Hal böyle olunca inanç temeli kişinin suç işleyip işlememesinde doğrudan etkili olacaktır.

a) Allah İnancı

Allah inancı,[110] sevgisi ve korkusu suçu engellemede birinci derecede rol oynamaktadır. Çünkü sağlam bir Allah inancına sahip bir fert kendisini sürekli Allah'ın murakabesinde hissedecektir. Çünkü o bilmektedir ki Allah ona şah damarından daha yakındır[111] ve bilmektedir ki hayatının her anı

---

[102] "لا يرشح الاناء الا بما فيه"veya "الإناء يترشح بما فيه" Gazâlî, *İhyâu ulûmi'd-dîn,* Beyrut 1403/1982, II, 268; Hacı Hüseyin Hüsnî, *Bârika-i Hakîkat,* Kayseri 1928, s. 23.

[103] Bu konuyla ilgili şu ayetlere bkz. Bakara (2), 187; Nisâ (4), 65, 105; Mâide (5), 44-45, 47, 50; En'âm (6), 57, 62; Yusuf (12), 40, 67; Nûr (24), 51; Kasas (28), 88; Mülk (67), 14; Ahzâb (33), 36; Tîn (95), 8.

[104] Udeh, *et-Teşrî'u'l-cinâi'l-İslâmî,* I, 17-18, 72; Bassiouni, *Quesas Crimes* (ICJS adlı eserin içinde), Oceana Publications Inc., New York 1982, s. 8-10; Zeydân, *Mecmûatü bühûsi'l-fıkhıyye,* s. 377; Der'ân, Abdullah, *el-Medhal li'l-fikhi'l-İslâmî,* Riyad 1413/1993, s. 38; Ahmad Hasan, *The Early Development of Islamic Jurisprudence,* Islamabad 1988, s. XIII; Çeker, Orhan, *Fıkıh Dersleri,* İstanbul 1999, s. 19-28; Erdoğan, Mehmet, *İslâm Hukukunda Ahkâmın Değişmesi,* İstanbul 1990, s. 19-24; Köse, Saffet, "İslâm'da Hukuk Devleti İlkesinin Dinamikleri", *Çağdaş İhtiyaçlar ve İslâm Hukuku,* İstanbul 2004, s. 166.

[105] Avvâ, *Fî Usûli'n-nizâmi'l-cinâi'l-İslâmî,* s. 46-48.

[106] Awwa, *The Basis of Islamic Penal Legislation* (ICJS adlı eserin içinde), s. 131; Hacvî, *el-Fikru's-sâmî,* I, 61-62; Udeh, *et-Teşrî'u'l-cinâi'l-İslâmî,* I, 172; Ebû Zehra, *el-Cerîme,* s. 12-18; a. mlf, *el-Ukûbe,* s. 47 vd; Zerkâ', *el-Medhal,* I, 56-57; Zeydân, *el-Medhal,* 38-39; Bedrân, *Târîhu'l-fıkhi'l-İslâmî,* s. 239-240; Abdülazîm Şerafüddîn, *Târîhu't-teşrî'i'l-İslâmî,* s. 34-35; Der'ân, *el-Medhal,* s. 40; Ahmad Hasan, *The Early Development of Islamic Jurisprudence,* s. 13.

[107] Konuya ilişkin bazı ayet meâlleri şöyledir: "Ve (bu kitap size) Rabbinizden mağfiret dilemeniz, sonra da ona tövbe etkeniz için indirildi. Şayet bu emrolunanları yaparsanız Allah sizi tayin edilmiş bir süreye kadar güzel bir şekilde yaşatır ve erdem sahibi herkese kendi mükâfatını verir" Hûd (11), 3. "Bu dünyada güzel amellerde bulunanlara güzel mükâfat vardır. Ahiret yurdu ise onlar için daha hayırlıdır" Nahl (16), 30. "Mü'min olarak salih amel işleyen bütün erkek ve kadınları güzel bir hayatla yaşatırız. Ve onların mükâfatlarını yapmakta oldukların en güzeliyle veririz" Nahl (16), 97. Ayrıca bkz. Nahl (16), 41, 122; Ankebût (29), 27; Rahmân (55), 46. Ayrıca bkz. İbn Kayyim el-Cevziyye, *İ'lâmu'l-muvakkîn* (nşr. Isâmüddîn es-Sabâbitî), Kahire 1414/1993, II, 157-158.

[108] Konuya ilişkin bazı ayet meâlleri şöyledir: *"Allah ve Rasûlüne itaat edin, birbirinizle çekişmeyin. Sonra korkuya kapılırsınız da gücünüz elinizden gider..."* Enfâl (8), 46. *"Kim beni anmaktan yüz çevirirse şüphesiz onun için dar bir geçim vardır ve biz onu kıyamet günü kör olarak haşrederiz."* Tâhâ (20), 124.

[109] Zeydân, *Mecmûatü bühûsi'l-fıkhıyye,* s. 380-381; Muhayzîf, *Der'u'l-ukûbâti bi'ş-şübühât,* I, 36-37.

[110] Allah'ın varlığını ispat eden naklî, aklî ve ilmî deliller hakkında bkz. İzmirli, İsmail Hakkı, *Yeni İlm-i Kelâm* (Haz. Sabri Hizmetli), Umran Yayınları, Ankara 1981, s. 204-253; Aydın, Ali Arslan, *İslâm İnançları ve Felsefesi,* İstanbul 1979, s. 191-257; Tabbâra, *Rûhu'd-dîni'l-İslâmî,* s. 65-90; Aydın, Mehmet, *Din Felsefesi,* İzmir 1999, s. 19-113; Şehbenderzade Filibeli Ahmet Hilmi, *Allah'ı İnkâr Mümkün mü?,* İstanbul 1979; Çakar, Muharrem, *Varlığın Sebebi Allah,* İstanbul 1977; Bağçeci, Muhiddin, *Allah'ı Bilmek ve Nesefi'ye Göre Îmân,* Kayseri, ts. (Saray Kitabevi); Aydın, Mehmet, *Müsbet İlim ve Allah,* İstanbul 1976, s. 7-121; Topaloğlu, Bekir, "Allah", *DİA,* II, 473-477; Topaloğlu, Aydın, *Ateizm ve Eleştirisi,* Ankara 2000.

[111] Kâf (50), 16.

kaydedilmektedir.[112] Emredilenleri yaparken, yasaklardan kaçınırken de çıkarcı bir yaklaşımla hareket etmeyecek Kâdir-i Mutlak olan Allah'ın emrine muhalefet korkusu ve onun sevgisini kaybetme endişesiyle hareket edecektir. Bu da inancın sağlamlığıyla doğru orantılıdır. Hz. Peygamber bazı hadislerinde bir şahsın *adam öldürme, zina, hırsızlık ve içki gibi fiilleri kâmil iman sahibi bir müslüman kimliğiyle işleyemeyeceği*[113] belirterek Allah'ın yasaklarının çiğnenmesinin yani suç işlemenin iman zaafıyla olan bağlantısına vurgu yapılmıştır.

Sağlam inanca sahip olmak için de bilgi ve bilinç gerekmektedir. Onun için C. Hak, Kur'an'da "Allah'tan hakkıyla âlimlerin korkacağını"[114] beyan etmektedir. Kur'an'da, Hz. Adem'in iki oğlunun serüveninden bahisle Allah korkusunun suç işlemeyi engelleyen en büyük etken olduğuna dikkat çekilmektedir.[115] Bir hadiste de güzel ve soylu bir kadının kendisini zinaya davet ettiği halde Allah korkusuna istinâden bu teklifi reddeden bir şahsın, kıyamet günü arşın gölgesinde gölgelenecekler arasında sayılmıştır.[116] Hz. Peygamber de hikmetin yani her türlü iyiliğin temelinde Allah korkusu olduğunu belirtmiş[117] ve kendisi de "korkmayan bir kalpten Allah'a sığınmıştır."[118] Allah'tan korkma, bir silahtan veya düşmandan korkma gibi olmayıp, onun sevgisini, destek ve inayetini kaybetmeden ve lanetine uğramaktan korkmak, O'na gerektiği şekilde kulluk edememenin endişesi içerisinde olmaktır. Bir şeyden korkan o korkulan şeyden kaçar. Tabiî olan budur. Oysaki Allah'tan korkan yine Allah'a kaçar ve ona sığınır. Çünkü tek yaratıcı ve sığınak O'dur. Allah'ın sevgisini kaybeden hem dünya ve hem de ahiretini yani her şeyini kaybetmiş demektir. Dünya ve ahiretini kaybeden kimsenin kazanç kabul ettiği şeylerin ne değeri olabilir?

Bir de halk nezdinde büyük kabul görmüş, "Kork Allah'tan korkmayandan, korkma Allah'tan korkandan" şeklinde formüle edilen çok veciz bir söz vardır. Bu söz ile bütün âlemlerin yaratıcısı Kâdir-i Mutlak olan ve her şeyin idaresini elinde bulunduran Bir yaratıcıdan korkmayan bir şahsı önleyecek başka bir gücün olamayacağı, böyle bir kimseden her türlü kötülüğün beklenebileceği, bu yapıdaki bir şahsın adeta şerrin kaynağı olacağı aksine Allah inancı ve korkusunu kalbinin derinliklerinde taşıyan bir kimsenin ise her davranışını buna göre tanzim edeceği, her an kendisini Allah'ın murakabesinde hissedeceği böyle bir kimseden ise kötülük ve zarar sadır olamayacağı

---

[112] Kâf (50), 17; İnfitar (82), 10-12.

[113] İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef,* III, 457-458; Buhârî, "Hudûd", 1, 6, 14, 20; "Mezâlim", 30; Müslim, "İman", 100, 104, Ebû Dâvûd, "Sünne", 15; Tirmizî, "İman", 11; Nesâî, "Kasâme", 48-49; "Sârik", 1; "Eşribe", 42; İbn Mâce, "Fiten", 3; Dârimî, "Eşribe", 11, Ahmed b. Hanbel, II, 243, 317, 376, 386, 479; III, 346; VI, 139; Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ,* X, 314.

[114] Fâtır (35), 28. Allah'tan korkma ile ilgili diğer ayetler için bkz. Âl-i İmrân (3), 175; Tevbe (9), 13; Ahzâb (33), 39; Nûr (24), 52; Mülk (67), 12; Beyyine (98), 8.

[115] Bkz. Mâide (5), 27-28.

[116] Buhârî, "Ezan", 36; "Zekat", 16; "Rikâk", 24; "Hudûd", 19; Müslim, "Zekat", 91; Tirmizî, "Zühd", 53; Nesaî, "Kudat", 2.

[117] Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ,* I, 421.

[118] Müslim, "Zikir", 73; Ebû Dâvûd, "Vitr", 32; Tirmizî, "Deavât", 68; Nesâî, "İstiâze", 2, 13, 18, 21, 64; İbn Mâce, "Mukaddime", 23; "Dua", 2; Ahmed b. Hanbel, II, 168, 198, 240...

aksine her türlü hayır ve güzelliğin kaynağı olacağı anlatılmak istenmektedir.[119]

Âkif'in dilinden ifade etmek gerekirse,

Ne irfandır veren ahlâka yükseklik ne vicdandır, Fazilet hissi insanlarda Allah korkusundandır

Yüreklerden çekilmiş farzedilsin havf-ı Yezdân'ın, Ne irfanın kalır tesiri kat'iyyen ne vicdanın.[120]

b) Ahiret İnancı[121]

Suçu önleyici en etkili faktörlerden biri Allah'a imanın zorunlu gereği ve sonucu olan ahiret inancıdır. Ahirete yakinen inanan, ölümün bir yok oluş değil, hakiki ve ebedî hayatın başlangıcı olduğu şuuru ile hareket eder. Herkesin her şeyden çok sıkı bir sorgulamadan geçirileceği, bütün organlarının dünyada yaptığı fiillere tanıklık edeceğine inanır da eylemlerini buna göre tanzim eder. Nitekim bir ayette "...Ogün dilleri, elleri ve ayaklarının kişinin yapmış olduğu fiillere şâhitlik edeceği"[122] belirtilmekte bir başka ayette de "o gün onların ağızlarını mühürleriz, kazandıklarını (iyi ve kötü amellerini) bize elleri anlatır ve ayakları şahitlik eder"[123] buyurulmaktadır.[124] Hz. Peygamber de bir hadislerinde bir duruşma esnasında taraflardan birinin, diğerine oranla davasını daha iyi savunabileceği, bu savunmaya istinaden kendisinin de (kişi aslında haksız olmasına rağmen) bu kişi lehine karar verebileceğini, dolayısıyla bu kişilerin bu kabil haksız kazanımlarıyla aslında kendilerini âhirette ateşe maruz bırakmış olacaklarına[125] vurgu yaparak meselenin uhrevî boyutuna dikkat çekmektedir.

Bu gerçeğe yakînî imanı olan bir fert yaşantısını buna göre düzenleyecektir. Bir başka ifadeyle mü'minler için ahiret inancı ve bunun içerdiği uhrevî tehdit, emredilenlerin yapılması, yasaklananlardan kaçınılmasının da en önemli ve temel unsurunu oluşturacaktır. Mâiz,[126] Gâmid'li kadın[127] ve Eslem kabilesine mensup bir kişinin[128] de bulunduğu kimi suç faillerinin[129] gerek

---

[119] Gazâlî, *İhyâ,* IV, 155-164; Tabbâra, *Rûhu'd-dîni'l-İslâmî,* s. 183-184; Akseki, *Ahlak Dersleri,* s. 109-112; Uludağ, *İslâm'da Emir ve Yasakların Hikmetleri,* s. 51-56.

[120] Ersoy, Mehmed Âkif, *Safahat,* İstanbul 1950, s. 307.

[121] Ahiret gününü ispat eden naklî, aklî ve ilmî deliller hakkında bkz. Tabbâra, *Rûhu'd-dîni'l-İslâmî,* s. 116-139; Aydın, *Din Felsefesi,* s. 235-267; Aydın, *Müsbet İlim ve Allah,* s. 190-211; Yasa, Metin, *Felsefî ve Deneysel Dayanaklarla Ölüm Sonrası Yaşam,* Ankara 2001; Topaloğlu, Bekir, "Âhiret", *DİA,* I, 543-548; Turgay, Nurettin, *Kur'an Açısından Ahiret,* Ankara 2005, s. 51-71.

[122] Nûr (24), 24 (يوم تشهد عليهم السنتهم وايديهم وارجلهم بما كانوا يعملون)

[123] Yâsin (36), 65 (اليوم نختم على افواههم وتكلمنا ايديهم وتشهد ارجلهم بما كانو يكسبون).

[124] Uhrevî hesaba vurgu yapan bazı ayetler için bkz. Â'râf (7), 9; Yûnus (10), 61; Nûr (24), 24; Furkân (26), 68, 69; Tekvîr (81), 8-9; Zilzâl (99), 7-8, Kâri'a (101), 8-9.

[125] Buhârî, "Şehâdât", 28; "Hiyel", 10; "Ahkâm", 20; Müslim, "Akdiye", 4; Ebû Dâvûd, "Edeb", 87; Tirmizî, "Ahkâm", 11, 18; Ahmed b. Hanbel, II, 232; VI, 203, 290, 308, 320; San'ânî, *Sübülü's-selâm,* IV, 21; Şevkânî, *Neylü'l-evtâr,* VIII, 320.

[126] Buhârî, "Hudûd", 28; Ebû Dâvûd, "Hudûd", 23; İbn Mâce, "Hudûd", 9; Ahmed b. Hanbel, I, 270, 289, 335; Dârekutnî, *Sünen,* III, 196; Şevkânî, *Neylü'l-evtâr,* VII, 119-121.

[127] Dârekutnî, *Sünen,* III, 92; Şevkânî, *a.g.e.,* VII, 159.

[128] Mâlik, "Hudûd", 1; Şafiî, *el-Ümm,* VI, 190.

Peygamber'e, gerekse sahabeye gelerek suçlarını itiraf etmeleri, geri çevrilmelerine rağmen bu itiraflarını yineleyerek kendilerini bu suçun utancından temizlemek ve ahirette Allah'ın huzuruna temizlenmiş olarak çıkmak istemeleri, bu inancın somut göstergelerinden bazılarıdır. Bu nedenle dînî, vicdanî ve ahlakî altyapısını tamamlayan bir mü'min, alenîlik bir tarafa gizli olarak bile suç işlemeye[130] teşebbüs etmeyecektir.[131] Kısaca Allah ve âhiret inancının yoğunluğu oranında bir mü'min şahıs her türlü haram fiilden sakınacak ve yükümlülüklerini de aynı titizlikle ifa edecek, bu unsur-inanç unsuru- zayıfladığı oranda ise suç ve günah işlemeye, yasakları ihlal etmeye o denli yakın olacaktır.[132] Bu inancın sağlamlığı oranında suç işleme oranı düşecek, suç oranını azlığı oranında da kamuya huzur ve güven hakim olacaktır.[133]

Bu verilerden sonra sağlam bir inanç temeli a) Suç işlemeyi önleyici bir rol oynar, suçu doğuran kini ortadan kaldırır. b) Vicdanın uyandırılması ve canlı tutulması suçların ispatını ve fail-i meçhûl cinayetlerin aydınlatılmasını

---

[129] Bu konuda mevcut hadislerden birinin meali şöyledir: Amr b. Semura Hz. Peygambere gelerek, falan kabilenin bir devesini çaldığını, bu nedenle cezayı infaz suretiyle kendisini temizlemesini talep eder. Hz. Peygamber de olayın doğru olup olmadığını tetkik amacıyla zikri geçen kabileye araştırmacı gönderir. Kabileye mensup kişilerin bir develerinin kaybolduğunu bildirmeleri üzerine de faile gereken cezasının verilmesi talimatını verir. İbn Mâce, "Hudûd", 24. İnfaz esnasında hazır bulunan Sa'lebe failin eli kesildiğinde onu izlediğini, infaz dan sonra failin kesilen eline hitaben "beni senden kurtaran/temizleyen Allah'a hamdolsun, sen benim vücudumu cehenneme sokmak istiyordun" dediğini duyduğunu söylemektedir.

[130] Bkz. Enbiyâ (21), 49.

[131] Dinî, vicdanî ve ahlakî altyapının bu konudaki rolü hk. bkz. Muhayzîf, *Der'u'l-ukûbâti bi'ş-şübühât,* s. 36-37; Akseki, *Ahlak Dersleri,* s. 77-85; Hökelekli, Hayati, *Din Psikolojisi,* TDV, Ankara 1993, s. 103-109; Montaigne, *Denemeler* (trc. Sabahattin Eyüboğlu), İstanbul 1999, s. 109-114.

[132] Ahiret inancı, insana ilerleme ve gelişme yolunda büyük bir güç kazandıran mükemmel bir inanç türüdür. Cenâb-ı Hakk şöyle buyurur: "*Her kim inanarak ahireti ister ve onun için gerektiği şekilde çalışırsa, onun emeği mükâfatla karşılanır*" (el-İsrâ 17/19). İnsan hayatı ile dünyanın varlığı, ancak sonunda bütün yapılanların sorgulanacağı bir ahiret hayatının olmasıyla bir anlam kazanır. Aksi takdirde hayatın ve dünyanın hiçbir anlamı olmadan insanın hayatına tam bir nihilizm hakim olacaktır. Bu da insanların büyük bir bunalıma ve ümitsizliğe sürüklenmesine yol açar. Ahirete iman, insana sonsuzluğun yolunu açarken ölümü de en ince teferruatına kadar açıklayarak bir son olmadığını bildirmektedir. Ölüm yeni bir hayatın başlangıcı demektir. Ahiret inancıyla insanın bu dünyadaki hayatına bir anlam veriliyor. Ayrıca insanın yaşayışı da büyük bir disiplin altına alınmış oluyor. Zira ahirete iman insana büyük bir sorumluluk duygusu vermekte ve ilerde çekileceği büyük hesap gününe göre hayatını ve diğer insanlarla ilişkilerini sağlam bir karakter ve temele dayandırıyor. İnsan dünya hayatında yaptığı bütün amellerinin karşılığını o gün görecektir. "*Kim zerre miktarı iyilik yaparsa onu görecek ve kim zerre miktarı kötülük yaparsa karşılığını görecektir.* " (Zilzâl 99/7-8). Böylece ahirete iman insana büyük bir ümit kaynağı olduğu gibi onu adâlete ve sonsuzluğa inandırır. Bu da adil, dürüst ve sağlam bir toplumun oluşmasını sağlar. İnsandaki adalet, sonsuzluk ve ebedilik duygusu, sorumluluk duygusu ve insanın başıboş ve amaçsız yaratılmadığı gerçeği ahiretin varlığını zorunlu kılmaktadır. Bkz. Topaloğlu, "Âhiret", *DİA,* I, 543-548; Yağcı, Cengiz, "Âhirete İman", *Şâmil İslâm Ansiklopedisi,* I, 101-108.

Ahiret inancının fert toplum hayatı açısından önem ve yararları şöyle özetlenebilir:

a) Ahirete iman insan hayatına bir hedef ve yön verir, yaratılıştaki gaye ve hikmeti öğretir. b) Topluma doğruluk ve hakkaniyet egemen olur. Kimse hile ve aldatmaya tevessül etmez. c) Bu inançtaki bir kişi bütün dünyevî ve dinî vecibelerini eksiksiz yerine getirir. Çünkü her tasarrufun uhrevî bir karşılığının olduğunu bilir. Bu sebeple ahiret inancı hem hukukî hem de ahlakî bir müeyyide olmaktadır. d) Bu inanç kalplere barış duygusun hakim kılar. Çünkü barış duygusu adaletin meyvesidir. Adaletle hareket eden kişi ise, ilahî adaletin ahirette mutlaka gerçekleşeceği bilincindedir. e) Ahiret inancı insana sürekli ümit ilham eder, acıların hafifletir ve zorluklara tahammül gücü sağlar. Dolayısıyla insan hayatının varlığı ile dünyanın var oluşu ancak bir öte dünya ile anlam kazanabilir. Aksi takdirde bunların varlığı saçma olacak ve kaba bir nihilizm insanı ümitsizliğe düşürerek huzursuzluğa sürükleyecektir. f) Ahiret inancı, insanları dünyaya karşı aşırı bağlılıklarını önler, başkalarına iyilik ve yardım fikrini geliştirir. Kılavuz, "Ahiret", *İslâm'da İnanç İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi,* I, 58; Yağcı, "Âhirete İman", *Şâmil İslâm Ansiklopedisi,* I, 101-108; Topaloğlu, "Âhiret", *DİA,* I, 543-548; Akseki, Ahmet Hamdi, *Ahlak Dersleri,* s. 109-112; Peker, Hüseyin, *Din Psikolojisi,* İstanbul 2003, s. 247-248; Turgay, *Kur'an Açısından Ahiret,* s. 135-142.

[133] Bilmen, *Istılâhât,* III, 41-42.

kolaylaştırır. Nitekim aleyhimize dahi olsa adaletten ayrılmamamız gerektiğini âmir ayetler[134] de bunu beyan etmektedir.[135]

2-İbadet Temeli

Hiç kuşkusuz bütün ibadetler salt Allah'ın rızasını kazanmak amacıyla yapılır. Bütün ibadetlerin illeti Allah'a kulluğun izhârı ve emrine imtisâl, nihâî hedefi ise insanları takvaya ulaştırmaktır.[136] Bir başka ifadeyle ibadetler kulluk bilincinin göstergesidir.[137] Takvaya ulaşılınca da temiz toplumun oluşmasının temel taşı olan salih-kâmil insan vücuda gelmiş olacaktır. Dolayısıyla ibadetler birinci derecede kulla Allah arasında kurulan bir irtibat olmakla birlikte aynı zamanda her ibadetin toplumsal yansımaları da bulunmaktadır.

İbadetlerin birey üzerindeki etkileri şu şekilde sıralanabilir: a) Kişiyi yaratıklara ve nefsine kul olmaktan kurtararak gerçek bir özgürlük bahşetmesi. b) İbadetlerin ifasının birey tarafından bir görev olarak algılanması sonucu ilahî şuurun sabitleşmesi, c) Beden ve ruh sağlığını koruması, d) Dengeli bir kişilik kazandırması, e) Başkalarına zarar verici davranışlardan alıkoyması, f) İradeyi güçlendirmesi, g) Maddî şeylere hırs derecesinde düşkünlüğü azaltması, h) Şefkat ve merhamet duygularını geliştirmesi, i) Diğer kişilere karşı sevgi ve saygı hislerini kuvvetlendirmesi, j) Günahkârlık ve suçluluk duygularını yok etmesi.[138]

Müslüman bir fert namaz,[139] oruç,[140] zekat,[141] hac,[142] kurban[143] vb. ibadetleri ifa etmekle tam anlamıyla elinden ve dilinden herkesin güven içeri-

---

[134] Nisâ (4), 135.

[135] Muhayzîf, *Der'u'l-ukuvati bi'ş-şübühât,* s. 36-37; Akseki, *Ahlak Dersleri,* s. 77-85; Hökelekli, *Din Psikolojisi,* s. 103-109; Köse, "İslâm'da Hukuk Devleti İlkesinin Dinamikleri", *Çağdaş İhtiyaçlar ve İslâm Hukuku,* s. 177-178; Sıddıqı, Muhammad Iqbal, *The Penal law of Islam,* Kazı Publications, Lahore 1985, s. 13-14.

[136] Bkz. Bakara (2), 1-3, 21, 177; 183; Ankebût (29), 45; Hacc (22), 37.

[137] İzzüddîn b. Abdisselâm (ö.660/1262) *Kavâidu'l-ahkâm fî masâlihi'l-enâm,* Beyrut 1410/1990, I, 19; Karadâvî, *el-İbâdetü fi'l-İslâm,* s. 118.

[138] Peker, *Din Psikolojisi,* s. 119-123; Hökelekli, *Din Psikolojisi,* s. 241-249; *Tabbâra, Rûhu'd-dîni'l-İslâmî,* s. 191-193; Pak, Zekeriya, *Kur'an'da Kulluk,* İstanbul 1999, s. 322-339.

[139] Namazın hikmetleri arasında temizlik ve güzellik kaynağı olması (Mâide 5/6; Tevbe 9/108; A'râf 7/206), çirkinliklere ve her türlü kötülüğe engel olması (Ankebût 29/45. Bir hadiste de, geceleri namaz kılıp gündüz hırsızlık yaptığı yönünde durumu Hz. Peygamber'e iletilen kişi hakkında Hz. Peygamber, zaman içerisinde namazın bu kişiyi bu kötü fiilinden alıkoyacağını ifade etmiştir. Ahmed b. Hanbel, II, 447), ferde cömertlik ve kötülüklere ve zorluklara karşı metanet kazandırması (Bakara 2/153; Meâric 70/19-23; Mâûn 107/4-7), zihnî konsantrasyon/huşû' kazandırması (Mü'minûn 23/1-2), insan moral ve psikolojisini düzenlemesi, manevî huzur ve itmi'nân sağlaması (Hacc 22/77), mü'minin mi'râcı olması, vücuda sıhhat ve zindelik kazandırması, kişinin hayatını düzene sokması, disiplin bilinci kazandırması gibi hususlar sayılabilir. Gazâlî, *İhyâ,* I, 145-172; Molla Fenârî, Şemsüddîn Muhammed b. Hamza b. Muhammed (ö. 834/1431), *Fusûlü'l-bedâyi' fî usûli'ş-şerâi',* İstanbul 1289, II, 372-375; Dehlevî, *Huccetullâhi'l-bâliğa,* I, 27-28, 214-216, 529-530; Karadâvî, *el-İbâde fi'l-İslâm,* s. 221-247; Tabbâra, *Rûhu'd-dîni'l-İslâmî,* s. 250-252; Elmalılı, *Hak Dini Kur'an Dili,* V, 3780; Uludağ, *İslâm'da Emir ve Yasakların Hikmetleri,* s. 80-83. Pak, *Kur'an'da Kulluk,* s. 254-262; Namazın bütün yönleriyle yarar ve hikmetleri hak. bkz. Fâris Ulvân, *Ve fi's-salâti sıhha ve vikâye,* Kahire 1409/1989.

[140] Elmalılı Hamdi Yazır'ın ifadeleri: Oruç şehveti kırar, hevâ-yı nefsanîyi mağlup eder (Buhârî, "Savm", 10; "Nikâh", 2-3; Müslim, "Nikâh", 1; Nesâî, "Sıyâm", 43; İbn Mâce, "Nikâh", 1; Dârimî, "Nikâh", 2; Ahmed b. Hanbel, I, 57, 278, 424-425, 432), azgınlıktan, fevâhişten meneyler, lezâiz-i hasîse-i Dünyeviyeyi, câh ve tefavvuk davalarını istihkar ettirir, hayatın lezzetini tattırır, kalbin Allah'a incizâbını artırır, ona melekî bir zevkü safa bahşeyler (*Hak Dini,* I, 627). Ayrıca insanın iradesini terbiye eder, nimetin kadrini bildirir, kişiye yoksulun mahrumiyetini bizzât yaşatır. Bkz. Gazâlî, *İhyâ,* I, 230-237; Molla Fenârî, *Fusûlü'l-bedâyi',* II, 376; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr,* II, 300-301; Dehlevî,

sinde olduğu, kimsenin incinmediği, adeta "insan suretinde bir melek" şeklinde pırıl pırıl, mümtaz bir şahsiyet olacaktır. Bu denli salih kimselerden oluşan toplum da elbette ki suç işlemeden uzak temiz bir toplum olacaktır.[144]

Temiz bir toplum oluşturulması için gerekli en temel unsur olan inanç boyutu bu şekilde izah edildikten sonra, diğer pratik çözüm yollarına geçebiliriz:

B-Ahlakî Temel

"Kanun koyucu bir hukuk kuralı koyarken topluluğun genel düşüncesini ve ahlak anlayışını göz önüne almak zorundadır. Aksi takdirde hukuk kuralı kendisinden beklenen sosyal işlevi gerçekleştiremez. Bu nedenle, bazen *hukukun asgarî ahlak olduğu* veya devlet yaptırımına bağlanmış ahlak kurallarının hukuku oluşturduğu" [145] ifade edilmiş olmakla birlikte "kanun koyucular bugün, genel olarak, kamu sağlığını, güvenliğini ve tabiî kaynakları korumak, iş ve ticaret alanında uygunsuz ve hileli uygulamaları önlemek, devlet gelirlerini korumak maksatları ile suç koymaktadır. Günümüzde genel ahlâk ve âdabı korumak amacı ile suç koymak söyle dursun, hatta, bu konuda bazı fiilleri suç olmaktan çıkarmak (decriminalisation) ya da bazı fiilleri

---

Huccetullâhi'l-bâliğa, I, 28, 220-221; II, 125-133; Karadâvî, *el-İbâde fi'l-İslâm,* s. 288-293; Muhayzîf, *Der'u'l-ukûbâti bi'ş-şübühât,* I, 40; Döndüren, Hamdi, *Delilleriyle İslâm İlmihali,* İstanbul 1998, s. 415-416; Pak, *Kur'an'da Kulluk,* s. 262-265; Uysal, Veysel, *Psiko-Sosyal Açıdan Oruç,* Ankara 1994.
Bunların yanında oruç, sindirim sisteminden kalbe, karaciğerden, tansiyona, kolesterolden, şişmanlığa ve daha birçok rahatsızlıklar için tam anlamıyla bir ilaçtır. Batılı bir ilim adamını çok isabetli ifadesiyle "oruç, bıçaksız ameliyattır. - Özyazıcı, s. 68-" Geniş bilgi için bkz. Özyazıcı, *Alparslan, Din ve Bilimin Işığında Oruç ve Sağlık,* Ankara 2004, s. 57-79, 83-167.

[141] Zekat'ın hikmetlerini şu şekilde sıralayabiliriz: Veren şahsı cimrilikten kurtarır, hayır yapmaya alıştırır, Allah'ın ahlakı (cömertlik) ile ahlaklanmayı sağlar, nimete şükür ifade eder, kalbi dünya sevgisinden kurtarır, zenginin şahsiyetini geliştirir, malı temizler ve artırır, sevgi ortamının oluşmasını sağlar, zekat alanı ihtiyaç sahibi olmaktan kurtarır, kin ve kıskançlık duygularını engeller, toplumda kardeşlik, sevgi-saygı ve dayanışma atmosferinin oluşmasını, ekonominin gelişmesini sağlar. Zekatın çözümlediği problemler arasında fakirlik, dilencilik, bekarlık ve tabi afetlerin yol açtığı zararları sayabiliriz (Bakara 2/268, 276; Tevbe 9/34, 35, 103; Sebe' 34/39). Bkz. Gazâlî, *İhyâ,* I, 208-230; Molla Fenârî, *Fusûlü'l-bedâyi',* II, 375-376; Dehlevî, *Huccetullâhi'l-bâliğa,* I, 217-219, II/100-101; Karadâvî, *Fıkhu'z-zekât,* II, 856-913; a. mlf., *el İbâde fi'l-İslâm,*s. 273-278; Yavuz, Yunus Vehbi, *İslamda Zekat Müessesesi,* İstanbul 1975, s. 77-139; Erkal, *Zekât,* s. 49-54; Özek, Ali-Karaman, Hayreddin-Aydın, M. Akif-Erkal, Mehmet, *İbadet ve Müessese Olarak Zekât,* İstanbul 1984, s. 186-205; Tabbâra, *Rûhu'd-dîni'l-İslâmî,* s. 342, 355; Pak, *Kur'an'da Kulluk,* s. 269-272; Yazgan, Turan, *Sosyal Güvenlik Açısından Zekat,* Ankara 1995.

[142] Haccın bireysel faydaları şunlardır: Kişinin tevhid inancını ve dini duygularını kuvvetlendirir, şükür duygusunu artırır, Hacc esnasında ifâ ettiği bir çok ibadet yoluyla olgunlaşır, kendisini muhasebeye çeker, dünya Müslümanlarını yakından tanımış olur. Haccın toplumsal faydalarına gelince; Müslüman milletler kendilerini tanıtma fırsatı bulmuş olur, ilmî kongrelerin gerçekleştirilme imkanı doğar, ticari bağlar geliştirilebilir, dünya Müslümanların problemlerini yakından tanıma imkanı ve çözüm yolları aramasına vesile olur, dünya Müslümanları arasında birlik ve beraberlik bağları perçinleştirilir. Gazâlî, *İhyâ,* I, 239-272; Molla Fenârî, *Fusûlü'l-bedâyi',* II, 377; Dehlevî, *Huccetullâhi'l-bâliğa,* I, 28, 221-223; II, 150; Karadâvî, *el-İbâde fi'l-İslâm,* s. 301-311; Döndüren, *Delilleriyle İslâm İlmihali,* s. 562; Uludağ, *İslâm'da Emir ve Yasakların Hikmetleri,* s. 94-98; Tabbâra, *Rûhu'd-dîni'l-İslâmî,* s. 259-260; Pak, *Kur'an'da Kulluk,* s. 265-269.

[143] Kurban'ın hikmetleri hakkında bkz. Molla Fenârî, *Fusûlü'l-bedâyi',* II, 380; Daryal, Ali Murat, *Kurban Kesmenin Psikolojik Temelleri,* İstanbul 1994; Affâne, Hüsâmüddîn b. Mûsâ, *el-Mufassal fi ahkâmi'l-udhiyye,* Kudüs 1419/1999, s. 13-21.

[144] İbadetlerin hikmetleri ferdî ve toplumsal yararları hakkında. ayrıca bkz. Karadâvî, *el-İbâde fi'l-İslâm,* s. 11-209; Uludağ, *a.g.e.,* s. 80-103; DİA İlmihal, I, 217-223, 382-384, 423-427, 511-514; Köse, "İslâm'da Hukuk Devleti İlkesinin Dinamikleri", *Çağdaş İhtiyaçlar ve İslâm Hukuku,* s. 178-179.

[145] Bilge, *Hukuk Başlangıcı,* s. 20. Ayrıca bkz. Başgil, Ali Fuat, *Esas Teşkilat Hukuku,* İstanbul 1960, I, 41-42; Çağrıcı, Mustafa, *İslâm Ahlakı,* İstanbul 1985, s. 24.

sadece idarî tedbir ve müeyyidelerle karşılama (dépenalisation) yolu tutulmaktadır."[146] Ama İslâm hukuku bütün emir ve yasaklarında meselenin ahlakî cihetini her zaman ve zeminde mutlaka gözetmiş, üstün ahlakı (ahlâk-ı fâdıla), toplumu ayakta tutan temel dinamiklerin başında görmüş, bu itibarla ahlakın korunmasına son derece önem atfetmiştir. Çünkü bu dinin Peygamberi yüce bir ahlaka sahiptir[147] ve aynı zamanda o, ahlakî güzellikleri tamamlamak için gönderilmiştir.[148] Hal böyle olunca İslâm Hukuku, ahlak ilkelerine aykırılık teşkil eden fiilleri yasak normu kapsamına almış, karşılığında cezaî müeyyideler tertip etmiştir. Yani İslâm hukuku evrensel ahlak ilkeleriyle tam bir ittifak içerisindedir.[149]

İslâm'da ahlakla hukukun iç içe olduğunu veya ahlakî ilkelerin hukuk normuna temel teşkil ettiklerini daha yakından görmeye çalışalım:

Hukukun temin etmeye çalıştığı adalet, hakkaniyet, özgürlük, düzen, emniyet, vicdan bütünlüğü, iyiyi yapma, kötüden sakınma ve sakındırma, erdem, insan haysiyeti, eşyayı ve mülkiyeti koruma hep ahlakî içerikli değerlerdir. Hukuk, bu değerleri somut ilişkiler ağında gerçekleştirmeyi amaçlayan ve maddî yaptırım gücüne sahip normatif bir kurumdur. Kur'an'a baktığımızda hukukun hedef gayelerinin vahyin ilk geliş aşamasından itibaren belirlendiğini görürüz. Ama bunlar bu aşamada henüz somut hukuk normu değildir. Adalet, ihsan, iyilik, af, sabır, şükür, vefa gibi emirler ile fuhuş, haksızlık, ahde vefasızlık, ölçü ve tartıda hile, yalancılık, yeryüzünde fitne çıkarma, haksız yere masum bir cana kıyma gibi yasaklar Mekke döneminin iman vurgusu ile birlikte sıkça vurgulanan hususlardır. Bu ahlakî ilkeler Medine döneminde hukuk normlarını alt yapısını oluşturmuştur. İslâm'da ahlak ile hukukun iç içe olduğunun diğer bazı kanıtları daha vardır. Kur'an'ın zaman zaman hukukî hükümleri ahlakî kavramlarla, ahlakî hükümleri de hukukî kavramlarla sunmuş olması bunun örneklerindendir. Meselâ Bakara 2/177 ve A'râf, 7/33. ayetlerde hukukî hükümler bir ahlak kavramı olan "birr" lafzıyla sunulurken; En'âm 6/151-151. ayetlerinde bahse konu ahlakî yükümlülükler hukukî bir terim olan "haram" lafzıyla verilmiştir. Böylelikle ahlaka uygunlukla (moralite) hukuka uygunluk (legalite) birlikte yürütülmüştür. Bu uygunluk, Kur'an'ın yetiştirmeyi istihdaf ettiği insan tipinin de önemli özelliğidir. Kur'an terbiyesinde yetişen bir insan müeyyide korkusuyla değil, vicdan murakabesiyle ve Allah'a olan derin huşû ile hareket eder de suç işlemeye elverişli kimsenin vâkıf olamayacağı ıssız ortamlarda dahi hukuk dışına çıkmaz (Enbiyâ, 21/49). [150]

---

[146] Dönmezer, Sulhi, "Suç Kavramının Menşei ve Gelişmesi", www.kriminoloji.com/Suc%20kavrami.htm (09. 11. 2006 Perşembe).

[147] Kalem (68), 4.

[148] Mâlik, "Hüsnü'l-huluk", 8.

[149] Udeh, *et-Teşrîu'l-cinâi'l-İslâmî*, I, 70; Ebû Zehra, *el-Cerîme*, s. 12 vd; Dağcı, *İslâm Ceza Hukukunda Müessir Fiiller*, s. 37; Hammâsî, Fethî b. Et-Tayyib, *ed-Darûratü'l-merhaliyye fî tatbîkı'l-kânûni'l-cinâi'l-İslâmî*, Beyrut/Dımaşk 1421/2001, s. 43-59; Çağrıcı, *İslâm Ahlakı*, s. 24-26.

[150] Yaman, Ahmet, "Kur'an'da Yasamanın Arka Planı Olarak Ahlak", *Marife*, yıl. 6, sayı,1, Bahar, Konya 2006, s. 43, 44-45.

Hulâsa, İslâm Hukuku ahlakî değerleri himayeyi kendinse gaye edinmiş, bu amaçla bahse konu ahlakî ilkeleri temel alarak hüküm/hukuk normu vaz'etmiştir. Bir başka ifadeyle Kur'an, yasakladığı bazı fiilleri bu fiillerin ahlakî sonuçlarıyla gerekçelendirmiştir.[151] Meselâ içki ve kumar yasağı[152] Şeytan'ın insanlar arasına "kin" ve "düşmanlık" tohumları ekmesiyle gerekçelendirilmiştir. Kin ve düşmanlık çirkin huyların ön sıralarında yer almaktadır. Zinayı konu edinen ayetlerden birinde[153] zinaya yaklaşılmaması, çünkü onu işlemenin "hayasızlık (fâhişe)" ve "kötü bir yol" olduğu ifade edilmiştir.[154] Yine bazı hükümlerin konuluş gerekçesi olarak "nefisleri ve kalpleri daha fazla temizleyici olması"[155] gösterilir. Nefsin ve kalbin temizlenmesi ise ancak sağlam ahlakî ilkelere bağlanmak ve ahlakın gereklerini yerine getirmekle mümkündür.[156] Bu arada adam öldürme, zina, kumar, iffete iftira, terör, hırsızlık ve mülkiyete yönelik saldırılar, alkol ve uyuşturucu ağına düşmenin bir başka ifadeyle hayat, din, akıl, nesil, ırz ve mülkiyet hakkına yönelik ihlallerin ahlakî davranışlar olmadığını da ayrıca belirtmeliyiz.[157]

İslâm'da ahlakla hukuk iç içe olunca yine erdemli bir fert ve toplumun inşâsı İslâm'ın temel hedeflerinden olunca bir şahıs ahlakî olgunluğu oranında hukuka saygılı olacak ve hukuk içerisinde kalacak, aksi halde hukuku ihlal etmiş olacaktır. Ahlakî temelin sağlamlığı suç işlemenin önünde sağlam bir set oluşturacaktır. Dolayısıyla bu ahlakî donanıma sahip bir kişi cezaî müeyyideye gerek kalmaksızın kendisini suç sayılan fiillerden korumuş olacaktır.

Ahlakî temelin oluşturulmasında özellikle adalet, hakkaniyet; helal haram bilinci, şefkat-merhamet, hayâ, îsâr (diğergamlık) gibi insani değerlerin mutlaka kazandırılması ve yaşatılması şarttır. Bu temel ahlakî değerlerden soyutlanması halinde insan çok tehlikeli bir canavar haline gelebilir. Özellikle adalet duygusunun vicdanlara hakim kılınması elzemdir. Çünkü adalet, bir şeyi yerli yerine koymak, her hak sahibine hakkını vermek demektir. Fert ve toplum hayatında en önemli huzur ve güven unsuru adalettir. Adalet, Allah'ın sıfatıdır ve mülkün yani devlet nizamının, egemenliğin ve toplum hayatının da temelidir. Bir devlet ülkesinde her şey var olup da adalet yok olsa, o devlet mahvolmaya mahkûmdur. Bu itibarla adalet, İslâm Dininin olmazsa olmazları arasındadır. Adaletin tesisi Kur'an emridir.[158] Peygamberlerin gönderilme gerekçelerinden biri de yeryüzünde adaletin tesis edilmesidir.[159] Yine hukukun temel gayelerinden biri adaletin tesisidir.[160] Adaletin gayesi de top-

---

[151] Avvâ, *Fî usûli'n-nizâmi'l-cinâi'l-İslâmî*, s. 53.
[152] Mâide (5), 91.
[153] İsrâ (17), 32.
[154] Avvâ, *a.g.e.*, s. 53.
[155] Bakara (2), 232; Nûr (24), 28, 30; Ahzâb (33), 53; Mücâdele (58), 12.
[156] Şelebî, *Ta'lîlü'l-ahkâm*, s. 19; Avvâ, *a.g.e.*, s. 53-54.
[157] Akseki, *a.g.e.*, s. 159-179; Tabbâra, *a.g.e.*, s. 225-240.
[158] Bkz. Nahl (16), 90; A'râf (7), 29. Adalete riayet hakkında ayrıca bkz. Nisâ (4), 135; Mâide (5), 8; Hadîd (57), 25. Ayrıca hadisler için bkz., Müslim, "İmâre", 18; Tirmizî, "Ahkâm", 4.
[159] Bkz. Hadîd 25.
[160] Bilge, *Hukuk Başlangıcı*, s. 30.

lumu saadete ulaştırmaktır.[161] Adaletin kalmadığı yere zulüm egemen olur ki zulmün egemen olması hem fert hem de toplumların helak nedenidir. Hangi din ve ideolojik düşünceyi taşırsa taşısın adaletle hükmeden her toplum veya devletin hükümranlıklarını, devletlerini sürdürdükleri, adaletle hükmetmeyen topluluk veya devletlerin müslüman da olsa çöktükleri ve yıkıldıkları tarihi bir hakikattir. Bu itibarla *"Küfür âbâd olur, ama zulüm âbâd olmaz"* veya *"mülk küfürle devam eder ama zulümle devam etmez"*[162] denilmiştir.[163]

Ziyâ Paşa'nın *Terkîb-i Bend*'inde geçen

"Zâlim yine bir zulme giriftâr olur âhir, Elbette olur ev yıkanın hânesi vîrân"[164]

beyti ile "Ağlayanın malı gülene hayır etmez", "Çalma el kapısını çalarlar kapını" şeklinde formüle edilen atasözlerinde de bu husus vecîz bir şekilde ifade edilmektedir.

C-İslâm'ın Öngördüğü İdeal Bir Evlilik

Temiz bir toplumun oluşması için neslin de temiz olması, neslin temiz olması için de kadın ve erkek arasında kurulacak bağın hukukun cevaz verdiği sahih ve meşrû/hukukî evlilik dairesi içerisinde kurulması lazımdır. Neslin korunması İslâm hukukunun korumayı amaç edindiği temel değerler arasında yer alınca bu amacın gerçekleştirilmesi için bu hukukta ister iradî isterse gayr-i iradî olsun her türlü fuhuş ve zina yasaklanmıştır.

Aile kurumunun temelleri insanlık kadar eskidir. Yaratıcı kudret ilk insanı bir aileye sahip olarak yaratmıştı[165]. Bu durum Kur'an[166] ve Sünnette[167] sarahaten haber verilmektedir.

Sağlam ve temiz bir toplumun tesisi, toplumun nüvesini oluşturan ailenin sağlam ve temiz temeller üzerine kurulmasıyla doğru orantılıdır. Bu itibarla gerek ayetlerde gerekse hadislerde evliliğin dindarlık, iffet ve haya temelleri üzerine kurulması hususuna özel önem atfedilmiştir.[168] Bu cümleden olarak Hz. Peygamber, bir hadislerinde bir kadının malı, hasebi (soyluluğu), güzelliği veya dindarlığı için nikah edileceğini, mutlu, huzurlu, sadakat ve güven temelleri üzerine bir evlilik gerçekleştirilmek isteniyorsa dindarlığın diğer özelliklere tercih edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır.[169] Hadiste sayı-

---

[161] Başgil, *Esas Teşkilat Hukuku,* s. 35.

[162] Râzî, *Mefâtîhu 'l-gayb*, XVIII, 61; (ان الله يقيم الدولة العادلة وان كانت كافرة،ولا يقيم الظالمة وان كانت مسلمة. ويقال: الدنيا تدوم مع العدل والكفر ولا تدوم مع الظلم والاسلام) İbn Teymiye, Takiyyüddîn b. Ahmed (ö.728/1327), *Mecmûu fetâvâ,* yy, ts., XXVIII, 146.

[163] Adalet konusunda bkz. Başgil, *a.g.e.,* I, 32-34; Tabbâra, *a.g.e.,* s. 300-302; Çağrıcı, Mustafa, "Adâlet", *İslam'da İnanç İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi* (İlmî Müşavir ve Redaktör: İbrahim Kâfi Dönmez), İstanbul 1997, I, 40-42.

[164] Bkz. Göçgün, Önder, *Ziya Paşa'nın Hayatı, Eserleri,* Ankara 2001, s. 163; Dilçin, Cem, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi,* Ankara 2000, s. 246.

[165] İbn Âbidîn, Muhammed Alâuddîn (ö.1252/1836), *Reddü 'l-muhtâr ale'd-Dürri 'l-muhtâr,* Beyrut 1412/1992, III, 3; Döndüren, Hamdi, *Delilleriyle Aile İlmihali,* İstanbul 1995, s. 17-20, 125.

[166] Bkz. Bakara 2/35; Nisâ 4/1; A'râf 7/19, 23, 190; Tâhâ 20/117-119; Yâsin 39/6.

[167] Hz. Peygamber haya, güzel koku, misvak ve nikahın bütün peygamberlerin sünnetlerinden olduğunu ifade etmiştir (Tirmizî, "Nikâh", 1; Ahmed b. Hanbel, V, 421).

[168] Bkz. Bakara(2), 221.

[169] Buhârî, "Nikâh", 15; Ebû Dâvûd, "Nikâh", 2; Nesâî, "Nikâh", 13; İbn Mâce, "Nikâh", 6; Dârimî, "Nikâh", 4; Mâlik, "Nikâh", 21; Ahmed b. Hanbel, II, 428; San'ânî (1182/1768), *Sübülü 's-selâm,* III, 111.

lan diğer niteliklerin de bulunması elbette ki en arzulanan bir durumdur. Ama kalıcı olan sağlam dinî ve ahlakî altyapıdır. Ayrıca hem güzel, hem, zengin ve hem de asîl biriyle yapılan bir evliliğin mutlu bir şekilde idâmesi için de yine sağlam bir dinî alt yapının bulunması şarttır. Bu nedenle Hz. Peygamber, bir hadislerinde mezbelelikte/çöplükte-pis bir ortamda yetişen güllerden yani sureti son derece cezbedici ve fizikî güzelliğe sahip olmakla birlikte iffet, haya, vefa ve sadakat gibi ahlakî değerlerden uzak güzellerden sakınılmasına"[170] dikkat çekerek meselenin önemine vurgu yapmıştır. Bir diğer hadislerinde de "اذا اتاكم من ترضون دينه وخلقه فأنكحوه ألا تفعلوه تكن فتنة وفساد size dini ve ahlakî durumundan hoşnut olduğunuz bir şahıs geldiğinde onu evlendiriniz. Şayet böyle yapmazsanız fitne ve fesat baş gösterir" [171] buyurarak bekarlığın daha doğrusu evlenmenin zorlaştırılmasının toplumsal tehlikelerine dikkat çekmiştir. Zaten Kur'an'da da topluma aile kurumunun yaşatılması görevi yüklenmiştir.[172]

Bazı İslâm hukukçuları salih bir toplumun tesisi ve bekası için arz ettiği önem dolayısıyla aile kurumuna özel bir önem atfederek nikah akdini ibadete en fazla yakınlık arz eden bir amel olarak mütalaa etmişler bu cümleden olarak evlenmeyi, kendisini nafile ibadetlere adamak amacıyla bekar kalmaya yeğ tutmuşlardır. Ayrıca cihad için gerekli elemanın yetişmesine temel teşkil etmesi yönüyle nikah akdini salt ibadet kapsamında görülen cihada da öncelemişlerdir.[173]

Evlenmenin gerek bireysel gerekse toplumsal birçok hikmetleri bulunmaktadır. Bu hikmetleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

Nikah meşrû yoldan neslin devamını sağlar, neseplerin karışmasını önler. Zinaya sürüklemede muharrik unsur olan şehveti teskin eder, zinaya düşmekten ve zina töhmetine marûz kalmaktan korur. Eşler, zinanın yayılmasının yol açtığı cinsel hastalıklardan evlilik yoluyla korunmuş olurlar. Eşler arasında sevgi, ülfet ve ünsiyet meydana gelir, bunun sonucu sıcak bir ortam oluşturur. Evlilik sorumluluk duygusunu geliştirir. Evlilik nedeniyle akraba çerçevesi genişler. İslâm'ın öngördüğü nitelikte yetiştirilen çocuklar nedeniyle ebeveynin amel defterlerine sevap yazılmaya devam eder.[174]

Nikahın meşrûiyetinin sayılabilecek diğer hikmetleri yanında özellikle iki hikmetin altını çizmek gerekmektedir. Bunlardan biri, zina, fuhuş ve diğer yasak fiillerden uzaklaşmak suretiyle iffetli ve ahlaklı bir şahsiyete sahip

---

[170] "إياكم وخضراء الدمن" Muttakî el-Hindî, *Kenzü'l-ummâl,* XVI, 300.

[171] Tirmizî, "Nikah", 3.

[172] Nûr (24), 32.

[173] Gazâlî, *İhyâ,* II, 21; Molla Fenârî, *Fusûlü'l-bedâyi',* II, 378; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr,* III, 184; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr,* III, 3.

[174] Geniş bilgi için bkz. Gazâlî, *a.g.e.,* II, 24-33; Şâtıbî, *el-Muvâfakât,* II, 396-398; Abdülhamîd, Muhammed Muhyiddîn, *el-Ahvâlü'ş-şahsiyye fi'ş-Şerîati'l-İslâmiyye,* Beyrut 1424/2003, s. 6-9; Şelebî, Muhammed Mustafa, *Ahkâmü'l-üsreti fi'l-İslâm,* Beyrut 1397/1977, s. 37-44; Bedrân, Ebu'l-ayneyn *el-Fıkhu'l-mukâren li'l-ahvâliş-şahsiyye,* Beyrut 1967, s. 12-14; Zekiyyüddîn Şa'bân, *el-Ahkâmü'ş-Şer'iyye li'l-ahvâli'ş-şahsiyye,* Bingazi1993, s. 49-56; Sâbûnî, *Ravâiu'l-beyân,* II, 186-187; Karaman, Hayreddin, *İslâm'da Kadın ve Aile,* İstanbul 1995, s. 197-198; Döndüren, *Delilleriyle Aile İlmihali,* s. 128; Sıddıqı, *The Penal law of Islam,* s. 14-16.

olunması yani gözün ve ırzın korunması, diğeri de neslin hukukî bir yolla yani nikahla sürdürülmesidir."[175]

Dindarlık, haya, iffet, sadakat, vefa, karşılıklı saygı ve anlayış esasları üzerine kurulan bir yuva hem bu kurumun uzun ömürlü olmasının hem de yetiştirilecek çocukların aynı nitelikleri haiz olarak yetişmelerinin de garantisi olacaktır. Bu nitelikteki ailelerin de erdemli toplumun çekirdeğini oluşturacaklarında kuşku yoktur.

D-Erdemli Bir Çevre

İnsan çevresinin çocuğudur. İnsanı büyük ölçüde çevresi terbiye etmektedir. Bir çevrede yetişen bireyin o çevrenin kabullerinden, hayat tarzından etkilenmemesi, kendi fıtratı ve yaşantısına uygun çevrede bulunmaktan mutluluk duymaması mümkün değildir. Ziya Paşa'nı ifadesiyle

"Nâ-dânlar eder sohbet-i nâ-dânla telezzüz, Dîvânelerin hemdemi dîvâne gerektir."[176]

Veya Leskofça'lı Gâlib Bey'in ifadesiyle

"Ehl-i dil, sohbet-i nâ-cins ile şâdân olmaz, Bezm-i cühhâl gibi ârife zindân olmaz."[177]

Hz. Peygamber, çevrenin etkileyici ve belirleyici rolüne dikkat çekmiş, bu hususu misk satan attâr ile ateşi tutuşturan körükçünün yanında bulunan kişilerin durumlarını örnek vererek izah etmiştir. Hadiste salih arkadaş ve dost misk satan kimseye; kötü ve zararlı arkadaş da körük çeken şahsa benzetilmiştir. Buna göre iyi arkadaş veya çevreyi sembolize eden attâr ile bağlantılı olan kişi veya kişiler ya misk satın almak suretiyle veya attârın kendilerine misk ikram etmesiyle veyahut da en azından o mekanda bulunarak misk koklamaları suretiyle miskten bir şekilde istifa edeceklerdir. Kötü arkadaş veya çevreyi sembolize eden körükçüyle hemdem olan kimse veya kimseler ise ya bir şekilde elbiselerinin yanması veya bu mekanda bulunarak kötü kokuyu teneffüs etmeleri suretiyle ortamdan menfi olarak etkileneceklerdir.[178] Peygamber, bu temsili ile şu gerçeklere dikkat çekmiştir: a) Çevrenin bireyler üzerindeki etkisi tartışılmazdır. b) Kişi iyi veya kötü çevreye yakınlığı veya uzaklığı oranında etkilenecektir. c) Kişinin kendisi ve etrafındakileri kurtarmak için mutlaka temiz ve erdemli bir çevre arayışı içerisinde olmalıdır.

Kur'an'da erdemli/hayırlı bir toplumun temel özelliklerinin inanç ve salih amel olduğu belirtilmektedir.[179] Salih amel, usûl-fürû', farz-nafile, iba-

---

[175] Abdülhamîd, *a.g.e.*, s. 8-9; Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, II, 1327.

[176] Göçgün, *Ziya Paşa'nın Hayatı, Eserleri*, s. 164; Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, s. 248. Beytin anlamı: Kaba ve cahil kimseler aynen kendisi gibi kimselerin sohbetinden haz alırlar. Divanelerin sohbet edeceği arkadaşları da kendileri gibi divane olması gerekir ki, anlaşabilsin ve zevk alabilsinler.

[177] Bkz. Pekolcay, Neclâ-Eraydın, Selçuk, *İslâmî Türk Edebiyâtı*, İstanbul 1976, s. 41. Beytin anlamı: Gönül ehli olanlar, kalender kimseler cinsi bozuk olanlarla mutlu olamaz. Ârif bir kimseye de cahiller meclisinden daha kötü bir zindan olmaz.

[178] "مثل الجليس الصالح والسوء كحامل المسك ونافخ الكير فحامل المسك إما ان يحذيك وإما ان تبتاع منه وإما ان تجد منه ريحا طيبة ونافخ الكير إما ان يحرق ثيابك وإما ان تجد منه ريحا خبيثة" Buhârî, "Zebâih", 31; "Büyû'", 38; Müslim, "Birr", 146; Ebû Dâvûd, "Edeb", 16; Ahmed b. Hanbel, IV, 404-405, 408.

[179] Beyyine (98), 7.

det-muâmelât gibi amelleri kapsadığı gibi, Allah'ın rızasına uygun düşecek salaha ve hayra hizmet eden bütün iyi amellerle yasaklardan sakınmayı da kapsamaktadır.[180]

İnsanın en yakın çevresi tabiî ki onun aile ortamıdır. Ailenin ferdi şekillendirmedeki tartışılmaz rolüne dikkat çeken Hz. Peygamber, *"Her doğan (İslâm) fıtratı üzere doğar sonra ana-babası onu Yahudi, Hıristiyan, hatta mecûsî yapar"*[181] buyurmaktadır.

Çocuğun söz ve davranışları mekanik bir özellik taşımaktadır. Ailedeki büyüklerin dinî yaşantıları, kullandıkları sözler, abdest, namaz, oruç gibi ritüeller çocuğun benliğinde derin etkiler bırakır. Aile büyüklerinin sahip oldukları iyilik, doğruluk, temizlik, yardım severlik gibi güzel hasletler veya bunların zıddı kin, nefret, hoşgörüsüzlük, yalan, kavga ve şiddet gibi olumsuz tutumlar başlangıçta çocuk tarafından taklit edilerek benimsenir, içselleştirilir ve kendi karakter yapısını oluşturan parçalar olur. Sosyal hayatta uyumlu bir kişilik sergileyen ailelerin çocukları uyumlu; davranışlarında şiddet, kargaşa, kavga hakim olan daha da ötesi suç işlenen bir aile ortamında yetişen çocuklar da o oranda problemli olacaktır. Aile içinde yaşanan her olay çocuğu doğrudan etkileyecek, bu da doğal olarak onun ahlakî ve moral yapısının oluşmasında doğrudan etkili olacaktır.[182]

Arkadaş çevresi, komşu çevresi ile sürekli ikamet edilen mahalle, semt ve muhit gibi çevreler de bir bireyin iyi veya kötü insan olarak yetişmesinde birinci derecede etkilidir. Bu itibarla arkadaşlık ve komşuluk yapılacak kişilerle, ikamet edilecek muhitin iyi seçilmesi hayati önem arz etmektedir. Nitekim Hz. Peygamber, bir insanın, arkadaşının dini üzerinde olduğunu, bu nedenle herkesin kimi dost/arkadaş edineceğine iyi bakması gerektiğine[183] vurgu yapmıştır.

Duyarlı bir müslümanın erdemli çevrede bulunma, böyle bir muhit oluşturma yükümlülüğü bulunmaktadır. Nitekim bir ayette sadakat sahibi kimselerle birlikte bulunmamız emredilirken,[184] başka ayetlerde de dinî ve ahlakî değerlerimize saygı duymayan kimselerle (insanî ve İslâmî görevlerimiz hariç) içli dışlı dost[185] ve sırdaş olmamamız istenmiştir.[186] Bu bağlamda Hz. Peygamber de geçmiş ümmetlerden birinde yüz kişiyi öldüren ve kurtuluş yolu arayan şahsa o yörenin bilge kişisinin mezkur şahsı önce tövbe etmesi, sonra da salih kimselerin oluşturduğu temiz ve erdemli bir çevreye yönlendirmesini hikaye ederek bizlerin de erdemli bir toplum oluşturmamız veya böyle bir çevrede yaşamamız gereğinin önemine işaret etmiştir.[187]

---

[180] Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, IX, 6002.
[181] Buhârî, "Cenâiz", 79, 80, 93; "Kader", 3; Müslim, "Kader", 6.
[182] Yılmaz, Hüseyin, *Din Eğitimi ve Sosyal Barış*, İstanbul 2003, s. 129-132.
[183] الرجل على دين خليله فلينظر احدكم من يخالل Tirmizî, "Zühd", 45.
[184] Tevbe (9), 119.
[185] Âl-i İmrân (3), 28.
[186] Âl-i İmrân (3), 118.
[187] Müslim, "Tevbe", 8; Ahmed b. Hanbel, III, 72; Şevkânî, *Neylü'l-evtâr*, VII, 62-63.

E-Eğitim

Eğitim birey ve toplum hayatının sağlıklı bir şekilde sürdürülmesinin omurgasını oluşturmaktadır. Eğitim medeniyetin göstergesidir. Toplumda barış ve esenliğin hakim olması eğitimin kalitesi ve bu eğitim ve terbiyenin bireylerce içselleştirilmesiyle doğru orantılıdır. Bu itibarla güzel, müspet ve kaliteli bir eğitimin/terbiye suçun önlenmesinde büyük katkısı vardır.

1-Aile İçi Eğitim

İslâm'da "insan-ı kâmil" olma serüveni doğumdan başlayıp ölüme kadar devam eden bir süreçtir. Bu süreç çocuğun sağ kulağına ezan sol kulağına kâmet okunduktan[188] ve güzel bir isimle isimlendirilmesiyle başlayıp[189] iman ve İslâm üzere ruhunu teslim edip yine İslâmî usullere göre defnedilmesine kadar sürer.

Aile ortamı çocuğun hem hayatını idame ettirdiği, beslendiği ve yetiştirildiği bir ortam, hem de dinî, ahlâkî ve moral değerlerini aldığı ilk eğitim ortamıdır.[190] Anne ve baba çocuğun eğitimi ve şekillenmesinin baş aktörleridir. Karakter gelişimi büyük oranda aile ortamında geçirilen yaşlarda tamamlanmaktadır. Bu itibarla ana-babanın bu konudaki sorumluluğu son derece önemlidir. Kur'an'da ebeveyne yönelik olarak *hem kendilerini hem de aile bireylerini cehennem ateşinden korumaları için gerekli önlemleri almaları yönünde*[191] önemli uyarılar bulunmaktadır. Hz. Peygamber, *babası tarafından çocuğa bırakılacak en güzel mirasın güzel terbiye olduğunu* ifade etmiştir.[192] Namaza teşvik de güzel terbiyenin önemli bir bölümünü oluşturmaktadır.[193] Kur'ân ayetlerinden yola çıkarak aile içi çocuk terbiyesinde izlenmesi gerekli esasları sıralamak gerekirse;

Müslüman ailedeki eğitim tolerans, sevgi, disiplin ve merhamete dayanmalıdır. Çocuk inançsızlığın veya dini eğitim alamamanın olumsuz etkilerinden korunmaya aileden başlanmalıdır. Haram lokma ve haram sütten daima kaçınılmalı, eğitim temelinde haram lokma ve haram süt bulunmamalıdır. Ana-babalar çocuklarına iyi ve kötü olanı telkin ederken Lokman Peygamber'in davranış ve hitap tarzını örnek almalıdır. İslâm eğitimcileri çocuğun eğitiminde iki genel kuraldan hareket ederler: Birincisi, çocuğun gelişim aşamalarının dikkate alınması ve her bir aşamanın özelliğine göre uygun bilgi ve davranışların kazandırılması. İkinci aşama, ferdî farklılıkların dikkatle korunması ve her çocuğa kendi yeteneğine uygun düşen bilgi ve davranışların öğretilmesidir. Eğitimde öncelik sırası Allah olmalı, sonra insan ve insanlar arası ilişkilere yer verilmelidir. Ana-babanın iradesi dışında kalabilecek hususlarda ilahî müdahale ve yardımın yetişmesi için duaya başvurulmalıdır.[194] Aile içi terbiyede hangi bilgileri verilmesi gerektiği hususunda Lok-

---

[188] Bkz. Ebû Dâvûd, "Edeb", 108; Tirmizî, "Edâhî", 17; Ahmed b. Hanbel, VI, 391.

[189] Bkz. Ebû Dâvûd , "Edeb", 7, 106; Müslim, "Fedâil", 15; Tirmizî, "Edeb", 63.

[190] Ailede çocuğun ahlakî eğitimi konusunda detaylı bilgi için bkz. Aydın, Mehmet Zeki, *Ailede Çocuğun Ahlak Eğitimi*, Ankara 2006.

[191] Tahrîm (66), 6.

[192] Tirmizî, "Birr", 33; Ahmed b. Hanbel, III, 412; IV, 77-78. ما نحل الوالد ولده افضل من ادب حسن

[193] Tâhâ (20), 132; Lokmân (31), 17; Ebû Dâvûd, "Salât", 26; Ahmed b. Hanbel, II, 180, 187.

[194] Bayraklı, Bayraktar, "Kur'ân-ı Kerim'e göre Ailede Çocuk Eğitimi", *İslâm'da Aile ve Çocuk Terbiyesi*, II, 188.

man Sûresi 13-19. ayetleri kılavuzluk etmektedir. Buna göre çocuğa tevhîd esasına dayanan Allah inancına sahip olma, ana-babaya dinî değerlere aykırı olmayan emirlerinde itaat etme, iyilik yapma, namaz kılma, emr bi'l-ma'rûf nehy ani'l-münkerde bulunma, kibirlenmeyip alçak gönüllü olmak gibi İslâmî temel eğitimde yer alması gereken hususlarda terbiye edilmelidir.[195]

Aile içi terbiyede ebeveynin uyması gereken kurallar arasında şunları sayabiliriz: a) İlk dini bilgiler ailede verilmeye başlanmalıdır. a) Anne-baba çocuklarına örnek olmalıdır, b) Çocuk psikolojisi iyi bilinmelidir, c) Terbiyede Allah sevgisi esas olmalıdır. d) Hoşgörü ve müsamaha hakim olmalıdır. e) Güzel davranışları ödüllendirilmelidir. f) Çocuğa fizikî ceza uygulamaktan kaçınmalıdır.[196]

2-Okulda Eğitim

Suçla mücadelede okulda verilecek eğitimin rolü tartışılmaz. Çünkü okullarda zihnî eğitim verilmekte, bilimsel veriler esas alınmakta, olaylar mantık ilkeleri doğrultusunda değerlendirilmektedir. Öğrenciye bazı fiilleri neden yapması, bazılarını neden yapmaması gerektiği hem akıl, hem bilimsel veriler çerçevesinde verildiğinde suç sayılan fiillerin önlenmesinde çok büyük mesafe alınacağı açıktır. Ayrıca eğitimcinin kişiliğiyle örneklik oluşturması, söylediklerileriyle yaptıklarının tutarlılık arz etmesi öğrencinin ikna olmasında ve eğiticilerine güvenmesinde birinci derecede etkili olacaktır.

Eğitim faaliyetinin en temel amacı, kişiyi, varlık düzeni, bu düzenin işleyişi, nesnelerin bu düzendeki yerleri, mahiyet ve gerçeklikleri hakkında bilgilendirmektir. İslâm inançları açısından en büyük gerçek diğer bütün varlıklar kendi gücüne, bilgi ve iradesine bağlı olan en yüce varlık Allah olduğu için eğitimin temel amacı da Allah'ı bilme, tanıma (marifetullah) ve O'na inanmadır.[197]

İslâm'ın ilme verdiği değere[198] paralel olarak Hz. Peygamber de eğitim ve öğretime büyük önem vermiş bu faaliyetlerin temelini Mekke'de Dâru'l-Erkâm, Medine'de de Mescid-i Nebevî çatısı altında atmıştır. "Suffe Ashâbı" tâbir edilen bu "ilk İsâm Üniversitesinin Medîne mescidindeki öğrenci sayısının zaman zaman dört yüze ulaştığı görülmektedir. Burada insanlığa aynı zamanda öğretmen olarak gönderilen Hz. Peygamber[199] bizzat ders verdiği

---

[195] Canan, İbrahim, "İslâm'da Aile Terbiyesi", *İslâm'da Aile ve Çocuk Terbiyesi,* İstanbul 2005, II, 41; Hökelekli, Hayati, "Eğitim ve Öğretim" *İslam'da İnanç İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi,* I, 448-449; a. mlf, "Çocuk" *DİA;* VIII, 355-358. aile terbiyesinin etkileri hakkında ayrıca bkz. Mansûr Rahmânî,"الإعجاز التشريعي في مكافحة الجريمة" http://www.al3nabi.com/vb/showthread.php?t=42192 (26.10.2006).

[196] Geniş bilgi için bkz. Ay, Mehmet Emin, *Ailede ve Okulda İdeal Din Eğitimi,* Bursa 2005, s. 15-76. Ayrıca bkz. Canan, "İslâm'da Aile Terbiyesi", *İslâm'da Aile ve Çocuk Terbiyesi,* II, 23-41; Özbek, Abdullah, "Bir Eğitim Kurumu Olarak Ailenin Önemi", *İslâm'da Aile ve Çocuk Terbiyesi,* II, 57-74; Çamdibi, Mahmut, "Ailede Çocuğun Ahlâkî Terbiyesi", *İslâm'da Aile ve Çocuk Terbiyesi,* II, 127-133; Bayraklı, "Kur'ân-ı Kerim'e göre Ailede Çocuk Eğitimi", *İslâm'da Aile ve Çocuk Terbiyesi,* II, 179-188.

[197] Hökelekli, "Eğitim ve Öğretim" *İslam'da İnanç İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi,* I, 446-447.

[198] Bkz. En'âm (5), 35; A'râf (7), 199; Tevbe (9), 122; Tâhâ (20), 114; Fâtır (35), 28; Zümer (39), 9; Mücâdele (58), 11; Kalem (68), 1; Alak (96), 1-5; Ebû Davud, "İlim", 1; (Hz. Peygamber'in öğretmen olarak gönderildiğine dair hadis) İbn Mâce, "Mukaddime", 17.

[199] Bkz. Âl-i İmrân (3), 164; Ahmed b. Hanbel, III, 328.

gibi Ubâde b. Sâmit gibi bazı sahabeyi de tedriste görevlendirmiştir. Hatta müşrik öğreticiler dahi bulunmaktaydı.[200]

Bu özet bilgilerden sonra Hz. Peygamber'in bizlere ışık tutacak eğitim-öğretim metotlarını maddeler halinde de olsa sıralamak isabetli olacaktır. Öncelikle belirtmeliyiz ki en etkili ve izlenmesi gereken metodu onun Kur'an'dan ibaret olan üstün ahlakı[201] ve örnek yaşantısıdır. Yani numûne-i imtisâl olmasıdır.[202] Bir eğitimcide kanaat önderinde bulunması gereken en temel özellik budur. Bu da tam anlamıyla Hz. Peygamber'in şahsında tecessüm etmiştir. Bunun dışında Hz. Peygamber, muhatabın ve eğiteceği şahsın psikolojik yapısı, sosyal durumu ve kapasitesini dikkate alan bir metot izlemiştir. Bu metotlar arasında tedrîcîlik, kolaylaştırma, meseleyi basite indirgeme, bireysel farklılıkları göz önünde bulundurma, diyalog kurma, sorgulama, mantık ilkelerini esas alma, muhatabı test etme, meseleleri mukayese etme, takrîr metodu, cevaplama, tekrar metodu, jest ve mimiklerden yararlanma, şekil ve çizim metodu, ima etme, konunun özelliğine göre üstü kapalı/kinayeli konuşma, kıssalardan yararlanma, öğüt ve nasihat verme, terğîb ve terhîb gibi metotları sayabiliriz.[203]

Konumuzu ilgilendirmesi ve bir fikir vermesi bakımından suç işlemeye karar veren ama icradan önce kendisinden izin isteyen bir genci bu düşüncesinden vazgeçirmek için Hz. Peygamber'in izlediği ince metodu aktarmak istiyoruz. Olay şöyledir: Bir genç, Hz. Peygamber ashabıyla toplantı halinde iken meclise gelir ve Peygamber'den zina işlemesi hususunda kendisine izin vermesini ister. Bu beklenmedik talep karşısında şaşkınlığa düşen bazı sahabiler, mezkur talebinden vazgeçmesi konusunda genci derhal uyarırlar. Çünkü işlenmesi istenen fiil yasak bir fiildir. Üstelik karşılığında ağır müeyyide tertip edilen ve İslâm'da büyük günahlar arasında yer alan bir fiildir. Ayrıca izin talep edilen şahıs bu yasak emrini tebliğ eden ve toplumu bu gibi çirkin fiillerden arındırmakla görevli teşrî' ve icra makamında bulunan Peygamber'dir. Sonra mekan bu düşüncenin açılmasına uygun olmayan bir yerdir. Bütün bu ve benzeri usûl hatalarına rağmen Hz. Peygamber, ashabını teskin ettikten sonra gençle ikili diyaloga girer ve ona bir dizi sorular yöneltir. Ona bir başka şahsın bu gencin annesiyle zina yapmasına rıza gösterip göstermeyeceğini sorar. Genç kesinlikle razı olmayacağını ifade eder. Peygamber de, aynı şekilde diğer insanların da kendi anneleriyle bir başkalarının zina etmelerine rıza göstermeyeceklerini söyler. Hz. Peygamber devamla bu gencin bacısı, kızı, halası vb. yakın akrabasıyla yabancı bir erkeğin nikah dışı

---

[200] Hamîdullah, *İslâm Peygamberi*, II, 767-778; Kazıcı, *Anahatlarıyla İslâm Eğitim Tarihi*, s. 11-14; Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, s. 139, 316-317; Hökelekli, "a.g.m." *a.g.e.*, I, 448.

[201] Müslim, "Müsâfirûn", 139.

[202] Kalem (68), 4; Ahzâb (33), 21.

[203] Ebû Gudde, Abdülfettâh, *er-Rasûlü'l-muallim ve esâlîbuhû fi't-ta'lîm*, Beyrut 1417/1996, s. 64-218. Bu eser Enbiya Yıldırım tarafından tercüme edilmiştir. Bkz. Yıldırım, Enbiya, *Bir Eğitimci Olarak Hz. Muhammed ve Öğretim Metodları*, İstanbul 1998. İdeal bir eğitim için bulunması gereken şartlar hakkında bakınız. Ay, *İdeal Din Eğitimi*, s. 79-128. Peygamber döneminde eğitim-öğretim ilkeleri ve faaliyetleri hakkında geniş bilgi için bkz. Kettânî, Abdülhayy (ö.1382/1962), *Nizâmü'l-hukûmiyyeti'n-nebeviyye el-müsemmâ et-Terâtîbü'l-idâriyye*, Beyrut, ts. (Dâru'l-Kütübi'l-Arabî), II, 168-362.

ilişkiye girmelerine rıza gösterip göstermeyeceğini teker teker sorar, genç de her defasında rıza göstermeyeceğini söyler. Hz. Peygamber de her defasında aynı şekilde diğer insanların da rıza göstermeyeceklerine vurgu yapar. Diyalogun sonunda Hz. Peygamber, elini gencin üzerine koyarak "Allah'ım bu gencin günahını affet, kalbini temizle, ırzını/namusunu koru" diye dua eder. Hadisin râvisi Ebû Ümâme, bu gencin, Hz. Peygamber'le gerçekleşen bu görüşmeden sonra günah sayılacak hiçbir fiile asla meyletmediğini belirtmektedir.[204] Bu örnek olayda Hz. Peygamber mezkur genci eğitirken onun fıtrî, vicdanî ve ahlakî duygularına hitap etmiş, dinî ve manevî duygularını harekete geçirmeye çalışmış, meseleyi örneklendirerek gencin mukayese etmesine ve akıl süzgecinden geçirmesine imkan vermiştir. Nihayet gencin bu fiilden kendiliğinden vazgeçmesini sağlamıştır. Bu görüşmede Hz. Peygamber'in, gence zinayı yasaklayan ve bu suçu işleyenlerin cezalandırılmalarını öngören ayetleri hatırlatmayıp, onun vicdanına, iffet, haya ve namus duygularına kaynaklık eden fıtratına ve aklına hitap ederek probleme çözüm getirmesi hem onun eğitim metodunu göstermesi, hem de eğitimcilere kılavuzluk etmesi bakımından son derece önemli bir husustur.[205]

Bu örnek olayda Hz. Peygamber, gencin hem vicdanına, hem aklına hitap etmesinin yanında görüşmenin sonunda gencin haram tehlikesine düşmemesi için de ayrıca duaya başvurmuştur. Hz. Peygamber'in bu yaklaşımı duanın da bir metot olduğunu göstermektedir. Fiilî tedbirlerden sonra mutlaka bu çabaları dua ile taçlandırmak gerekmektedir. Çünkü bir mü'minin yegâne ilticâ ve arz makamı onun yaratıcısıdır. Yaratıcı da her halu karda kendisine müracaat edilmesini ve yardımının talep edilmesini istemektedir.[206]

İslâm Hukukunun suç kabul ettiği fiiller Ortaöğretim 10. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi'nin konuları arasında yer almaktadır. İlgili sınıfın IV. Ünitesinde "Kötülüklerden Kaçınma Ve Kötülükleri Önleme" başlığı altında 1. Hırsızlık, 2. Yalan söylemek, 3. Zina, 4. Cana kıymak, 5. Kaçakçılık yapmak, 6. Devlet malını kötüye kullanmak, 7. Yağmacılık ve adaletsizlik, 8. İçki ve kumar, 9. Konu ile ilgili ayet ve hadisler[207] şeklinde sıralanan konular yer almaktadır. Ayrıca İlköğretim VI. sınıfların dördüncü ve VIII. sınıfların yedinci ünitelerinde bu suçlara Zaralı alışkanlıklar çerçevesi içerisinde yer verilmektedir[208]. Bu konuların özellikle lise kısmında ağırlıklı olarak yer alması isabetlidir. Fakat günümüzde suç işleme oranlarının oldukça arttığı, bizim toplumumuzda daha önce rastlanmayan farklı tür ve şekillerde yeni suç tiplerinin türediği dikkate alınarak ilgili konulara daha geniş verilmesi, diğer sınıflardaki Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde de işlenmesi, hatta vatandaşlık, hukuk, sağlık vb. değişik derslerde de mezkur derslerle ilgileri

---

[204] Ahmed b. Hanbel, V, 256-257.
[205] Ebû Gudde, *er-Rasûlü'l-muallim ve esâlîbuhû fi't-ta'lîm*, s. 100-101.
[206] Bakara (2), 186; Mü'minûn (23), 60; Furkân (25), 77.
[207] http://ttkb.meb.gov.tr/indir/ttkb/programlar/lise/DinKABil2.pdf (07 Kasım 2006 Salı)
[208] Bkz. http://dogm.meb.gov.tr/öğretim_programı.htm; Aydın, Mehmet Zeki, *Din Öğretiminde Yöntemler*, Ankara 2004, s. 354-355, 380.

oranında bahse konu suçların işlenmesinin hem birey hem de kamu güvenliğine katkı sağlayacağını düşünüyoruz.

3-Toplumda Eğitim

İslâm, üstün ahlâkî meziyet ve faziletlerle donanmış insanların oluşturduğu bir toplum oluşturmayı bir başka ifadeyle "yeryüzüne salih kulların hakim olmasını" amaçlamıştır.[209] Böyle bir toplumun oluşması için sadece tek başına erdemli, üstün ahlaklı salih bir insan olmak yeterli bulmayıp bu ortamın idâmesi için muslih yani ıslah edici olmayı da gerekli görmüştür.[210] Bunun için de toplum bireylerini *emr bi'l-ma'rûf nehy ani'l-münker* vazifesiyle[211] yükümlü tutmuştur.[212] Bir hadis-i şerifte de *emr bi'l-ma'rûf nehy ani'l-münker*in el, dil ve kalple buğz şeklinde üç aşamalı olarak yapılacağı ifade edilmiştir.[213] Hadiste geçen "kötülüğü el ile önleme" görevinin rasgele kişiler tarafından kaba kuvvet kullanarak yapılması halinde bir başıboşluk ve düzensizlik olacağı bunun da toplumda telafisi mümkün olamayacak fitne ve kaosa neden olacağı açıktır. Bu itibarla bu görevin ehliyetli ve liyakatli kişi ve kurumlar tarafından yapılması öngörülmüştür. Yani bu görev merkezi otoriteye aittir. İslâm tarihi içerisinde bu görevi ifa eden "hisbe" teşkilatı vücut bulmuştur. Biraz sonra açıklayıcı bilgi verilecek olan ***hisbe*** veya ihtisab, *emr bi'l-ma'rûf nehy ani'l-münker*in müesseseleşmiş şeklidir.

Dil ile önleme kapsamına eğitim, öğretim, irşat faaliyetleri, yazılı, görsel ve sözlü her türlü faaliyet girmektedir. Bu görevi yapacak kişilerin de aynı şekilde belli bir donanıma sahip davet metotlarını çok iyi bilen örnek şahsiyetler tarafından yürütülmesi zorunludur[214]. Hz. Peygamber'in, "dinin nasihatten ibarettir."[215] meâlindeki hadisleri bu konuda donanımlı ve liyakatli kişilere ve sivil toplum örgütlerine vazife yüklemektedir. Bu alanda Yeşilay ile uyuşturucu ve diğer suçlarla mücadeleyi ilke edinen bütün dernek, vakıf, kurum ve kuruluşlara önemli görevler düşmektedir. Bu kuruluşların hem sayılarının artırılması, hem de daha fonksiyonel hale getirilmesi gerekmektedir. Bu sivil örgütlerin hem ülke içinde hem de uluslararası benzeri kuruluşlarla koordinasyon içerisinde çalışmaları da suçla mücadeleye önemli katkı yapacaktır.

---

[209] إن الارض يرثها عبادى الصالحون Enbiya (21), 105.

[210] وما كان ربك ليهلك القرى بظلم واهلها مصلحون Hûd (11), 117.

[211] Âl-i İmrân (3), 104, 110, 114. Ayrıca bkz. A'râf (7), 157; Tevbe (9), 71, 112; Nahl (16), 125; Lokmân (31), 17.

[212] Mâverdî, *el-Ahkâmu's-sultâniyye*, s. 391-392; Gazâlî, *İhyâ*, II, 306-313; İbn Teymiye, *Mecmûu fetâvâ*, XXVIII, 122-178; Zuhaylî, Vehbe, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve edilletühû*, Dımaşk 1989, VI, 763-765; Karaman, Hayreddin, *İslâm'ın Işığında Günün Meseleleri*, İstanbul 2003, II, 615-616.

[213] (من رأى منكم منكرا فليغير بيده فإن لم يستطع فبلسانه فإن لم يستطع فبقلبه وذلك أضعف الايمان) Müslim, "İman", 20; Ebû Dâvûd, "Salât", 242.

[214] Çağrıcı, Mustafa, "Emr bi'l-ma'rûf nehy ani'l-münker ", *İslam'da İnanç İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, I. 472-474.

[215] Buhârî, "İman", 42; Müslim, "İman", 95; Tirmizî, "Birr", 17; Nesâî, "Bey'at", 31; Dârimî, "Rikâk", 41; Ahmed b. Hanbel, I, 351; II, 297; IV, 102.

F-Denetim Mekanizması

İslâm Hukukunda suçla mücadelede diğer yöntemlerden sonraki aşamalarda başvurulacak yöntem denetim mekanizmasıdır. Şimdi bu denetim mekanizmaları ve işleyiş şekillerine bir göz atalım.

1-Hisbe

Hisbe veya ihtisab, *emr bi'l-ma'rûf nehy ani'l-münker*in müesseseleşmiş şeklidir.[216] Hisbe teşkilatının, akîde, ibadetler, muâmelât, çevre, esnaf, ahlak ve genel adâba aykırı davranışlar ile cezaya konu suçların denetimi ve ayrıca akla, dine ve kamu düzenine aykırı hususların ıslahını kapsayan geniş bir görev alanı bulunmaktadır. Amacı erdemli bir toplumun oluşturulmasıdır. Hisbe teşkilatının ilk kurucusu Hz. Ömer'dir.[217]

ca) Aranan Şartlar

Hisbe görevini îfâ edecek şahısta (muhtesib) İslâm, akıl, bülûğ, hürriyet gibi genel şartlar yanında adalet, dinî hassasiyet, ilmî vukûfiyet, bu görevi îfâ edebilecek derecede sağlıklı ve güçlü olma (kudret) ve kamu otoritesi tarafından atanmış olma gibi özellikler aranmıştır.[218]

İlim şartı kapsamında *emr bi'l-ma'rûf nehy ani'l-münker* görevinin layıkıyla yerine getirilebilmesi için muhtesibin şer'î hükümlere yeterince vukûfiyeti bulunması gerekmektedir. Hatta az da olsa bazı bilginler, muhtesibin ictihad yeterliliğini hâiz olmasını öngörmüşlerdir. Muhtesibin, Şer'î hükümler dışında ayrıca toplumda egemen örfleri ve toplumun sosyolojik şartlarına da vâkıf olması gerekmektedir.[219]

Muhtesibde aranan şartlardan biri de adalettir. Bu cümleden olarak muhtesibin hissî davranmaması, yanlı davranabilecek zaaflardan uzak olması, hakkaniyet ölçülerine göre görev yapması gerekmektedir. Çünkü görevi adaleti gerçekleştirmek olan bir kişinin adalet ve hakkaniyet ilkelerine uymaması kendiyle çelişkiye düşmesi yanında, toplum nezdinde bu kişi ve kuruma olan güveni de sarsacaktır.[220]

Kudret şartı muhtesibin hem psikolojik hem de fizik olarak güçlü ve dayanıklı olması demektir. Çünkü bu görevi yapacak bir şahsın inisiyatif ortaya koyabilecek cesaret ve kararlılığı gösterebilecek iradeye sahip olması ayrıca olabilecek mukavemetleri önleyebilecek, yerine göre güç kullanıp saldırganı etkisiz hale getirebilecek ve adalete teslim edecek derecede sağlıklı ve güçlü olmalı, organları eksik olmamalıdır.[221]

---

[216] Bkz. Mâverdî, *a.g.e.*, s. 394-397; Zeydân, Abdülkerîm, *Nizâmü'l-kadâ fi'ş-Şerî'ati'l-İslâmiyye*, Amman 1409/1989, s. 313-343; Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve edilletühû*, VI, 763-771; Karaman, *İslâm'ın Işığında Günün Meseleleri*, II, 612-632; Kallek, Cengiz, "Hisbe", *DİA*, XVIII, 133-143; Bardakoğlu, Ali, "Hisbe", *İslam'da İnanç İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, II, 281-283; Uludağ, Süleyman, *İslâm'da Mürşid ve İrşad Faaliyeti*, İstanbul 1975, s. 22-23; "Hisbe", *el-Mevsûatü'l-fıkhıyye*, XVII, 223-268.

[217] Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve edilletühû*, VI, 764.

[218] Mâverdî, *a.g.e.*, s. 394-397; Gazâlî, *a.g.e.*, II, 312i-315; Zeydân, *a.g.e.*, s. 313-343; Zuhaylî, *a.g.e.*, VI, 765; Karaman, *a.g.e.*, II, 612-632; Kallek, "Hisbe", *DİA*, XVIII, 133-143; Bardakoğlu, "Hisbe", *a.g.e.*, II, 281-283; Uludağ, *a.g.e.*, s. 22-23; "Hisbe", *el-Mevsûatü'l-fıkhıyye*, XVII, 235 vd.

[219] Zeydân, *a.g.e.*, s. 325-327; Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve edilletühû*, VI/765; "Hisbe", *a.g.e.*, XVII, 235-236.

[220] Mâverdî, *a.g.e.*, s. 397-400; Gazâlî, *a.g.*, 236-239.

[221] Gazâlî, *a.g.e.*, II, 319-320; Zeydân, *a.g.e e.*, II, 312; Zeydân, *a.g.e.*, s. 325; Zuhaylî, *a.g.e.*, VI, 765-767; Karaman, *a.g.e.*, II/617; "Hisbe", *a.g.e.*, XVII., s. 328; Karaman, *a.g.e.*, II, 618-619; "Hisbe", *a.g.e.*, XVII, 239-240.

Muhtesibin kamu otoritesi tarafından atanması şarttır. Bu hukuk düzeninin de bir gereğidir. Aksi halde herkes kendisini bu görevi yapmaya yetkili görür. Bu da beraberinde birçok haksızlıkları, tepkileri ve nihayet kamu düzeninde kaosun egemen olmasını intaç eder. Çünkü muhtesib yerine göre güç kullanacak ve fail hakkında bazı tasarruflarda bulunabilecektir. Bu da ancak resmi yetkiyle mümkündür. Ama insanî görev ve kardeşlik hukuku çerçevesinde bireysel düzeyde her müslümanın nasihat ve telkin hakkı her zaman mevcuttur.[222]

Bunun dışında muhtesibin salt Allah rızasını gözeterek görev yapan, sabırlı, olabildiğince merhamet ve şefkat sahibi olan, çıkar gayesi bulunmayan istiğnâ ruhuna sahip ahlakî meziyetlerle donanmış bir kişiliğe sahip olması öngörülmüştür. Bu cümleden olarak adalet ilkeleri çerçevesinde görev yapabilmesi için onun, görev alanı kapsamına giren kişilerden hediye kabul etmemesi, onlarla kendisini etkileyebilecek derecede içli dışlı olmaması istenmiştir.[223]

cb) İhtisas Alanı

Muhtesibin ihtisas alanı dış dünyaya yansıyan bireysel veya toplumsal tasarruflardır. Dolayısıyla suç kapsamına giren *emrin ihmali veya nehyin ihlâli şeklinde*ki fiillerin alenî olarak işlenmeleri şarttır. Bu itibarla muhtesib gizli olarak işlenen suçları tâkibe alma hak ve salahiyeti bulunmamaktadır. Çünkü bu özel hayatın gizliliğini ihlâl anlamı taşımaktadır yani tecessüstür.[224] Tecessüs İslâm'da şiddetle yasaklanmıştır.[225]

Hisbe, *emr bi'l-ma'rûf nehy ani'l-münker* görevinin kurumsallaşmış şekli olunca muhtesibin görevleri arasında emredildiği halde yapılmayan ve yasaklandığı halde yapılan gerek Allah/kamu gerekse kul/şahsî hakkı kapsamına giren bütün filler girmektedir. Muhtesibin muhatabı bu fiilleri yapan vali, kadı gibi resmî kişilerle gayr-i resmî kişiler yani özel ve tüzel kişiliğe sahip herkestir. Buna göre inanç esasları, ibadetler, her türlü muâmeleler, akitler, piyasa, esnaf, kamuya ait ve kamu hizmetine açık alanlar, cezaya konu olan fiiller kısaca sosyal hayata ilişkin her şey muhtesibin görev alanı içerisindedir. Muhtesib, yerine göre inanç esasları kapsamına giren tereddütler varsa onu düzeltecek, aykırılıklar varsa engelleyecek, ibadetlerdeki sapmaları düzeltecek, ibadete teşvik edecek, piyasada güven içerisinde alış veriş yapılabilmesi için gerekli ortamı sağlayacak, kumar, fuhuş ticareti, tefecilik, içki ticareti gibi haram alışverişlere engel olacak, alenen işlenen bütün suçlara müdahale edebilecektir.[226]

---

[222] Gazâlî, *a.g.e.*, II, 315-319; Zeydân, *a.g.e.*, s. 324; Karaman, *a.g.e.*, s. 617; "Hisbe", *a.g.e.*, XVII, 240-242.
[223] Gazâlî, *a.g.e.*, II, 333-335; Zeydân, *a.g.e.*, s. 328-329; "Hisbe", *a.g.e.*, XVII, 244-245.
[224] Tecessüs konusunda bkz. Erturhan, "Kişisel Boyutlu Suçların Gizlenmesinin İslâm Ceza Hukuku Açısından Değerlendirilmesi", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sivas 2001, V/2, 263-265.
[225] Hucurât (49), 12.
[226] Mâverdî, *el-Ahkâmu's-sultâniyye*, s. 397-414; Gazâlî, *İhyâ*, II, 333-357; İbn Teymiye, *Mecmûu fetâvâ*, XXVIII, 69-106; Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve edilletühû*, VI, 765-769; Zeydân, *Nizâmü'l-kadâ'*, s. 335-341; Karaman, *İslâm'ın Işığında Günün Meseleleri*, s. 622-624; "Hisbe", *el-Mevsûatü'l-fıkhıyye*, XVII, 245-265.

cc) Muhtesibin İzleyeceği Yöntem (İhtisâb)

Muhtesibin görev esnasında izleyeceği metot da ayrıntılı olarak belirlenmiştir. Bu metot, yapılan fiilin yanlışlığını ve yasaklığını bilmeyen kimseye yasak olduğunu bildirme ve öğretmeden başlayıp, öğüt verme, doğruya yöneltme, sert davranma, yasak eylemi meselâ gasbedilen araziden çıkarma gibi fiilen engelleme, tehdit ve korkutma, direnen şahıslara direnmenin şiddeti oranında güç kullanmaya kadar farklılık arz etmektedir. Bu cümleden olarak karşı tarafın silah kullanması durumunda hisbe görevi yapan şahıslar da meşrû müdafaa çerçevesinde silah kullanabileceklerdir.[227]

Hisbe teşkilatının pratik yararlarını ceza hukuku açısından değerlendirdiğimizde bir defa gerçekleştirilmek istenen bir suç henüz işlenmeden önce önlenmiş olmaktadır. Suçun işlenmeden önce önlenmesinin hem bireysel hem de toplumsal müspet yansımaları olacaktır. Suç işleme hazırlığında veya teşebbüsünde olan şahıs açısından bakıldığında kişi hem maddî müeyyideden yani cezadan kurtulmuş olacak, hem de bu fiilin günahından korunmuş olacak dolayısıyla uhrevî cezadan da kurtarılmış olacaktır. Suç işlenmeyince de kamu düzeninin bozulması, suça eğilimli olanlara kötü örnek olma veya teşvik gibi olumsuzluklar topluma yansımamış olacaktır. Kısaca gerek fail gerekse suç mağduru ve bunların yakınları bakımından doğabilecek olumsuzluklar baştan önlenmiş olacaktır.

2-Âkile

Genel olarak âkile, taksirli veya kastı aşan (şibhü'l-amd) bir öldürme veya yaralama hadisesinde, suçlu adına mağdurun diyetini yüklenen şahıslar topluluğuna verilen isimdir. Hanefî mezhebine göre âkile; öncelikle suçlunun bağlı bulunduğu "dîvan ehli"dir. Bunlar aynı ücret siciline bağlı askerî birlik mensuplarından oluşur. Daha sonra onun asabesi yani faile kan bağıyla bağlı olan akrabası, aşireti veya beytü'l-mâl'dir. Hanefîler dışındaki mezhepler âkileyi öncelikle suçlunun baba tarafından erkek akrabası olan asabenin oluşturduğu hususunda görüş birliği içerisindedirler. Bunda da yakın akrabadan uzak akrabaya doğru bir sıralama söz konusudur. Âkile siteminin teşrîinde temel iki nedenin yattığı söylenebilir. Birinci neden, suçun irtikâbından sonra âkilenin yardımcı olması suretiyle onun yalnızlıktan kurtarılması, bir şekilde ondan sâdır olan ve kasıtlı da olmayan bir cinayet nedeniyle kaderine terk edilerek perişan olmasının ve bîçare kalmasının önüne geçilmesidir. Bu yönüyle âkilenin suçluya bir yardımı söz konusudur. İkinci neden kayıtsızlık, ilgisizlik ve yetersiz murakabeleri sonucu failin suç işlemesine engel olmamalarıdır. Bu engel olmamaları kendilerini de suçlu konumuna getirmiştir. Bu yönüyle âkilenin diyeti yüklenmeleri kendileri açısından bir ceza niteliği taşımaktadır. Âkilenin, yakınları üzerinde denetim ve kontrol görevi bulunmaktadır. Bu denetim ve kontrolü yeterince yerine getirmemeleri sonucu içlerinden birinin suç işlemesi halinde kendileri de bu suçun diyetini

[227] Gazâlî, *a.g.e.*, II, 329-333; Karaman, *a.g.e.*, s. 620-621; Zeydân, *a.g.e.*, s. 343; "Hisbe", *a.g.e.*, XVII, 265-266.

ödeme yükümlülüğüne ortak olacaklardır. Böyle bir cezanın varlığı, âkilenin suç öncesi denetim görev ve sorumluluklarında daha titiz davranmalarında muharrik bir rol oynayacaktır. Diğer taraftan âkile sistemi cezaların şahsîliği prensibiyle çatışıyor gibi görünse de durum böyle değildir. Aksine âkile, toplum halinde yaşamaktan kaynaklanan ve kasıt unsuru da taşımayan suçlardan meselâ trafik kazası, iş kazaları, mekanik kökenli kazalar gibi fiillerin zararlarının telafi edilmesinde hem faili hem de mağduru koruyan sosyal sorumlulukla sosyal dayanışmanın iç içe olduğu kolektif sorumluluğun göstergesi mesabesinde model bir müessesedir.[228]

Bütün mezhepler âkilenin diyeti bir defada peşin ödeme yerine, üç taksit halinde üç yılda ödeyeceği hususunda görüş birliği içerisindedirler. Hanefîler âkilenin, ödenecek miktar, ancak tam diyetin yirmide birinden fazla olması halinde ödemeye katılacağını kabul ederken, Mâlikî ve Hanbelîler âkilenin ancak tam diyetin üçte birinden fazla olan diyetin ödenmesine iştirak edeceklerini kabul ederler. Şafiîler ise böyle bir ölçü getirmemişlerdir. Âkilenin bulunmadığı durumlarda veya ödeme gücünün yetersiz olduğu hallerde yakından uzağa doğru komşu şehirlerden yardımlaşma cihetine gidilebilir. Bunun da mümkün olmaması halinde, sosyal dayanışmaya katkıda bulunması amacıyla devlet hazinesi devreye girerek diyeti tazmin eder. Değişen toplum şartları göz önünde bulundurularak İslâmî ilkelere ters düşmemesi koşuluyla âkile müessesesinin kapsamı daha da genişletilebilir.

3-Kasâme

Kasâme, fıkıh terminolojisinde faili meçhul bir öldürme olayında olayın aydınlatılması amacıyla tekrar tekrar edilen yeminler demektir. Bu yemin ya maktul yakınlarının, üzerinde öldürme emareleri (levs) bulunan sanık aleyhine yemin etmeleri veya sanığın kendinin masum olduğuna dair yemin etmesi şekliyle gerçekleşebilir. Hanefîler'e göre bu yeminin maktulün bulunduğu mahalle sakinlerinden elli erkek tarafından ayrı ayrı yapılması gereklidir. Bu kişilerin sayısı elliye ulaşmadığı takdirde, mevcut kişilere yemin sayısı elliye ulaşıncaya kadar tekrar ettirilir. Yemini yapacak kişiler maktul yakını tarafından seçilerek belirlenir. Bu yeminden sonra kâtil tespit edilemediği takdirde maktulün diyeti o mahalle veya köy vb. sakinle-

---

[228] Mâverdî, *el-Ahkâmu's-sultâniyye,* s. 233; Kâsânî, Alâüddîn Ebû Bekir b. Mes'ûd (587/1191), *Bedâi'u's-sanâi'*, Beyrut, ts. (Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye), VII, 255 vd; İbn Rüşd, Muhammed b. Ahmed b. Muhammed (ö.595/1198), *Bidâyetü'l-müctehid* (nşr. Mâcid el-Hamevî), Beyrut 1416/1995, IV, 1679-1680; İbn Kudâme, Muvaffakuddîn Abdullah b. Ahmed (ö.620/1223), *el-Muğnî,* Mekke 1412/1992, IX, 515-530; Bâbertî, Ekmelüddîn Muhammed b. Mahmûd (ö.786/1384), *el-'İnâye ale'l-Hidâye (Fethu'l-Kadîr'*le birlikte), Beyrut, ts. (Dâru'l-Fikr), X, 394-410; Şirbînî, Şemsüddîn Muhammed b. Muhammed (ö.977/1570), *Muğni'l-muhtâc* (nşr. Ali Muhammed Muavvad-Adil Ahmed Abdulmevcûd), Beyrut 1415/1994, V, 357 vd; Kâdîzâde, Şemsüddîn Ahmed b. Bedrüddîn (ö.988/1580), *Netâicü'l-efkâr fi keşfi'r-rumûz ve'l-esrâr* (*Tekmiletü Fethi'l-kadîr*), Beyrut, ts. (Dâru'l-Fikr), X, 394-410; Derdîr, Ebu'l-Berekât Ahmed (ö.1201/1786), *eş-Şerhu'l-kebîr* (Düsûkî'nin Hâşiye'si ile birlikte), Beyrut, ts. (Dâru'l-Fikr), IV, 282 vd; Düsûkî; Şemsüddîn Muhammed Arafa (ö.1230/1815), *Hâşiyetü'd-Düsûkî ale'ş-Şerh'l-kebîr,* Beyrut, ts. (Dâru'l-Fikr), IV, 282; Udeh, *et-Teşrî'u'l-cinâî*, II, 195-200; Bilmen, *Istılâhât,* III, 53-58; Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve edilletühû,* VI, 322-326; Nebhân, Muhammed Fârûk, *Mebâhis fi't-teşrîi'l-cinâi'l-İslâmî,* Beyrut 1981, s. 158-173; Aktan, "Âkıle", *DİA,* II, 248-249; Dağcı, *İslâm Ceza Hukukunda Müessir Fiiller,* s. 186-189; Zâhim, *Tatbîku'ş-Şerî'a,* s. 192-193; Şafak, *Mezhepleraraşı Mukayeseli İslâm Hukuku,* s. 103-104.

ri üzerine eşit oranda taksim edilir. Kasâme'nin gerçekleşebilmesi için maktulün mevcut olması, maktulün insan olması (müslüman olması, erkek-kadın veya çocuk olması sonucu değiştirmez), öldürme olayının, bir şahsın mülkiyetinde bulunan bir mahalde veya bir mahalle veya köy gibi bir yerleşim merkezinde veyahut da kimsenin mülkünde olmayıp bir beldeye ses işitilecek derecede yakın boş bir mahalde îkâ edilmiş olması, maktul yakınlarının dava açmış olmaları gibi şartlar aranmaktadır. Hanefîler dışında kalan cumhûra göre bu yemini maktul yakınları, itham edilen sanık aleyhine yaparlar. Ayrıca klasik fıkıh ekollerine göre çocuk ve kadınlar kasâmeye dahil edilmezler.[229]

Esas itibariyle kasâme işleminin gerçekleşmesi maktulün velilerinin şikayet ve takip şartına bağlıdır. Maktul yakınlarının dava etmemeleri veya dava eden kimsenin bulunmaması durumunda ise, devlet organlarının olaya re'sen müdahale etme ve olayı çözüme kavuşturma hak ve yükümlülüğü bulunmaktadır. Bu itibarla velisi bulunmayan bir maktûlün kanının heder edilmesi söz konusu değildir. Maktulün kâtilini devlet başkanının affetme yetkisi de bulunmamaktadır. Devlet başkanı veya yetkili merciin bu sahipsiz maktulün kâtilini (Mâlikî mezhebine göre) kısas etmesi zorunludur.[230] Meselenin hayatî öneminin bilincinde olan Hz. Ömer bizzat, öldürülerek yol ortasına atılan faili meçhul bir gencin kâtilini bulabilmek amacıyla bir yıl tahkikat yapmıştır.[231]

Devlet başkanı (veliyyü'l-emr), ülkesinde olup biten her olaydan birinci derecede sorumlu olduğundan, faili meçhul bir cinayetin vukûu halinde gerek kamu yönetimindeki taksiri, gerekse emniyet teşkilatının taksirinden, doğrudan sorumludur. Hal böyle olunca bir yerleşim merkezinde veya şahsa ait olmayan bir kamu arazisi vb. mahallerde öldürülmüş bulunan bir şahsın sorumlusu devlettir. Dolayısıyla devlet, bu maktulün diyetini ödemekle yükümlüdür.[232]

Kasâmenin hikmetleri şu şekilde hulâsa edilebilir: Belli bir semt veya mahalde ikâmet eden şahısların kendi semtleriyle yakından ilgili olmaları, ne olup bittiğini tâkip etmeleri bu cümleden olarak orada saldırıya uğrayanların yardımına koşmaları, gerek semt içerisinden gerekse semt dışından bazı mütecâvizlerin türeyerek yaşadıkları semtin asâyişini ihlâl etmelerinin önüne geçmek suretiyle kendi semtlerinin güvenliğini korumaları. Böyle bir meskûn mahalde faili meçhul bir cinayetin işlenmiş olması burada yaşayan sakinlerin görevlerinde gevşeklik gösterdikleri anlamına gelir ki bunun cezası da

---

[229] Geniş bilgi için bkz. Tahâvî, *el-Muhtasar*, s. 247 vd; Kâsânî, *Bedâî'*, VII, 286 vd; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, IV, 1705 vd; Bâbertî, *el-İnâye*, V, 372 vd; Kâdızâde, *Netâicü'l-efkâr*, X, 372 vd; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, V, 392 vd; Behûtî, *Keşşâfü'l-kınâ'*, VI, 66 vd; Derdîr, *eş-Şerhu'l-kebîr*, IV, 293 vd; Düsûkî, *Hâşiye*, IV, 293 vd; Ali Haydar, *Dürerü'l-hukkâm*, IV, 557; Udeh, *et-Teşrîu'l-cinâî*, II,321 vd; Bilmen, *Istılâhât*, III, 156-186; Behnesî, *el-Ukûbe*, s. 166; Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve edilletühû*, VI, 393 vd; Zeydân, *Nizâmü'l-kadâ*, s. 225-226; Nebhân, *Mebâhis fi't-teşrîi'l-cinâi'l-İslâmî*, s. 192-199; Hammâsî, *el-Fıkhu'l-cinâi'l-İslâmî*, s. 384-390; Şafak, Ali, *Mezhepleraras Mukayeseli İslâm Hukuku*, Erzurum 1972, s. 118-126.

[230] Venşerîsî, Ahmed b. Yahyâ (ö.914/1508), *el-Mi'yâru'l-mu'rab*, Beyrut 1401/1981, II, 287-288.

[231] İbn Kayyim el-Cevziyye, *et-Turuku'l-hükmiyye*, s. 37-38.

[232] Ebû Zehra, *el-Ukûbe*, s. 496-498; Bilmen, *Istılâhât*, III, 160.

kasâme ve sonuçta maktulün diyetini ödemedir. Böyle bir cinayetin işlenmesi burada yaşayanlar üzerinde bir töhmet oluşturur. Bu töhmetten kurtulmanın yolu kasâmedir. Kasâme, çoğu kez faili meçhul cinayetlerin aydınlatılmasında önemli rol oynayacaktır. Şöyle ki, yemin bir müslüman açısından çok önemli bir tasarruftur. Yeminle onun mü'minliği test edilecektir. Geçek bir mü'minin yalan yeminde bulunması kolay kolay mümkün olmayacağına göre ya biliyorsa failin kimliğini açıklayacak, bilmiyorsa gerekli denetim ve koruma görevini yeterince yapmadığı için ceza olarak maktulün diyetini ödemeye ortak olacaktır.[233]

Gerek âkile gerekse kasâme müesseselerinin teşrîindeki temel espri, kişilerin yakınlarıyla sürekli ilgilenmeleri ve onları denetlemeleridir. Bu ilgi ve denetime gereken titizliğin gösterildiği oranda suç işleme fiilleri engellenmiş olacaktır.[234]

G- Pratik Tedbirler

Henüz vücut bulmadan önce alınabilecek pratik ve somut önlemlerle suçların önlenmesi mümkündür. Bu önlemler arasıda fert, toplum ve kamu otoritesi bakımlarından farklılık arz etmektedir.

1- Bireysel Düzeyde

Bireysel olarak alınabilecek somut tedbirleri şu şekilde sıralayabiliriz:

Suça zemin oluşturabilecek öncüllerden, teşebbüslerden[235] uzak bulunmak meselâ zina suçunun önlenmesi için kişinin evlenmesi, kadının müstehcenlikten[236] ve yasak süslenmeden uzak olması,[237] erkekleri tahrik edecek fiilî tutum ve davranışlardan kaçınması,[238] erkeğin şehevî arzularını harekete geçirecek şekilde kırıtarak konuşmaması,[239] her iki cinsin de gözlerini haramdan korumaları, ısrarlı bakışlardan kaçınmaları,[240] mahremi olmayan kadınla bir zorunluluk bulunmaksızın ıssız bir mekanda baş başa kalmamaları,[241] aynı odada gecelememeleri,[242] flört yapmamaları,[243] başkasının evine izin alınmaksızın girilmemesi[244], her iki cinsin de kendilerini meşgul edecek güzel san'at gibi hobiler edinmeleri, bilimsel, kültürel ve sosyal etkinliklerde bu-

---

[233] Kâsânî, *Bedâî'*, VII, 291; Bilmen, *a.g.e.*, III, 157-158; Nebhân, *Mebâhis fi't-teşrîi'l-cinâi'l-İslâmî*, s. 194-195; Şafak, *Mezhepleraras Mukayeseli İslâm Hukuku*, s. 120.

[234] Mansûr Rahmânî,"الإعجاز التشريعي في مكافحة الجريمة" http://www.al3nabi.com/vb/showthread.php?t=42192 (26.10.2006).

[235] Geniş bilgi için bkz. Udeh, *et-Teşrî'u'l-cinâî*, I, 342-356; Behnesî, Ahmed Fethî, *Nazariyyât fi'l-fıkhi'l-cinâi'l-İslâmî*, Kahire 1389/1969, s. 33-48; Ebû Zehra, *el-Cerime*, s. 360-362.

[236] Nûr (24), 31; Ahzâb (33), 59.

[237] Ahzâb (33), 33.

[238] Nûr (24), 31.

[239] Ahzâb (33), 32.

[240] Nûr (24), 30-31.

[241] الا لايخلون رجل بامرأة فإن الشيطان ثالثهما Ahmed b. Hanbel, I, 26; Hâkim en-Nîsâbûrî, *Müstedrek*, I, 198; Müttekî el-Hindî, *Kenzü'l-ummâl*, V, 323.

[242] (الا، لايبيتن رجل عند امرأة ثيب إلا ان يكون ناكحا او ذا محرم) Müslim, "Selâm", 19.

[243] Harun Yahya, *Adamlık Dini*, İstanbul 2006, s. 93-100; Karaman, Hayreddin, "Flört", *Hayatımızdaki İslâm*, İstanbul 2003 (3. Baskı), http://www.HayrettinKaraman.net/yazi/Hayat/0331.htm (14. 11. 2006); Özalp, Ahmet, "Flört", *Şamil İslâm Ansiklopedisi*, II, 374.

[244] Nûr (24), 27.

lunmaları, spor yapmaları, seyahate çıkmaları, oruç tutmaları[245] gibi tedbirler bireysel tedbirler arasında sayılabilir.[246]

Hırsızlığın önlenmesi için iş bulma çabasına girmesi[247] ve dilenme yerine velev ki dağdan odun taşıyıp satma şeklinde bile olsa çalışması[248] gibi hususlar sayılabilir.[249] Ayrıca hırsızlık suçuna teşebbüs sayılacak mal çalmak için binayı gözetleme, delme, içeri girme vb. davranışlardan uzak durması gerekmektedir.[250]

İçkide de onun üretimini yapma, satma, taşıma, servis yapma[251] gibi suça teşebbüs sayılacak fiillerden, bu fiili işleyen şahıslardan ve meclislerden uzak olma, içki hediye etme, içki üretimi yapacak şahsa üzüm satmama gibi tedbirler sayılabilir.[252]

Adam öldürme suçu işlememek için kişinin böyle bir cinayeti planlamadan kaçınması, silah taşımaması, iki şahsın silahlı olarak birbirleriyle tartışmamaları[253] gibi tedbirler ile bütün suçlar bakımından suç işleme amaçlı organizelerden, örgütlerden uzak bulunmak gibi tedbirler sayılabilir.

2- Kamu Otoritesi Düzeyinde

Suç işlemeye imkan verecek alt yapının ortadan kaldırılması bu cümleden olarak meselâ silah satımının yasaklanması, silah müsâderesi yapılması, içki ve uyuşturucu maddelerin üretimi ve ticaretinin engellenmesi, fuhuşla etkin mücadele edilmesi, işsizliğin ortadan kaldırılması, zekâtın ilgili sınıflara ulaştırılması, maaşların iyileştirilmesi, insanların helal kazanca teşvik edilmesi ve yönlendirilmesi,[254] suçluların veya bağımlıların tedavisi için gerekli tedavi ve rehabilite merkezlerinin tesisi, suçla mücadeleyi gaye edinen kurumların tesisi ve desteklenmesi,[255] yazılı ve görsel medya yoluyla kişileri ve toplumu aydınlatıcı ve bilinçlendirici yayınların yapılmasına ağırlık verilmesi gibi hususlar kamu otoritesi tarafından alınabilecek tedbirler arasında sayılabilir. Yukarıda ele alınan tüm müstakil maddelerin hayata geçirilmesinde esasen kamu otoritesinin doğrudan katkısı bulunduğunu belirtmeliyiz.

---

[245] Buhârî, "Savm", 10; "Nikâh", 2-3; Müslim, "Nikâh", 1; Nesâî, "Sıyâm", 43; İbn Mâce, "Nikâh", 1; Dârimî, "Nikâh", 2; Ahmed b. Hanbel, I, 57, 278, 424-425, 432.

[246] Burhânî, Muhammed Hişam, *Seddü'z-zerâi' fi'ş-Şerî'ati'l-İslâmiyye*, Şam 1995, s. 364-372, 447-451; Âmir, Abdülazîz, *et-Ta'zîr fi'ş-ş-Şerî'ati'l-İslâmiyye*, Kahire 1954, s. 188-192; Muhayzîf, *Der'u'l-ukûbâti bi'ş-şübühât*, I, 40-41; Karaman, *İslâm'da Kadın ve Aile*, s. 115-118; Uludağ, *İslâm'da Emir ve Yasakların Hikmetleri*, s. 172-175; Sıddıqı, *The Penal law of Islam*, s. 16-21.

[247] Cum'a (62), 10; Mülk (68), 15.

[248] Buhârî, "Zekât", 50, 53; "Büyû'", 15; "Müsâkât", 13; Tirmizî, "Zekât", 38; Nesâî, "Zekât", 85; Ahmed b. Hanbel, I, 124; II, 243, 257, 300, 395, 418, 475, 496.

[249] Muhayzîf, *a.g.e.*, I, 43-44.

[250] Âmir, *a.g.e.*, s. 238-240.

[251] Hâkim en-Nisâbûrî, *Müstedrek*, II, 37.

[252] Burhânî, *a.g.e.*, s. 452-455, 643.

[253] Âmir, *a.g.e.*, s. 155-157.

[254] Yazır (1942), *Hak Dini Kur'an Dili*, III, 1673; Kaddûmî, *Haddü's-serika*, s. 196-205; Sıddıqı, *The Penal law of Islam*, s. 7.

[255] Geniş bilgi için bkz. Hammâsî, *ed-Darûratü'l-merhaliyye fi tatbîki'l-kânûni'l-cinâi'l-İslâmî*, s. 258-262, 276-280.

H-Müeyyide

Yukarıda arz edilen yöntemlerden biri veya bir kaçı bir suçun engellenmesi için esasen yeterlidir. Bu yöntemlerin sayısı kişisel farklılıklara göre de değişebilir. Şu kadar var ki bütün bu yöntemlere rağmen çok nadir de olsa arzulanan sonuca ulaşılamayabilir, tedaviye cevap vermeyen şahıslar bulunabilir. Bu kabil insanların bulunması gayet doğaldır. Hedef, topluma iyi insanları egemen kılmak, zararlı insanların sayısını ve etkisini olabildiğince azaltmaya çalışmaktır. Müslüman toplumlar bir melekler topluluğu değildir; insanlar topluluğudur. Yukarıda da belirtildiği gibi insanlarda nefis vardır, zaaflar vardır, çizgiden çıkmasına neden olabilecek iç ve dış unsurlar vardır. Yaratılıştan gelen farklılıklar vardır[256]. İhtilaf gerçeği vardır[257].

Bütün bu tedbirlere rağmen suçun işlenmesi durumunda son başvurulacak yöntem ve çare müeyyidedir. *Müeyyide, içtimaî bir kaide ve kanuna aykırı hareketten doğarak, hareketin bir nevî cevabî şeklini alan teminat demektir ve hukuk mefhumunun üçüncü temel unsurudur.*[258] Tarih boyunca müeyyidesi bulunmayan hiçbir insan topluluğu ve hukuk sistemi mevcut değildir ve müeyyidesiz bir düzen kurma iddiası da ütopik olmaktan öte bir anlam ifade etmez. Zaten hukuk normlarını diğer disiplinlerin normlarından ayırt eden en temel özellik müeyyidedir.

Doğal olarak İslâm Hukuku da bazı ihlaller karşılığı bir takım müeyyideler tertip etmiştir. Şu kadar var ki bu hukukta cezalandırma genel bir kural olmayıp ancak zarurete binâen meşrû kılınmış istisnâî bir haldir. *"Zarûretler de ancak kendi miktarlarınca takdir olunacağından",*[259] istisnaların sınırları ise temel bir kural gibi genişletilmez.[260] Ayrıca gerek Hz. Peygamber'in gerekse sahabenin şikayetçisi bulunmadığı, kamu vicdanını yaralamadığı ve toplumsallaşmadığı sürece suçları görmezlikten gelmeler, affetmeyi ve sulhü tavsiye etmeleri[261] de cezalandırmanın gaye olmadığının somut göstergesidir.

Müeyyidesi nasslarla belirlenen suçların sayısı oldukça azdır. Bunlardan zina,[262] zina iftirası (kazf),[263] hırsızlık,[264] hirâbe,[265] adam öldürme[266] ve bağy[267] suçlarının cezaları bizzat Kur'an tarafından; içki[268] ve irtidat cezası[269]

---

[256] Buhârî, "Enbiyâ", 19; "Menâkib", 1; Müslim, "Fedâilü's-sahâbe", 199; Ahmed b. Hanbel, II, 257, 260, 391, 438...
[257] Hûd (11), 118-119.
[258] Başgil, *Esas Teşkilat Hukuku,* I, 43.
[259] *Mecelle,* md. 22.
[260] Zeydân, *Mecmûatü bühûsi'l-fıkhıyye,* s. 387-388; a.mlf, *el-Mufassal fi ahkâmi'l-mer'e ve'l-beyti'l-müslim fi'ş-Şerîati'l-İslâmiyye,* Müessesetü'r-risâle, I-X + Fihrist, Beyrut 1415/1994, V, 17-18; Bardakoğlu, Ali, "Ceza", *DİA,* VII, 475.
[261] Bardakoğlu, Ali, "Hırsızlık", *DİA,* XVII, 393.
[262] Nûr (24), 2.
[263] Nûr (24), 4.
[264] Mâide (5), 38.
[265] Mâide (5), 33.
[266] Bakara (2), 178, Mâide (5), 45.
[267] Hucurat 49/9.
[268] Mâlik, "Eşribe", 2; San'ânî, *Sübülü's-selâm,* IV, 28 vd; Şevkânî, *Neylü'l-evtâr,* VII, 171. İçki cezasının miktarının kazf cezası esas alınarak icma yoluyla seksen kırbaç olarak belirlendiği hakkında bkz. Kâsânî, *Bedâî',* V, 113; İbn Kudâme, *el-Muğnî,* X, 325; Mevsılî, *el-İhtiyâr,* IV, 346; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr,* V, 310; İbn Nüceym, *el-Bahru'r-râik,* V, 31; Udeh, *et-Teşrîu'l-cinâî,* II, 606-507.

ise hadisle belirlenmiştir. Bu müeyyidelerin sayısının azlığı yanında uygulanmaları da son derece ağır şartlara bağlanmıştır. Öte yandan tövbe, gizleme, şüphe,[270] ispat zorluğu, af, sulh vb. hususlar da aslında ceza alanını oldukça daraltmaya yönelik prensiplerdir.

İslâm Hukukunda ceza infazıyla "genel önleme" ve "özel önleme" gibi temel iki amacın gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir.[271] Bu hususu İbnü'l-Hümâm'ın (ö.861/1456) veciz ifadesiyle aktarmak gerekirse, ceza normunun suç öncesi bilinmiş olması genel önlemeyi, suç irtikâbı sonrası cezanın uygulanması ise faili tekerrürden engelleyecektir,[272]

Bu ana hedefleri dışında cezalandırmanın diğer amaçlarını kamu düzeninin korunması, adaletin ikâmesi dolayısıyla adalete güvenin tesisi, suçlunun ıslahı, failin işlediği suçun karşılığını görmesi (keffâret) mağdurun ve mağdur yakınlarının kalplerindeki intikam duygularının teskini[273] şeklinde sıralamak mümkündür.

Bunun dışında her bir özel ceza bir hukukî yararı koruma amacıyla teşri kılınmıştır. Buna göre kısas hayat hakkının korunması; içki cezası (seksen kırbaç) aklın ve zihnî melekelerin korunması, hırsızlık cezası (el kesme) malın ve mülkiyet hakkının korunması, zina cezası (celde veya recm) nesil, ırz ve namusun korunması, kazf cezası (seksen celde) insanlık şeref ve haysiyetinin korunması, hirâbe/terör cezası can, mal, ırz ve seyahat hakkının korunması, bağy (meşrû yönetime isyan) cezası, kamu otoritesinin, ülke bütünlüğü ve halkın güvenliğinin korunması, irtidat cezası dinin korunması amacıyla teşri kılınmıştır.[274]

Türk Ceza Kanununda bazı fiiller suç sayılmamaktadır. Bazı cezaların niteliklerinde de İslâm Hukukuna göre esaslı farklılıklar bulunmaktadır. Bununla birlikte evrensel değerlerin ihlali TCK'da suç sayılmış ve bu suçlar karşılığı farklı müeyyideler tertip edilmiştir. Buna göre TCK'da
81-85. maddelerde *Hayata Karşı,* 86-93. maddelerde *Vücut Dokunulmazlığına Karşı*, 94-96. maddelerde *İşkence ve Eziyet*, 102-105. maddelerde *Cinsel Dokunulmazlığa Karşı*, 106-124. maddelerde *Hürriyete Karşı,* 125-131. maddelerde *Şerefe Karşı*;132-140. maddelerde *Özel Hayata ve Hayatın Gizli Ala-*

---

[269] Buhari, "Diyât", 6; Müslim, "Kasâme", 25, 26; Ebû Dâvûd, "Hudûd", 1; Tirmizî, "Hudûd", 15; Nesâî, "Tahrîm", 5, 11, 14; Dârimî, "Siyer", 11; Ahmed b. Hanbel, I, 61, 62, 65...; Zeylei, *Nasbu'r-râye,* IV, 109. Mürtedin öldürüleceğine dair bir başka hadis için bkz. Buhârî, "Cihad", 149; Ebû Dâvûd, "Hudud", 1; Tirmizî, "Hudud", 25; Nesâî, "Tahrîm", 14; İbn Mâce, "Hudud", 2; Ahmed b. Hanbel, I, 282, 283.

[270] Geniş bilgi için bkz. Erturhan, "İslâm Hukukunda Şüpheden Sanığın Yararlanması İlkesi", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* Sivas, 2002, VI/2, s. 179-205.

[271] Dağcı, *İslâm Ceza Hukukunda Müessir Fiiller,* s. 33-34.

[272] (إنها موانع قبل الفعل زواجر بعده: اى العلم بشرعيتها يمنع الاقدام على الفعل وايقاعها بعده يمنع من العود اليه) İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr,* V, 212.

[273] Avvâ, *Fî Usûli'n-nizâmi'l-cinâi'l-İslâmî,* s. 71-79; Ukâz, *Felsefetü'l-ukûbe,* s. 49-55; Câd, el-Huseynî Süleymân, *el-Ukûbetü'l-bedeniyye fi'l-fikhi'l-İslâmî,* Kâhire-Beyrut 1411/1991, s. 84-91; Zâhim, *Tatbîku'ş-Şerî'a,* s. 96-107; Udeh, *et-Teşrîu'l-cinâî,* I, 609-611; Zuhaylî, *el-Fıkhu'l-İslâmî ve edilletühû,* IX, 693-694.

[274] İbn Kayyim el-Cevziyye, *İ'lâmu'l-muvakki'în,* II, 99-101, 106, 109-110; Dehlevî, *Huccetullâhi'l-bâliğa,* I, 29, II, 421-443; Şevkânî (ö.1250/1834), *İrşâdü'l-fühûl,* s. 216; Ukâz, *a.g.e.*, s. 35; ez-Zâhim, *a.g.e.*, s. 96-99; Ebû Zehra, *el-Cerîme,* s. 49-52; 59-60; Hallâf, *İlmu usûli'l-fıkh,* s. 64, 70, 84; a. mlf, *Masâdiru't-teşrî'i'l-İslâmî,* s. 51-52; Zeydân, *el-Vecîz,* s. 45-47, 201, 206, 236; Mustafa Zeyd, *el-Maslaha fi't-teşrîu'l-İslâmî,* s. 38; Behnesî, Ahmed Fethî, *Tatbîku'l-hudûd fi't-teşrîati'l-cinâiyyeti'l-hadîse,* Kâhire 1408/1988, s. 8-9; Kaddûmî, *Haddü's-serika,* s. 4-8; Pekcan, *İslâm Hukukunda Gaye Problemi*; s. 58.

nına Karşı, 141-169. maddelerde *Mal Varlığına Karşı*; 170-180 *Topluma Karşı*, 185-196 *Kamu Sağlığına Karşı*, 225-229 *Genel Ahlaka Karşı*, 230-234 maddelerde *Aile Düzenine Karşı* işlenen suçları tespit ve tarif edilerek her bir ihlâl karşılığı tertip edilen müeyyidelere yer verilmiştir.

SONUÇ

İslâm Hukuku suçla mücadele konusuna son derece önem vermiştir. Çünkü dünyanın fesat unsurundan temizlenmesi, topluma sulhün ve salihlerin egemen olması bu hukukun en temel hedeflerindendir.[275] Bu hedefe paralel olarak suçla mücadele çerçevesinde getirilen çözüm önerileri ve izlenen yöntemler, orijinal, vakıa mutabık/realist, rasyonel ve amacı gerçekleştirici niteliktedir. Sadece kalbin ıslahı dahi suçla mücadelede tek başına sonuç almada yeterli bir yöntemdir. Bununla birlikte İslâm, sadece meseleyi inanç boyutuyla sınırlı tutmamış, ibadet, güzel ahlak, güzel bir çevre, iyi bir eğitim ve öğretimi de inanç boyutuyla birlikte yürütmüştür. İslâm, temiz ve erdemli bir toplumun tesisi dolayısıyla suçun önlenmesinde ayrıca aile müessesesinin mutlaka yaşatılmasını öngörmüştür. Bununla da yetinmeyerek gerek bireysel, gerek toplumsal gerekse idarî denetim mekanizmasını çalıştırmış, suçun önlenmesi için somut adımlar atmıştır. Bütün bu tedbirlere rağmen sonuç alınmadığı takdirde en son yöntem olarak müeyyideyi devreye sokmuştur ki müeyyide, hukuku hukuk yapan temel unsurlardan biridir.

İslâm Hukukunda nasslarla belirlenen cezalar ağır cezalardır. Ayrıca bu cezalar halktan bir gurubun huzurunda alenen infaz edilir. Cezaların bu ağırlığı ve infazın aleniliği, böyle bir cezaya hem de halkın huzurunda maruz kalma korkusu taşıyan teşebbüs aşamasındaki fail bakımından caydırıcı bir rol oynayacaktır. Buradan hareketle bahse konu cezaların nitelikleri ve infaz şekillerinin dahi suçu önleyici önemli bir unsur olduğunu söyleyebiliriz.

[275] İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadîr*, V, 214-215.